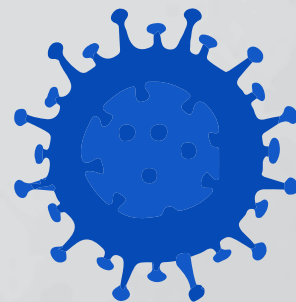


PRIRUČNIK

POSTUPANJE SLUŽBI PODRŠKE I PRAVOSUĐA U PREDMETIMA NASILJA U PORODICI TOKOM PANDEMIJE COVID-19

- OSVRT STRUČNJAKA -



PRIRUČNIK
POSTUPANJE SLUŽBI PODRŠKE I PRAVOSUĐA
U PREDMETIMA NASILJA U PORODICI
TOKOM PANDEMIJE COVID-19
- OSVRT STRUČNJAKA -

Urednice

Majda Halilović, Nejra Veljan, Ivanka Marković

Autori i autorice

Poglavlje 1: Fatima Bećirović

Poglavlje 2: Dželila Mulić – Čorbo

Poglavlje 3: Dženana Lepirica

Poglavlje 4: Alma Kovačević

Poglavlje 5: Duško Miloica

Poglavlje 6: Igor Cimeša

Poglavlje 7: Adisa Zahiragić

Lektura

Sandra Zlotrg

Dizajn

Connect Design

Izdavač

Atlantska inicijativa, 2021.

Sva prava zadržana

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.54/.55:578.834(497.6)

POSTUPANJE službi podrške i pravosuđa u predmetima nasilja u porodici tokom pandemije COVID-19 [Elektronski izvor] : priručnik : osvrt stručnjaka / autori i autorice Fatima Bećirović ... [et al.]. - El. knjiga. - Sarajevo : Atlantska inicijativa, 2021

Način pristupa (URL): <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2021/06/Covid-prirucnik-3.pdf>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 16. 6. 2021.

ISBN 978-9926-465-22-3

1. Bećirović, Fatima

COBISS.BH-ID 44511238



Priručnik je nastao u sklopu projekta "Jačanje odgovora na nasilje u porodici tokom COVID-19 pandemije u Bosni i Hercegovini" koji podržava Vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su stavovi i mišljenja autora i autorica publikacije i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.



PRIRUČNIK

POSTUPANJE SLUŽBI PODRŠKE I PRAVOSUĐA U PREDMETIMA NASILJA U PORODICI TOKOM PANDEMIJE COVID-19

- OSVRT STRUČNJAKA -

2021.

SADRŽAJ

PREGOVOR.....	7
UVOD	9
PSIHIČKO NASILJE I POSLJEDICE NASILJA U PORODICI	13
Psihosocijalna pomoć i podrška ženama žrtvama nasilja	21
Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja	22
Literatura	23
POSTUPANJE CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI TOKOM PANDEMIJE COVID-19	25
Pravni osnov za postupanje centra za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici	25
Postupanje centra za socijalni rad po prijavi nasilja u porodici	26
Šta ako su žrtve nasilja u porodici djeca?	28
Uloga centra u praćenju izvršenja zaštitnih mjera	29
Postupanje centara za socijalni rad u vrijeme pandemije COVID-19	30
Šta nam kažu zvanične statistike?	33
Preporuke za unapređenje rada na slučajevima nasilja u porodici u vrijeme pandemije i u drugim vanrednim situacijama	33
POSTUPANJE POLICIJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI	35
Uvod	35
Postupanje ovlaštenih službenih lica u slučajevima nasilja u porodici (najbolje prakse u policijskom prvom kontaktu sa žrtvom)	36
Pravilnik o načinu i provođenju zaštitnih mjera za počinioca nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH (Službene novine Federacije BiH, broj 20/13).....	38
Obaveza policijskog službenika kada zatekne počinioca nasilja u kršenju zaštitne mjere	41
Provedba zaštitnih mjera po pravilniku	41
Multidisciplinarni pristup u postupku zaštite žrtve nasilja u porodici i provođenju izrečenih zaštitnih mjera	48
Jačanje odgovora na nasilje u Porodici tokom i neposredno nakon krize Covid-19 u policiji	48
MJERE ZAŠTITE I KRIVIČNI ZAKON I PRAKSA U REPUBLICI SRPSKOJ	53

POSTUPANJE TUŽILAŠTVA U PREDMETIMA NASILJA U PORODICI.....	65
UVOD	65
Postupanje bez neopravdanog odgađanja	65
Obavješćavanje tužioca o konkretnom krivičnom djelu	67
Sprovođenje istrage	68
Postupanje tužilaštva nakon podizanja optužnice.....	72
Specijalizacija tužilaca	73
MJERE ZAŠTITE, KRIVIČNI ZAKON I PRAKSA U FBIH	74
Uvod	74
Praksa sudova u uvjetima pandemije (nasilje u porodici).....	75
Krivični predmeti	75
Zaštitne mjere	76
Preporuke	77
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE.....	79

PREDGOVOR

Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici je odavno prepoznato kao oblik diskriminacije žena i najdrastičnijeg kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda na globalnom nivou. Ne postoji nijedan dio zemaljske kugle na kojem ne postoji nasilje u porodici u kojem se dominantno žena javlja kao žrtva nasilja. Svjesni ove činjenice, kao i duboko ukorijenjene nejednakosti žena i muškaraca širom svijeta, predstavnici značajnih međunarodnih organizacija preduzeli su niz aktivnosti u cilju sprečavanja i suzbijanja ove negativne društvene pojave. Bosna i Hercegovina se među prvim državama pridružila ovim naporima, stavljajući svoj potpis na sve relevantne međunarodne i regionalne dokumente iz ove oblasti. Međutim, i pored tako proklamovane posvećenosti borbi protiv nasilja u porodici, izostali su stvarni efekti na terenu. Mnoga istraživanja koja su provedena od strane NVO i nekih drugih organizacija na teritoriji BiH pokazuju da i pored postojanja normativnih rješenja koja omogućavaju efikasnu reakciju na ovaj oblik nasilja, još uvijek izostaje adekvatna reakcija svih subjekata zaštita. To je posebno došlo do izražaja u situaciji izazvanoj pandemijom virusa korona COVID-19 koja je u Bosni i Hercegovini nastala početkom 2020. te godine. U nastojanju da spriječi širenje bolesti izazvane ovim virusom, nadležni državni organi donose različite epidemiološke mjere i preporuke koje se uglavnom odnose na smanjivanje kretanja i međusobnih kontakata sa licima sa kojima se ne živi u zajedničkom domaćinstvu, na organizaciju rada od kuće u svim organima, institucijama i poslovnim subjektima u kojima je to moguće, ne vodeći pri tome računa o efektima takvih mjera na žrtve nasilja u porodici.

Opravdano je konstatovati da nadležne institucije u entitetima, u tom početnom periodu pandemije, nisu adekvatno reagovala ne problematiku vezanu za nasilje u porodici, odnosno na specifične potrebe žrtava nasilja u porodici. Naime, žrtve nasilja u porodici, nakon uvođenja mjera ograničenja kretanja i rada od kuće, dolaze u nezavidnu poziciju. Svakodnevni boravak sa nasilnikom u atmosferi straha, nezaštićenosti i nemoći da se, bez znanja nasilnika, potraži pomoć od nadležnih institucija, značajno utiču na njihovu poziciju. S druge strane, takvo stanje djeluje podsticajno na nasilnika, što rezultira povećanom stopom nasilja u porodici u svim državama, pa i u Bosni i Hercegovini. Komitet za prava žena pri Evropskom parlamentu u prvoj sedmici uvođenja mjera ograničenog kretanja navodi povećano nasilje za 30%, a predstavnici nevladinih organizacija u BiH ukazuju na činjenicu da je nasilje u porodici povećano za oko 20% tokom pandemije uz znatno povećanje broja zahtjeva za smještaj u sigurne kuće tokom 2020. godine u odnosu na prethodnu godinu.

„Priručnik – COVID-19 i nasilje u porodici“ je publikacija koja je nastala kao izraz potrebe da se stručna javnost, ali i svi građani Bosne i Hercegovine, upoznaju sa problemima sa kojima se susreću žrtve nasilja u porodici za vrijeme pandemije COVID-19, te da se ukaže na najbolje prakse u postupanju subjekata zaštite u ovakvim i sličnim situacijama.

Psihičko nasilje kao oblik nasilja u porodici je čest pratilac svih ostalih vidova nasilja. Međutim, ovaj vid nasilja prolazi neprimijećeno, često i od same žrtve, a ostavlja dugoročne posljedice na zdravlje i radnu sposobnost žrtve nasilja u porodici. Istraživanja potvrđuju da je tokom pandemije u BiH došlo do porasta psihičkog nasilja, naročito u onim porodicama u kojima ranije nije zabilježen bilo kakav oblik nasilja. Najčešće se manifestuje kroz omalovažavanje, zabrane, kontrolisanje kontakata sa drugim licima itd, što tokom vremena dovodi do nesigurnosti žrtve, narušava njeno mentalno zdravlje i stvara osjećaj straha i anksioznosti. Ekstremna posljedica psihičkog nasilja je samoubistvo ili pokušaj samoubistva žrtve. Stoga je neophodno pružiti psihosocijalnu pomoć i podršku žrtvama nasilja, a istovremeno je neophodno provesti i psihosocijalni tretman učinioca nasilja u porodici.

Izuzetan značaj u provođenju svih normativnih akata kojima se na bilo koji način tretira oblast sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici ima postupanje policije u slučajevima nasilja u porodici. Ovo iz razloga što se prvi kontakt žrtve sa subjektima zaštite najčešće ostvaruje preko intervencije policije te od načina na koji policija interveniše i njihovog odnosa prema žrtvi često zavisi i daljnji tok postupanja ne samo žrtve, već i svih ostalih subjekata zaštite. Obzirom na specifičnost državnog uređenja BiH, u publikaciji „Priručnik – COVID-19 i nasilje u porodici“ su obrađena normativna rješenja vezana za postupanje policije u FBiH i RS, sa prikazom najboljih praksi u postupanju policije. Posebna pažnja je posvećena ovlaštenju službenih lica da podnose prijedloge za izricanje zaštitnih mjera i hitnih mjera zaštite, uz prikaz formulara za podnošenje ovog zahtjeva koji može biti od koristi svim predstavnicima ministarstva unutrašnjih poslova koji obavljaju ove poslove. Pored toga, publikacija nudi i primjere dobre prakse sudova u izricanju hitnih mjera zaštite i zaštitnih mjera u RS. To daje poseban značaj ovom priručniku, jer su u RS, nakon izmjena normativnog okvira nasilja u porodici, primjetne izvjesne dileme i nesuglasice u primjeni nekih rješenja. U publikaciji je ukazano i na neophodnost hitnog postupanja u svim slučajevima nasilja u porodici te naglašena potreba donošenje odluke Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine, kojom bi bila posebno propisana obaveza postupanja tužilaštava (ali i sudova) u predmetima nasilja u porodici bez neopravdanog odgađanja.

Poseban značaj ove publikacije se ogleda u prikazivanju primjera dobre prakse u postupanju pojedinih policijskih stanica, kao i primjera dobre prakse uspostave multisektorske saradnje u kriznim situacijama na lokalnom nivou. Oni mogu biti osnova za kreiranje politike postupanja u slučajevima nasilja u porodici u kriznim situacijama kao što je pandemija izazvana virusom COVID-19.

UVOD

Problem nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja je društveni problem koji ozbiljno pogađa sve zemlje svijeta, neovisno o stepenu razvijenosti, kako socijalno osjetljiva tako i bogata društva i u skladu s tim nasilje nije specifično samo za Bosnu i Hercegovinu. Međutim, razlika između pojedinih zemalja je u stepenu odgovora institucija sistema po pitanju preventivnog djelovanja i postupanja u slučajevima nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. S tim u vezi, moguće je uporedno analizirati pitanje šta i na koji način sistem u Bosni i Hercegovini pruža žrtvama svih oblika nasilja, a šta u nekim razvijenijim i uređenijim zemljama, te na koji način se pojedine države odnose prema nasilju kao vrlo ozbiljnom problemu pojedinca, porodice i društva u cjelini.

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) svaka treća žena u svijetu doživjela je neki od oblika nasilja (fizičko, psihičko, seksualno ili ekonomsko). Istraživanje iz 2013. je pokazalo da je svaka druga žena u Bosni i Hercegovini koja je bila obuhvaćena istraživanjem doživjela neki oblik nasilja nakon svoje petnaeste godine života, također i Istraživanje iz 2019. pokazuje da je 48% žena u Bosni i Hercegovini u dobi nakon petnaeste godine života doživjelo neki od oblika nasilja, a počinitelj nasilja je bio intimni partner ili drugi član porodice. Takvi podaci ukazuju na to da nasilje nad ženama i danas predstavlja jedan od najrasprostranjenijih oblika kršenja ljudskih prava, problem koji je duboko ukorijenjen, a u Bosni i Hercegovini je postao vidljiv krajem 90-ih godina kada je pokrenuta inicijativa donošenja zakona i definiranja nasilja kao krivično djelo.

Nasilje nad ženama je rodno utemeljeno nasilje što zapravo znači da su u najvećem postotku žrtve nasilja žene, a počinitelji muškarci (o tome svjedoče i službene statistike u Bosni i Hercegovini ali i u cijelom svijetu) ili da je usmjereno prema ženi zato što je žena. Nasilje u porodici i nasilje nad ženama ima nekoliko specifičnih obilježja i to: rodno je utemeljeno, vrlo često dešava se između četiri zida bez svjedoka, traje duži vremenski period, ponekad je teško prepoznatljivo i prisutna je tamna brojka zbog velikog broja slučajeva koji nisu prijavljeni.

S obzirom na prisutnost problema nasilja u Bosni i Hercegovini i s obzirom na obaveze prema međunarodnim i domaćim pravnim propisima država je obavezna osigurati jednaku zaštitu za sve žrtve nasilja.

S tim u vezi, u Bosni i Hercegovini su učinjeni značajni koraci ka ispunjenju međunarodnih pravnih standar-

da, a dijelom su i prakse iz Bosne i Hercegovine postale dio međunarodnih standarda. Državne institucije i nevladine organizacije, pojedinačno i u partnerstvu su poduzele značajne korake ka održivom i ujednačenom preventivnom djelovanju i postupanju u slučajevima nasilja. Usvojeni su propisi koji osiguravaju krivično gonjenje počinitelja nasilja, te propisi koji osiguravaju zaštitu žrtvama nasilja, ratificirane su međunarodne konvencije, a kroz realizaciju strateških dokumenata radi se na kontinuiranom usaglašavanju propisa, uspostavi sistema edukacije profesionalaca i provedbi kontinuiranih obuka, unapređenju sistema prikupljanja podataka, provođenje istraživanja i analiza, uspostavi besplatnih SOS telefonskih linija za pomoć žrtvama nasilja, razvoju multisektorske saradnje kroz organiziranje edukacija, konferencija, radnih sastanaka, okruglih stolova, javnih rasprava, usvajanja protokola, razvoja kantonalnih koordinacionih tijela, izrade programa mjera, uspostave općinskih multisektorskih timova, organiziranja promotivnih aktivnosti s posebnim akcentom na kampanju 16. Dana aktivizma, ali i kontinuirano radijsko i tv gostovanje u emisijama na temu nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

Iako su u proteklom periodu učinjeni značajni koraci, promjena društvene svijesti je dugotrajan proces i zahtijeva kontinuiran rad na unapređenju, uspostavi bolje saradnje, bolje povezanosti, aktivnije uključivanje svih relevantnih stručnjaka u svaki slučaj nasilja, adekvatniju i dosljednu primjenu zakonskih propisa, bolju stručnu osposobljenost svih institucija, kontinuiranu i obaveznu edukaciju, ali i bolju i kvalitetniju redovnu saradnju institucija i organizacija. Posebno je važno uspostaviti stalnu partnersku saradnju sa medijima, kako bi problematika nasilja bila sastavni dio medijskih sadržaja kao metod preventivnog djelovanja i promjene društvene svijesti o ovom problemu. Na taj način također, izbjeglo bi se kreiranje senzacionalističkih medijskih izvještavanja o slučajevima nasilja sa tragičnim posljedicama i/ili izvještavanje isključivo tokom obilježavanja kampanje 16. Dana aktivizma.

Pored odgovornosti države i nadležnih institucija važno je istaći značajnu ulogu građana i njihovu odgovornost za postupanje u situacijama kada svjedoče nasilju. Potrebno je ohrabriti građane da u slučajevima nasilja ili svjedočenju nasilnom događaju pozovu besplatne SOS telefone 1264 ili 1265 ili policiju na 122, te anonimno prijave nasilje kojem svjedoče. Kako bi građani postupali na taj način potrebno je kontinuirano raditi na informiranju, educiranju i senzibiliziranju građana za problem nasilja u porodici i nasilja uopće, pri čemu mediji mogu imati ključnu ulogu.

U Bosni i Hercegovini pored državnih institucija koje su nadležne za postupanje u slučajevima nasilja (polijske stanice, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove, tužilaštva i sudovi) važno je istaći resurse specijaliziranih nevladinih organizacija koje u okviru svog djelokruga rada imaju sigurne kuće, savjetovišta, pravnu pomoć i sl. i kao takve su potpisnice protokola o postupanju u slučajevima nasilja zajedno sa vladinim institucijama. Činjenica da specijalizirane nevladine organizacije nisu jednako prisutne na području cijele Bosne i Hercegovine predstavlja dodatni problem žrtvama nasilja zbog otežanog pristupa tom servisu podrške, posebno kada se govori o psihoterapijskom tretmanu, psihosocijalnoj podršci i besplatnoj pravnoj pomoći. Svakako problem predstavlja i činjenica da sigurne kuće koje su u Bosni i Hercegovini pod ingerencijom nevladinih organizacija nemaju jednaku pokrivenost na području cijele države. Međutim, taj izazov se u najvećoj mjeri prevazilazi kroz realizaciju potpisanih protokola o saradnji institucija i nevladinih organizacija koje u okviru svog djelovanja imaju i sigurnu kuću.

Prema istraživanjima, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u svijetu, nasilju su najčešće izložene žene, djeca, starije osobe i osobe sa invaliditetom. Prisutne su sve vrste nasilja (fizičko, seksualno, psihičko i ekonomsko

nasilje). Međutim u praksi, vrlo rijetko se dešava da je prisutna samo jedna vrsta nasilja, nego je to znatno češće kombinacija više vrsta nasilja. Žrtve nasilja se najčešće javljaju za pomoć kada imaju vidljive fizičke povrede i kada im je život u ozbiljnoj mjeri u opasnosti, jer na taj način smatraju da imaju dokaz da se nasilje dogodilo i očekuju da im se tada vjeruje da su zaista izložene nasilju. Još uvijek postoji ozbiljan problem prijave seksualnog nasilja u braku, jer većina žrtava seksualnog nasilja u partnerskom odnosu nije svjesna da je žrtva, a kada je u pitanju psihičko i ekonomsko nasilje nerijetko postoji ozbiljan problem dokazivanja takvih vrsta nasilja .

Žrtve nasilja kako u svijetu tako i u Bosni i Hercegovini su prije svega preplavljene strahom zbog same prirode nasilja kao i zbog dugogodišnjih prijetnji od strane počinitelja nasilja da će ugroziti i povrijediti njoj bliske osobe, te prijetnji da će uraditi još puno gore stvari nego što je do tada radio zbog čega žrtva nasilja ostaje u takvom nasilnom odnosu i ne traži pomoć od institucija, a i onda kada se odluči za taj korak to se u najvećem broju slučajeva dešava onda kada je nasilje već dovelo do vrlo ozbiljnih posljedica.

Uzimajući u obzir sve navedeno, ozbiljna kriza kao što je kriza prouzrokovana pandemijom COVID-19 dodatno utiče i usložnjava problem nasilja koji je i bez kriznih situacija vrlo ozbiljan i težak i kao takav žrtve nasilja stavlja u marginalizirani položaj. Kada je riječ o trenutnoj krizi uzrokovanoj pandemijom COVID-19 državni sistem je preopterećen rješavanjem sveobuhvatnih problema koje je uzrokovala pandemija. S obzirom da se radi o globalnom problemu za koji ne postoje značajna iskustva, država Bosna i Hercegovina pokušava situaciju vezanu uz pandemiju staviti pod kontrolu donošenjem različitih epidemioloških mjera i preporuka kao što su ograničeno kretanje, smanjeni kontakti i ostanak kod kuće pri tome ne uzimajući u obzir činjenicu koliko takve mjere mogu žrtve nasilja dovesti u dodatni rizik od nasilja.

Krizna situacija žrtve nasilja stavlja u novi rizik jer ih približava počinitelju nasilja i samim tim su pod većom kontrolom počinitelja nasilja, a s druge strane žrtve nasilja se udaljavaju i distanciraju od osoba koje im inače pružaju podršku. Kod žrtava nasilja je dominantno prisutan strah zbog nasilja kojem su izložene, a pored straha od nasilja dodatno je prisutan i strah od obolijevanja od virusa, te ekonomskih i egzistencijalnih posljedica.

Postoji niz rizičnih faktora za pojavu nasilja u porodici u okolnostima krize kao što je kriza prouzrokovana pandemijom COVID-19 i to; fizičko distanciranje, smanjeni socijalni kontakti, gubitak posla, finansijska nesigurnost, vrijeme koje članovi porodice provode zajedno i sl. Partneri često nemaju naviku da u tolikoj mjeri budu zajedno i usmjereni jedni na druge i jednostavno se ne snalaze u novonastaloj situaciji. U kombinaciji sa strahom i neizvjesnošću koja proizilazi iz cjelokupne situacije, porodice su u riziku od eskalacije nasilja čak i u okruženjima u kojima do tada nije bilo prisutno.

Sve navedeno upućuje na vrlo ozbiljne probleme koji prijete tome da ozbiljno naruše mentalno zdravlje ne samo žrtava nasilja nego društva u cijelosti. Zbog toga država ima obavezu da poduzme preventivne i konkretne mjere i osigura adekvatnu podršku stručnjaka jednako dostupnu za sve i da na taj način spriječi dugoročne posljedice na mentalno zdravlje, ali i da spriječi moguće tragične ishode.

Komitet za prava žena pri Europskom parlamentu u prvoj sedmici uvođenja mjera ograničenog kretanja navodi povećano nasilje za 30%, taj postotak povećanja nasilja tokom pandemije je postotak koji možemo čuti kroz medijski prostor za mnoge zemlje. Podaci za Bosnu i Hercegovinu govore da u periodu prvih mjera ograničenog kretanja nije bilo povećanog broja prijava nasilja, dok podaci za period od maja do de-

cembra ukazuju na blagi porast broja prijava, a broj zahtjeva za smještaj u sigurne kuće znatno je povećan u odnosu na prethodnu godinu.

Podrška žrtvama nasilja je pružana i putem SOS telefona 1265 i 1264 kao i redovnih telefonskih linija institucija i nevladinih organizacija na prvom mjestu onih koje imaju sigurne kuće tako da možemo vidjeti značajno povećan broj usluga tim putem. Prema podacima Gender Centra FBiH možemo vidjeti da je tokom 2020. godine registrirano ukupno 2347 poziva na SOS telefon 1265, dok je u prethodnoj godini na isti SOS telefon zabilježen ukupno 501 poziv.

Kompletni podaci za 2020. godinu o broju prijavljenih slučajeva nasilja, broju poziva na SOS telefone 1264 i 1265, te broju smještenih žrtava nasilja u sigurnim kućama još uvijek nisu zvanično objavljeni očekujemo da će se to dogoditi u najskorije vrijeme kada ćemo biti u prilici detaljnije analizirati problem nasilja u porodici tokom krizne situacije prouzrokovane pandemijom COVID-19.

Također, u narednom periodu bilo bi vrlo značajno uraditi istraživanje i analizu o posljedicama koje je donijela pandemija, ne samo u oblasti nasilja u porodici nego generalno koje je posljedice na mentalno zdravlje građana donijela ovako složena, neizvjesna i teška krizna situacija.

Dželila Mulić-Čorbo, sistemska porodična psihoterapeutkinja

PSIHIČKO NASILJE I POSLJEDICE NASILJA U PORODICI

Prije nego što detaljno uđemo u temu psihičkog nasilja, važno je osvrnuti se na posljednje, ključne rezultate iz istraživanja "Dobrobit i sigurnost žena u BiH"¹ koje je proveo OSCE 2019. godine, a u kojem se može vidjeti trenutno stanje svijesti žena o nasilju u porodici, ali i stavovi i uvjerenja o nasilju, prevenciji i zaštiti, te doživljeni oblici nasilja u Bosni i Hercegovini.

Istraživanje je rađeno na reprezentativnom uzorku od 2.321 žene u dobi od 18 do 74 godine iz oba entiteta, FBiH i RS, kroz devet fokus-grupa i šest detaljnih intervjua. Rezultati pokazuju da 67% žena smatra da je nasilje nad ženama uobičajena pojava, dok 27% smatra da je veoma uobičajena pojava. Do svoje navršene 15. godine života, 48% žena je iskusilo neki oblik nasilja, dok 59% žena vjeruje da bi se najveći broj prijateljica složio da dobra supruga treba slušati muža čak i ako se ne slaže s njim. **Čak 84% žena ne bi prijavilo nasilje policiji.** Preživjele osobe obično trajno osjećaju emocije poput straha, šoka, srama ili bijesa. Svaku od ovih emocija navelo je između dvije petine i dvije trećine žena, dok tri od deset žena koje su doživjele nasilje žive sa dugotrajnim psihičkim posljedicama, kao što je osjećaj ugroženosti, depresija, nedostatak samopouzdanja i samopoštovanja, te poteškoće sa spavanjem.

Ovi podaci nam ukazuju na nekoliko ključnih aspekata koji nam mogu pomoći u razumijevanju stavova i uvjerenja u bh. društvu, i u isto vrijeme ponuditi okvire u kojima se institucije moraju kretati kada je u pitanju prevencija i zaštita žena i djece žrtava nasilja u porodici.

Žene osjećaju da žive u društvu u kojem se mnogo očekuje od njih: da budu dobre majke, supruge, domaćice te dobre radnice. Patrijarhalne norme su i dalje veoma prisutne. Žene izražavaju nedostatak povjerenja u policiju i centre za socijalni rad, upravo one institucije koje treba da ih štite. Učešće policije u najozbiljnijim incidentima nasilja je na niskom nivou, posebno kada se radi o nasilju koje vrši trenutni partner. Nevladine organizacije koje pružaju posebne usluge (sigurne kuće) nisu mnogo poznate javnosti, te većina žrtava ne traži njihovu pomoć. Neinformiranost o postojanju službi za pomoć jedna je u nizu mnogih prepreka za žene koje žele prijaviti svoja iskustva. Kod žena koje su doživjele nasilje prisutan je osjećaj srama zbog viktimizacije, strah od počinioca, nepovjerenje u institucije, ali i želja da se porodica održi na okupu dok je finansijski ovisna o nasilnom partneru.

¹ OSCE-led survey on violence against women: Bosnia and Herzegovina, Well-being and safety of women, (2019), https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/423470_1.pdf

Ovi podaci su alarmantni za sve institucije koje se bave prevencijom i zaštitom nasilja u porodici, ali i jako važni za sve nivoe vlasti koji određuju smjer zaštite i strategije podrške i pomoći.

Tokom pandemije COVID-19, od marta 2020. godine pa do danas, primijećeni su novi trendovi kad je u pitanju nasilje u porodici u Kantonu Sarajevo. Ovo su podaci do kojih je došla psihologinja/psihoterapeutkinja koja je pružala psihološku podršku putem telefona i društvenih mreža, kao i SOS telefona.

Evidentan je porast psihičkog nasilja, posebno kod porodica koje do pandemije nisu bilježile neke od oblika nasilja. Usljed zatvorenosti, onemogućenosti socijalnih kontakata, porasta nervoze zbog online nastave, gubitka posla, rastle su i tenzije u partnerskim i porodičnim odnosima, što je rezultiralo eskalacijama psihičkog nasilja. Disfunkcionalni partnerski odnosi od ranije, gdje partneri nemaju razvijene mehanizme nošenja sa stresom, sa vrlo niskom psihološkom otpornosti, tokom pandemije doživjeli su veliku krizu te su na površinu izašli svi problemi. Bespomoćnost u kojoj su se porodice našle itekako je pogodovala porastu nasilja. Čini se da su porodice ostavljene same da se nose sa krizom, bez mehanizama adaptacije niti unutrašnjih resursa, što s vremenom eskalira i dovodi do situacionog ispoljavanja nasilja i nasilničkog ponašanja kojem su izloženi svi članovi porodice, sa psihičkim nasiljem kao dominantnim.

Upravo su ovi podaci jako važni kako bismo osvijestili posljedice psihičkog nasilja i kriza koje do njega dovode te adekvatno reagovali i ponudili zaštitu, pomoć i podršku.

Prije nego što pređemo na informacije o psihičkom nasilju, neophodno je da se kratko osvrnemo na definiciju nasilja u porodici, tipove i oblike nasilja, te rizike društva za povećanje nasilja.

Šta je nasilje u porodici?

Nasilje u porodici je skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad drugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipuliranjem. Nasilje uvijek pretpostavlja zloupotrebu moći u odnosima koji se temelje na nejednakosti. Pojedinaac može biti izložen nasilju u porodici tokom cijelog svog života, od djetinjstva do duboke starosti.

Svijest o nasilju u porodici i shvatanje da to nije privatni, nego javni društveni problem, relativno se odnedavno razvija. Tek 60-ih godina definira se problem zlostavljane djece (Kempe i sur., 1962), 70-ih godina se aktualizira problem nasilja nad ženama i nasilje u partnerskim odnosima, 80-ih godina problematizira se seksualno zlostavljanje djece, a 90-ih nasilje nad starijim osobama u porodici. Tokom ovih perioda ustanovljen je društveni sistem zaštite koji je podrazumijevao:

- definiranje različitih oblika i tipova nasilja
- uvođenje zakonskih obaveza prijavljivanja nasilja
- specijalizacija stručnjaka za zaštitu od porodičnog nasilja

Bosanska se porodica kroz historijski razvoj mijenjala i razvijala, ali ju je oduvijek pratilo nasilje. Specifičnost bosanske porodice je transgeneracijsko prenošenje patrijarhalnog obrasca življenja, sa vrlo jakim uvjerenjima o tradicionalnim ulogama muškaraca i žena. Stoga možemo reći da je nasilje u porodici najvećim dijelom izraz zloupotrebe moći zbog pretpostavljenih muških privilegija kao posljedice neravnopravnosti u odnosima muškaraca i žena. To je dio patrijarhalnog naslijeđa koje je veoma izraženo u našoj zemlji. Takva

tradicija potiče muškarce da vjeruju da imaju veća prirodna prava od žena samom činjenicom što su muškog spola. Žene u skladu sa svojim patrijarhalnim odgojem to prihvaćaju.

Važno je znati da nasilje muškarci i žene često različito doživljavaju. Također je neophodno steći uvid u naše stavove prema nasilju u odnosu na različite spolne uloge.

Osvijestiti da nasilje pričinjava bol svakome: žrtvi – tjelesnu povredu, povređuje osjećaj vlastite vrijednosti, ponosa, nanosi stid – krivnju; počinitelju – koji je frustriran, bijesan, osjeća krivnju, ima gubitak kontrole – osjeća “pobjedu” kratkoročno dok je nasilje poziv u pomoć; svjedoku – ne zna šta učiniti!

Kako se objašnjava nasilje u porodici?

Nasilje u porodici se može objasniti interaktivnim djelovanjem većeg broja faktora:

- Porodični nivo
 - obilježjima porodice kao sistema – dinamika unutar porodičnih odnosa, uloge i obrasci ponašanja u partnerskim odnosima i odnosima između članova porodice
 - individualnim osobinama žrtve i počinitelja – osobine ličnosti, razvojni put pojedinca, životni pogledi, stavovi, vrijednosti i uvjerenja
- Društveni nivo
 - Norme lokalne zajednice, zakoni, provedba zakona, vrijednosni sistem zajednice, društvena tolerancija na nasilje

Ustanovljena je veza između nasilja u porodici i okoline gdje se ističe međugeneracijski prenos nasilja u porodici. Također, postoji jasna povezanost između nasilja u porodici i količine nasilja u društvu, uključujući nasilje u medijima kao i institucionalno nasilje, kao posebni oblik nasilja koji implicitno čine institucije koje se bave zaštitom od nasilja. Važno je istaći da nasilje **uvijek** predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava.

Faktori rizika za činj enje nasilja i izloženost nasilju

Faktori rizika predstavljaju opće društvene ili lične karakteristike povezane sa porastom vjerovatnosti da će se određeno ponašanje pojaviti. U *Svjetskom izvještaju o nasilju i zdravlju*² navedeni su glavni faktori koji povećavaju rizik za nasilna ponašanja prema ženama i članovima porodice. Oni uključuju:

- nisko obrazovanje
- siromaštvo porodice
- izloženost nasilju u djetinjstvu
- prihvaćanje uvjerenja o većim (“prirodnim”) pravima muškarca
- prihvaćanje tradicionalnih rodnih uloga
- dominaciju muškarca u odnosu
- česte i eskalirajuće sukobe
- tolerantan odnos društva prema nasilju
- neefikasne institucije u borbi protiv nasilja

² Schopper D, Lormand JD, Waxweiler R (2006), Developing policies to prevent injuries and violence: guidelines for policy-makers and planners. Geneva, World Health, Organization, https://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/39919_oms_br_2.pdf

Prema ovim podacima, bh. društvo je u visoko rizičnoj grupi za nasilna ponašanja. Posebno se taj rizik povećava krizom izazivanom pandemijom COVID-19.

Tipovi, tipologija i oblici nasilja u porodici

Tipovi nasilja unutar porodice su:

- nasilje odraslih međusobno (partnersko nasilje)
- nasilje nad djecom
- nasilje nad roditeljima
- nasilje nad braćom i sestrama
- nasilje nad drugim članovima porodice

Prema tipologiji nasilja u porodici (Browne & Falshaw, 2002) možemo da razlikujemo:

- Uzajamno partnersko nasilje
 - muškarac je nasilan, a partnerica mu uzvraća nasiljem; u porodici s djecom postoji rizik da oba roditelja budu nasilna prema djeci. Prisutna djeca pate zbog izloženosti uzajamnom nasilju roditelja. U takvim porodicama i otac i majka su nasilnici.
- Hijerarhijsko nasilje u porodici
 - Otac je nasilan prema majci, majka je nasilna prema djeci, ali ne uzvraća agresivno nasilnom ocu. U nekim slučajevima i otac može biti nasilan prema djeci. Otac je glavni počinitelj nasilja u porodici, a majka može biti ne samo žrtvom već i počiniteljicom nasilja prema djeci.
- Paternalističko nasilje u porodici
 - Majka u porodici ima isti status kao i djeca. Otac se prema njoj odnosi kao zavisnoj i slaboj. Djeca koja doživljavaju majku kao bespomoćnu u nekim okolnostima mogu postati nasilna prema njoj. U tim porodicama majka je žrtva i ima veliku potrebu za podrškom i tretmanom, a otac je glavni nasilnik.

Važno je istaći da u svim situacijama djeca trebaju podršku i tretman neovisno o tome jesu li direktno ili indirektno viktimizirana. Djeca koja ne dobiju takvu podršku mogu postati nasilna prema roditeljima, nasilna u partnerskim odnosima i rizična su da budu nasilna prema svojoj djeci u odrasloj dobi.

Nasilje u porodici je u pravilu sinonim za partnersko nasilje nad ženom s obzirom da su žene gotovo deset puta češće žrtve nasilja u porodici od muškaraca. Nasilje nad ženama u porodici očituje se u različitim oblicima, ali muškarci često kombinirano koriste različite oblike nasilja kako bi dokazali svoju moć, što uključuje ponižavanje, kontrolu i upotrebu sile. Oblici nasilja u porodici su:

- tjelesno/fizičko zlostavljanje
- emocionalno/psihičko zlostavljanje
- seksualno zlostavljanje
- ekonomsko zlostavljanje

Nasilna ponašanja javljaju se u različitim oblicima, intenzitetu i učestalosti. Među različitim oblicima nasilnog ponašanja ne postoji čvrsta granica, tako da je tjelesno ili seksualno nasilje uvijek praćeno i emocionalnim odnosno psihičkim zlostavljanjem.

S obzirom na to da je u ovom priručniku poseban akcenat stavljen na psihičko nasilje, samo ćemo spomenuti osnovne karakteristike svih oblika nasilja.

Tjelesno/fizičko nasilje se najčešće povezuje s udaranjem, guranjem i drugim očiglednim oblicima fizičkog zlostavljanja. Međutim, fizičko nasilje se odnosi i na demonstraciju sile. Na primjer, udaranje po vratima, predmetima, uništavanje imovine, opasna vožnja sa namjerom da se osoba uplaši i sl. Pod fizičkim nasiljem uključujemo i različite oblike zlostavljanja s fizičkim posljedicama kao što su zaključavanje žrtava u stanu ili kući, zaključavanje hrane i sl. Fizičko nasilje je najprepoznatljivija vrsta nasilja koja uključuje:

- udaranje rukama i nogama (guranje, šamaranje, ujedanje, štipanje)
- oštećenje imovine u stanju bijesa (bacanje predmeta, uništavanje inventara, udaranje po zidovima)
- korištenje oružja radi prijetnji ili povređivanja
- zarobljavanje u kući
- sprečavanje žrtve da potraži ljekarsku pomoć ili pozove policiju
- povređivanje djece
- zadržavanje ili ograničavanje količine hrane i vode

Neposredni simptomi fizičkog zlostavljanja su:

- ozljede na licu
- ozljede na grudnom košu, grudima i abdomenu
- hematomi i ogrebotine po tijelu
- iščašenja, napukline ili lomovi kostiju
- opekotine različitih stepena
- ozljede nožem ili drugim predmetima
- unutrašnje povrede – krvarenja, vidljivi tragovi gušenja na vratu, izbijeni zubi, povrede bubne opne, povrede u genitalnom području i dr.

Seksualno nasilje uključuje seksualno uznemiravanje, seksualnu zloupotrebu, incest, nedobrovoljne seksualne radnje, silovanje te svaki seksualni čin počinjen protiv volje druge osobe. Seksualno nasilje je seksualni odnos pod prisilom putem prijetnji, prestrašivanja ili fizičke sile, prisiljavanje na neželjene odnose ili odnose sa drugima. Svako neželjeno seksualno ponašanje druge osobe koje ponižava i ugrožava dostojanstvo i sigurnost žrtve predstavlja seksualno nasilje. Ovaj oblik nasilja je često prisutan u braku, a kao nasilje ga još češće ne prepoznaju ni žrtve nasilja ni sistemi zaštite.

Ekonomsko nasilje predstavlja uskraćivanje ili oduzimanje finansijskih sredstava, neplaćanje alimentacije i ostali oblici kontrole koja ostavlja žene bez sredstava za život. Zabrana školovanja i zapošljavanja su također dio ekonomskog nasilja. Ekonomska ovisnost žene je baza za druge oblike zlostavljanja i čini ženu taocem počinitelja.

Psihičko nasilje

Odnosi se na oblike zlostavljanja s ciljem zadobivanja moći i kontrole nad žrtvom i potpuno je razarajuće za psihičko zdravlje i ličnost. Obuhvata različite zabrane, omalovažavanje, izolaciju, marginaliziranje problema, prijetnje žrtvi ili njoj dragoj osobi, uvrede, potcjenjivanje, ucjene, kontrolu kretanja i sl. U osnovi psihičkog nasilja je verbalno zlostavljanje. Nasilnik konstantno kritikuje ili vrši negativno "etiketiranje" osobe.

Psihičko nasilje je više od jedne rasprave, ono se dešava duži vremenski period tokom kojeg nasilnik kontroliše ženu i urušava njeno samopouzdanje, mentalno zdravlje i proizvodi osjećaj straha i nesigurnosti. Prisutna je sklonost nasilnika da se pretvara kao da se ništa nije dogodilo ili čak da okrivljava žrtvu, što je veoma često za emocionalno i psihičko nasilje. U žrtvi se proizvodi osjećaj zbunjenosti i dovodi do toga da počinje da sumnja u sebe i ono što joj se dešava. Često prođe dosta vremena dok žene ne shvate da je ovakvo ponašanje nasilnika namjerno i smišljeno.

Neki od vidova emocionalnog i psihičkog nasilja su:

- okrivljavanje za sve probleme koje postoje u vezi ili braku
- poređenje sa drugima i urušavanje samopouzdanja
- ponižavanje i omalovažavanje pred drugima
- kritikovanje ženine inteligencije, izgleda, sposobnosti
- zlovolja i optuživanje žene za sopstvene neuspjehe i nezadovoljstvo
- vikanje, vrijeđanje i psovanje, nazivanje pogrđnim imenima
- nametanje osjećaja krivice ženi ukoliko ne želi seksualni odnos
- ucjenjivanje da će učiniti nešto opasno, ako ne urade ono što on želi
- prijetnja samoubistvom
- nemogućnost da se razgovara o onome što se dešava u vezi ili braku
- strah da pričate o onome što se događa i kako se osjećate
- kontrolisanje kada odlazite, a kada se vraćate kući
- sprečavanje da se viđate sa prijateljima i porodicom ili da uspostavljate nova prijateljstva i kontakte
- potreba da odustanete od svega, samo da biste ugodili partneru ili izbjegli njegovu nezadovoljstvo

Psihičkom nasilju doprinose i radnje koje narušavaju funkcionisanje porodice ili se odnose na tretman drugih članova domaćinstva, kao što je nepoštovanje privatnosti, vojnička disciplina, nepoštovanje kućnog reda, prevelika roditeljska očekivanja, prisiljavanje na izbor zanimanja, zanemarivanje ostarjelih članova porodice, nametanje stavova i kontrola životnog stila, odbijanje da se preuzme dio brige o domaćinstvu, itd.

Žene koje imaju iskustvo psihičkog/emocionalnog zlostavljanja mogu početi da vjeruju da je ono što nasilnik govori o njima istina. Mogu početi da misle o sebi da su glupe, ružne, neprivlačne, debele i da niko na ovom svijetu nikad ne bi stupio u vezu sa njima. Žene također veoma često mogu sebe kriviti za nasilje koje im se dešava. Neprestano kritikovanje urušava samopouzdanje i sigurnost u sebe i otežava izlazak iz nasilne veze.

Generalno posmatrano, odnos dominacije i kontrole koji se sprovodi kroz nasilne obrasce ponašanja nad nekom osobom, ženom ili djetetom, prije svega izaziva strah i nesigurnost. Iz straha od ponovnog povređivanja slijedi niz pokušaja da se sa nasilnikom uspostavi "dobar" odnos, a pri tome se nerijetko traži lična odgovornost za nasilje. Udruženo sa tim, što je tipično za nasilje u porodici, javlja se stid i sram, te se nasilje krije čak i od najbližih prijatelja i drugih članova porodice. Brojni su primjeri žena koje su nasilje krile decenijama i ostajale izolirane u poziciji "žrtve", u sve većoj kumulaciji i eskalaciji nasilja.

Posljedice nasilja u porodici su mnogobrojne, a posebno karakteristične za psihičko zlostavljanje su:

- napetost, nemir, osjećaj slabosti
- osjećaj srama, krivnje, samozanemarivanje
- osjećaj straha (za sebe, svoj život, život bliskih osoba)
- gubitak samopouzdanja
- neurotske reakcije, poremećaj spavanja, poremećaj ishrane
- zloupotreba droge, alkohola
- problemi s koncentracijom, dezorijentacija
- osjećaj rastresenosti, pokušaj suicida

Kod žena žrtava nasilja narušen je doživljaj bazične sigurnosti, sniženo samopouzdanje i samopoštovanje, prisutna je stalna strepnja i strah od ponovnog povređivanja, stid i sramota, što i karakterizira prvu fazu viktimizacije.

Udruženo s tim sreću se i brojne promjene u socijalnom funkcionisanju, kao što su povlačenje i zatvaranje u sebe, prekid kontakta sa prijateljima i rodbinom, gubitak volje za socijalne aktivnosti i sl.

U slučajevima izraženijeg nasilja javljaju se i simptomi psihičke disfunkcionalnosti, koji mogu biti različiti, a zavise od općih karakteristika ličnosti osobe koja trpi nasilje i karakteristika proživljenih nasilnih iskustava. U tom kontekstu možemo spomenuti razvoj psihosomatskih tegoba, depresivnosti, fobija, anksioznosti i sl., što, u najtežem stepenu viktimizacije, poprima i razmjere težih psihičkih oboljenja kao što su psihotične depresije, paranoje, kao i samoubistva ili ubistva.

Kada govorimo o teškoćama u regulaciji osjećanja, vrlo važno je znati da nasilje dovodi do teških emocionalnih stanja kao što je tjeskoba, očajanje, bespomoćnost, agresija prema sebi i drugima, depresija i razmišljanje o samoubistvu. Ova emocionalna stanja otežavaju žrtvi djelovanje u smjeru rješavanja životno teške situacije, a istodobno predstavljaju opravdanje nasilniku da se nastavi nasilno ponašati. Ovakva emocionalna stanja žrtve stručnjacima otežavaju uspostavljanje kontakta i stvaraju kod njih osjećaj bespomoćnosti i nedjelotvornosti.

Izloženost nasilju narušava osjećaj ličnog identiteta, sliku o sebi i drugima. Prirodna je potreba svake osobe da o sebi misli dobro i da je po nečemu vrijedna, a sistematsko obezvređivanje koje čini nasilnik snažno narušava upravo osjećaj lične vrijednosti žrtve, tako da ona postaje sklona misliti o sebi kao bezvrijednoj i nesposobnoj da bilo šta promijeni. Pri tome žrtva postaje nepovjerljiva i prema drugim ljudima, počinje strahovati da opasanost prijeti i od ostalih ljudi iz okoline. Druge ljude, pa i stručnjake, prihvata s nepovjerenjem, a ne doživljava ih unaprijed kao izvor zaštite i podrške.

Nije neobično da žene koje izađu iz jedne nasilne veze, uđu u drugu nasilnu partnersku vezu. Posljedica povezivanja različitih okolnosti, kao što je smanjeni osjećaj samopoštovanja zbog prethodno doživljenog nasilja, model nasilnog rješavanja sukoba u porodici koji može nositi iz djetinjstva, potreba da nađe partnera koji djeluje snažno i zaštitnički utiču direktno na rizik za ponovnu viktimizaciju u sljedećem nasilnom odnosu. U slučaju ponovnog ulaska žrtve u nasilnu vezu nakon što su se angažirali na njenom osnaživanju i osamostaljivanju, stručnjaci se obično osjećaju iznevjereni, a katkada i bespomoćno.

Vrlo važno je istaći da roditelji/majke žrtve nasilja, zbog preopterećenja brigom o sigurnosti i zbog posljedica doživljenog nasilja mogu imati teškoća da budu emocionalno dostupni svojoj djeci, prate potrebe vlastite djece i odgovaraju na njih, iskažu empatiju prema djetetu i razumiju djetetovu ulogu i poziciju, razumiju da nije opravdano očekivati da ih djeca zaštite od nasilja. Posljedica koja se razvija iz takvih traumatskih i nasilnih odnosa jeste ta da djeca ne uspiju razviti osjećaj temeljnog povjerenja i sigurnosti, što je osnova zdravog emocionalnog razvoja i odnosa u zreloj dobi.

Zbog svih navedenih posljedica, neophodan je sistemski pristup razumijevanju problema nasilja u porodici i njegove kompleksnosti. Sistemski pristup podrazumijeva da:

- Nasilje u porodici se može objasniti samo interaktivnim međudnosom faktora više nivoa;
- Nasilje u porodici ima posljedice na sve – kako na pojedince tako i na društvo;
- Suzbijanje nasilja u porodici moguće je samo koordiniranim i upornim djelovanjem svih faktora;
- Rad s nasiljem u porodici snažno djeluje na stručnjake.

Oporavak od bilo koje vrste zlostavljanja je dugačak i težak put, a to je posebno istaknuto kada ne postoje fizički tragovi nasilja. Žrtve često ne vjeruju ni same sebi, nisu sigurne je li do nasilja uistinu došlo. To sve može zakomplicirati proces oporavka, ali i prijavljivanja. Upravo tajnovitost koja se nalazi u prirodi psihičkog nasilja čini ljude nemoćnima da vjeruju sami sebi i svojoj prosudbi, posebno jer zlostavljač koristi neprekidne misaone igrice s namjerom da naudi žrtvi.

Sistemskim djelovanjem svih faktora u lancu zaštite i prevencije nasilja u porodici, koje uključuje i medije kroz medijske kampanje, pozitivni učinci bi se mogli predstaviti ovako:

Pozitivan učinak na žrtvu	Pozitivan učinak na počinitelja	Pozitivan učinak na djecu
Počinja vjerovati da je nešto moguće učiniti	Razumije da krši zakon i da to ima svoje krivične posljedice	Sprečava se eskalacija nasilja i traumatizacija djeteta
Smanjuje se njen osjećaj krivnje i srama	Uči da nasilje ima negativne posljedice	Dobiva poruku da je nasilje nedopustivo
Shvatit će da institucije rade u skladu sa zakonom	Uči da porodično nasilje nije njegova privatna stvar i "pravo"	Prekida se međugeneracijski prenos nasilja
Moći će povratiti kontrolu nad svojim životom	Uključivanjem u obavezni psihosocijalni tretman usvojit će vještine funkcionalnih odnosa	Dobit će podršku i pomoć od stručnjaka
Shvatit će da ima prava kao i drugi ljudi	Vidi da nasilno ponašanje "ne prolazi"	Vidi da "neko" štiti roditelja-žrtvu i vjeruje u sistem

Jako je važno da svi akteri kroz institucije zaštite i prevencije djeluju zajednički i koordinirano s fokusom na žrtve nasilja, s visokim povjerenjem u ono što žrtve govore i svjedoče. Jedino tim sistemskim pristupom moguće je prekinuti lanac nasilja. Također je neophodna kontinuirana edukacija stručnjaka koji su prvi u lancu institucija prilikom prijavljivanja nasilja, ali i supervizija i podrška stručnjacima koji direktno rade sa žrtvama nasilja u porodici kako bi se osigurala korisna podrška.

PSIHOSOCIJALNA POMOĆ I PODRŠKA ŽENAMA ŽRTVAMA NASILJA

Psihosocijalna podrška je proces fizičkog i psihičkog osnaživanja pojedinca, njegove porodice i socijalnog okruženja kako bi u sebi i svojoj okolini pronašao ili stekao snage i načine za uspješno suočavanje sa stresom i brže se uključio u svakodnevni život.

Psihosocijalna podrška ženama žrtvama nasilja je neterapijska intervencija koja im pomaže u nošenju sa stresorima s kojima se suočava. Psihosocijalna podrška može se prilagoditi u različitim situacijama. Njen glavni cilj je reagiranje na psihološke i fizičke potrebe žrtava, i predstavlja neizostavan i prvi vid podrške i pomoći koja mora biti obezbijeđena i dostupna svim ženama žrtvama nasilja.

Pravovremena i primjerena psihosocijalna podrška može spriječiti razvoj stresa i patnje u ozbiljnije oblike, pomoći ženama da se bolje nose i pomire sa svakodnevnicom i da nastave sa životom.

Ciljevi psihosocijalne podrške su:

- osnaživanje i informiranje žrtava o njihovim pravima i mogućim oblicima podrške
- nadilaženje posljedica nasilja i traume koje utiču na život žrtava
- identificiranje izvora snage i uspješne integracije u njihove živote te traženje i proširenje društvene mreže
- eliminacija posljedica nasilja i smanjenje mogućnosti ponovnog doživljavanja nasilja
- poticanje promjena na ličnom nivou (procesuiranje iskustva povezanog s nasiljem, razumijevanje dinamike nasilja, bolja slika o sebi i samopoštovanje, preuzimanje odgovornosti za vlastiti život)

Mreža dostupnih usluga za pomoć i podršku ženama žrtvama nasilja predstavlja preduslov za eliminaciju nasilja nad ženama. Osiguravanjem odgovarajuće pomoći društvo pokazuje da se problem nasilja nad ženama tretira ozbiljno i da se žrtve aktivno podržavaju. Ovakva je mreža također nužna kao vid prevencije od strane policije, sudstva, društvenih, zdravstvenih i obrazovnih institucija. Bijeg visokotraumatizirane žene iz nasilne veze nerijetko je težak i opasan. Žene žrtve nasilja ozbiljno su traumatizirane i potrebni su im sigurno mjesto i intenzivna psihološka podrška. Zakoni koji štite od nasilja su neophodni, ali treba istaknuti da oni ne nude rješenje za svaki problem, posebno ne za osnaživanje i uspostavljanje kontrole nad životom bez nasilja.

PSIHOSOCIJALNI TRETMAN POČINITELJA NASILJA

U rješavanju vrlo kompleksne problematike nasilja u porodici, neizostavan je psihosocijalni tretman sa počiniocima nasilja. Bijeg od nasilnika, i psihosocijalni tretman rada sa ženama žrtvama nasilja je samo jedan dio pristupa suzbijanju i prevenciji nasilja u porodici. Rad sa počiniocima nasilja je ključan kako bi se krug nasilja zaustavio.

Postoje brojni praktični i etički razlozi zbog kojih se sve više promišlja kako se djelotvorno može pomoći ili zahtijevati od muškaraca da promijene svoje nasilno ponašanje u porodici i stavove prema nasilju. Uobičajene kazne, kao npr. novčane kazne, zaštitne mjere zabrane približavanja i uhođenja, napuštanje porodične kuće, uslovne kazne, nisu se pokazale dovoljno uspješnima u sprečavanju i zaustavljanju nasilja nad ženom, a nekada čak pridonose eskalaciji nasilja. Također se pokazalo da češće izricanje zatvorskih kazni ne znači istodobno i više pravde za ženu. Stoga sudovima trebaju konstruktivnije opcije kažnjavanja od zatvora ili novčanih kazni te pravosuđe, ali i društvo u cjelini ima sve veći interes da se nasilje zaustavi kroz psihosocijalne programe intervencija za muškarce koji su nasilni prema ženama. Važno je istaknuti da se psihosocijalni programi za nasilne muškarce moraju tretirati kao dio politike zaštite žena i razvijanja usluga za žene.

Psihosocijalni tretmani nasilnika nužni su kako bi se zaustavilo nasilje koje nasilnik vrši, bilo sa trenutnom partnericom i porodicom, ili u novom partnerskom odnosu. U tim slučajevima pod pojmom psihosocijalne intervencije obično se smatraju različiti postupci individualne i grupne psihoterapije, savjetovanja, učenja socijalnih vještina, socioterapije, kriznih intervencija. Osnovno im je obilježje sistemska i planirana primje-

na tehnika koje su proizašle iz psiholoških načela, koje provodi za to kvalificirana osoba u cilju promjene ličnih obilježja kao što su osjećaji, vrijednosti, stavovi i ponašanja koji su procijenjeni kao neprilagođeni (Lösel, 1995). Cilj psihosocijalnih intervencija u radu s počiniteljima nasilja u porodici jest zaustaviti nasilje, a ne okončanje ili poboljšanje partnerskih odnosa.

Provedba obaveznog psihosocijalnog tretmana može i treba uključivati i obavezno liječenje ovisnosti (narkotici, alkohol), što se ne bi trebalo prepuštati počiniocima i njihovoj dobrovoljnoj motivaciji.

LITERATURA

1. OSCE-led survey on violence against women: Bosnia and Herzegovina, Well-being and safety of women, (2019), https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/423470_1.pdf
2. Schopper D, Lormand JD, Waxweiler R (2006), Developing policies to prevent injuries and violence: guidelines for policy-makers and planners. Geneva, World Health, Organization, https://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/39919_oms_br_2.pdf
3. Garcia-Moreno C. et al. (2005), WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: initial results on prevalence, health outcomes and women's responses, World Health Organization
4. Ajduković, M. i Pavleković, G. (2000), Nasilje nad ženom u obitelji. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć
5. Burelomovaa A. S., Gulina M. A. i Tikhomandritskaya O. A. (2018), Intimate Partner Violence: An Overview of the Existing Theories, Conceptual Frameworks, and Definitions. *Psychology in Russia: State of the Art.* 11 (3)
6. Rakovec-Felser, Z. (2014), Domestic Violence and Abuse in Intimate Relationship from Public Health Perspective. *Health Psychol Res*
7. Mamula, M., Ručević, S., Vukmanić, M., Zvizdić, M. (2013), Nasilje prepoznaj i spriječi (proživljeno iskustvo žena u teoriji i praksi), Sarajevo: Udruženje Žene ženama
8. Dalzell, H. (2016), Issues in Domestic Violence: Introduction and Theories, <https://ce4less.com/Tests/Materials/E098BMaterials.pdf>
9. Štirn, M., M. Minič, D. Minič, K. Matko, M. Plaz, Š. Veselič, K. Zabukovec Kerin, N. Miklič, R. Brdar Tomažič, I. Zemljič, N. Pamuković, S. Šimić, A. Bego (2017), Psihosocijalna podrška za žrtve nasilja u obitelji i drugih oblika rodno utemeljenog nasilja, Centar za žene žrtve rata – ROSA, Zagreb
10. Ajduković, M. (2004), Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 11
11. Lösel, F. (1995), The efficacy of correctional treatment: A review and synthesis of meta-evaluations. In J. McGuire (Ed.), *Wiley series in offender rehabilitation. What works: Reducing reoffending: Guidelines from research and practice* (p. 79–111). John Wiley & Sons.

12. Ibrahimefendić, Teufika, Husić, Sabiha (2018), Psihosocijalna podrška i pomoć preživjelim žrtvama i svjedocima, Priručnik o bosanskohercegovačkom kontekstualnom pristupu traumi, transgeneracijskom prenošenju traume i multidisciplinarnoj saradnji institucija i nevladinih organizacija u podršci preživjelim žrtvama i svjedocima u sudskim procesima, Tuzla

Dženana Lepirica, Služba socijalne zaštite općine Novi Grad

POSTUPANJE CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI TOKOM PANDEMIJE COVID-19

3

Nasilje u porodici ozbiljan je društveni problem koji snažno pogađa sve zemlje svijeta bez obzira na stupanj njihove razvijenosti. Razlika među pojedinim zemljama sastoji se uglavnom u načinu odgovora institucija sistema na problem prevencije i postupanja u slučajevima nasilja u porodici koje predstavlja najočitiji primjer kršenja ljudskih prava i sloboda.

Nasilje u porodici ne bira žrtve, ono pogađa sve kategorije, pa tako žrtvama nasilja u porodici mogu biti djeca, mladi, odrasli, žene i muškarci, zdravi i bolesni, bogati i siromašni, zaposleni i nezaposleni. U Bosni i Hercegovini, prema raspoloživim podacima centara za socijalni rad, žrtve su najčešće žene, djeca, osobe treće životne dobi, osobe sa invaliditetom, te, vrlo rijetko, i muškarci.

Strah, koji nasilje izaziva, često je u tolikoj mjeri psihološki paralizirajući i inhibirajući da se žrtve nerijetko, kao vid suočavanja sa po život potencijalno ugrožavajućom prijetnjom, odlučuju na šutnju, trpljenje i neprijavlivanje nasilnika, koji je najčešće partner i otac njihove djece, a sve s nadom da će im to povećati šanse za opstankom. Ako se i odluče obratiti za pomoć, to se dešava nakon što nasilje u njihovoj porodici doživi svoj vrhunac i ostavi ozbiljne posljedice na psihičko i fizičko zdravlje žrtve. Porast nasilja u porodici povezan je s porastom nasilja u društvu kao i sa pojavom određenih društvenih kriza.

Ozbiljna kriza kao što je ova trenutna, uzrokovana pandemijom COVID-19, dodatno utječe i usložnjava problem nasilja u porodici koji je i bez kriznih situacija vrlo ozbiljan i težak te kao takav žrtve nasilja u porodici stavlja u marginaliziran položaj.

PRAVNI OSNOV ZA POSTUPANJE CENTRA ZA SOCIJALNI RAD U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Nadležnost centra za socijalni rad (organa starateljstva) u oblasti nasilja u porodici definirana je Porodičnim zakonom FBiH (član 380) i Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (članovima 31, 33, 34, 40. i 42).

Članom 380. PZ FBiH jasno je propisana obaveza stručnih radnika centra za socijalni rad da prijave nasilje u porodici i pruže pomoć žrtvi nasilja.

Članom 31. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisana je obaveza centra da žrtvi osigura pravo na socijalno, zdravstveno i materijalno zbrinjavanje, kao i pravo na pravnu pomoć.

Članovima 33. i 34. istoga Zakona propisana je obaveza centra da žrtvu nasilja, uz njenu prethodnu saglasnost, zbrine smještajem u sigurnu kuću/drugu porodicu ili drugu ustanovu socijalne zaštite.

Članom 40. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisana je obaveza centra da vodi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štice zaštitnim mjerama i nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere.

Članom 42. istog Zakona propisana je obaveza centra da prati izvršenje izrečenih zaštitnih mjera, obavještava nadležni sud o izvršenju mjera, predloži prekid, produženje ili zamjenu mjera drugim mjerama, kao i da dostavi sudu izvještaj o izvršenju izrečenih zaštitnih mjera najkasnije u roku od šest mjeseci, a na zahtjev suda, prema potrebi, i ranije. (Službene novine Federacije BiH, broj 20/13, Službene novine Federacije BiH, br. 36/05, 41/05 i 31/14)

POSTUPANJE CENTRA ZA SOCIJALNI RAD PO PRIJAVI NASILJA U PORODICI

Po prijavi nasilja u porodici stručni radnici centra dužni su odmah intervenirati i poduzeti zakonom propisane radnje. Intervencija se sastoji od izlaska na adresu u pratnji policijskih službenika radi obavljanja razgovora sa žrtvom, s ciljem procjene ozbiljnosti stanja u porodici i stepena ugroženosti žrtve u skladu s čim se eventualno donosi odluka o smještaju žrtve, te njenom ljekarskom pregledu od strane zavoda za hitnu medicinsku pomoć na adresi stanovanja, ukoliko žrtva ne želi biti bilo gdje smještena. U slučaju potrebe i ako je saglasna, žrtva nasilja može biti smještena u sigurnu kuću/drugu instituciju ili porodicu. Ako je žrtva nasilja dijete, organ starateljstva donosi odluku o hitnom izuzimanju djeteta iz porodice, o čemu donosi usmeno rješenje, imenuje posebnog staratelja u postupku smještaja djeteta u instituciju ili drugu porodicu, te realizuje njegov smještaj. Prije smještaja djeteta ili odrasle žrtve nasilja, stručni radnici centra dužni su, u pratnji policije, žrtvu propratiti do zdravstvene ustanove u kojoj će joj se, po potrebi, pružiti medicinska pomoć, te konstatovati stepen povreda.

Po smještaju žrtve, stručni radnici centra u saradnji sa stručnim radnicima sigurne kuće, druge ustanove ili članovima porodice u koju je žrtva privremeno smještena usaglašavaju aktivnosti koje se odnose na: pomoć i podršku žrtvi, savjetodavni rad, materijalnu pomoć, podršku i pomoć djeci ako ih žrtva ima, pravnu pomoć, te planiraju način provođenja usaglašanih aktivnosti. Ovisno o psihičkom, emocionalnom i fizičkom stanju žrtve te njenim potrebama, u pružanje podrške po potrebi se uključuju i druge institucije (centar za mentalno zdravlje, porodično savjetovalište i sl.), ako je to žrtvi prihvatljivo.

Ponekada se u praksi desi da zajednička djeca, nakon izmještanja žrtve nasilja iz porodičnog doma, iz različitih razloga ostanu sa počiniteljem nasilja. U takvim situacijama centar za socijalni rad u saradnji sa sigurnom kućom vrši redovne posjete porodici kako bi se pratilo da li se o djeci brine na adekvatan način. Posjete su obično iznenadne i nenajavljene. Ako su djeca školskog uzrasta nastoji se doći do informacija o njihovom redovnom pohađanju nastave, saradnji roditelja sa školom, redovnom izvršavanju školskih obaveza kao i svih dodatnih informacija koje mogu ukazati na kvalitet roditeljske brige. Sve navedene aktiv-

nosti poduzimaju se s ciljem zaštite djece, a olakšavaju oporavak žrtve nasilja, ukoliko ona zna da su djeca sigurna, zbrinuta i zaštićena. Sa žrtvom se u sigurnoj kući, za sve vrijeme njenog boravka, intenzivno radi na njenom osnaživanju, dok se s druge strane rad sa počiniteljem nasilja u porodici, izuzev ako mu je izrečena zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana (koju provodi centar za mentalno zdravlje), organizira u centru ovisno o njegovoj motivaciji, iskazanoj potrebi za određenim oblicima pomoći i spremnosti na saradnju. U slučaju da centar procijeni potrebnim, a počinitelj nasilja to prihvati, u rad s njim se uključuju i druge ustanove u zajednici (porodično savjetovalište, centar za mentalno zdravlje i sl.).

Ako je nasilje u porodici prijavljeno policiji u večernjim satima, policija će, ako to procijeni neophodnim, kontaktirati dežurnog socijalnog radnika koji je dužan odazvati se i izaći na intervenciju s policijskim službenicima. Saradnja institucija nadležnih za postupanje u slučajevima nasilja u porodici definirana je potpisanim protokolima o saradnji (na nivou kantona i općina). Ovim protokolima preciziran je način na koji će nadležne institucije ostvarivati međusobne kontakte, razmjenjivati informacije, obavještavati jedni druge o sumnji na prisustvo nasilja i o prisustvu nasilja u porodici, intervenirati u slučaju prijave nasilja, saradivati na pružanju podrške žrtvi, razmjenjivati informacije tokom rehabilitacije žrtve, o toku izvršenja izrečenih zaštitnih mjera, te razmjenjivati važne informacije o zaštiti žrtve tokom trajanja zaštitnih mjera.

Dežurne smjene socijalnih radnika u Kantonu Sarajevo organizirane su svaki radni dan od 16 i 30 do 7 i 30 sati, a u vrijeme vikenda 24 sata dnevno u dvije smjene. Po prijavi nasilja dežurni socijalni radnik u pratnji policijskih službenika odlazi u porodicu na intervenciju. U razgovoru sa članovima porodice nastoji doći do jasnih informacija o tome šta se dogodilo, da li je neko od članova porodice povrijeđen, da li su ugroženi nečiji život i zdravlje, da li je potrebna intervencija zavoda za hitnu medicinsku pomoć, te da li je neophodno za žrtvu nasilja osigurati smještaj. U iznimnim situacijama u toku intervencije iz kuće ili stana može biti udaljen počinitelj nasilja u porodici i zadržan u pritvoru najduže do 24 sata. Ako se procijeni da nema potrebe za ozbiljnijim intervencijama, uz pismenu zabilješku i zapisnik policije, intervencija se završava. Žrtva i počinitelj se informišu da će biti pozvani u nadležni centar kako bi im se pružila podrška da prevaziđu poteškoće uočene za vrijeme intervencije. Ako se neophodnim procijeni zbrinjavanje žrtve, službena lica žrtvu prvo prate u zdravstvenu ustanovu kako bi joj se ukazala pomoć i utvrdio stepen povreda. Važno je procijeniti i to da li žrtva ima neku od kontraindikacija za smještaj u sigurnu kuću ili drugu ustanovu (boluje od zaraznih ili duševnih oboljenja, ovisna je o alkoholu ili psihoaktivnim supstancama i sl.). Prije smještaja žrtvi se također ponudi da pristupi u službene prostorije nadležne policijske uprave radi podnošenja prijave za nasilje u porodici.

Od liječničkih nalaza, slobodnih kapaciteta kojima raspolaže lokalna zajednica, spremnosti članova uže, odnosno šire porodice da privremeno prihvate žrtvu zavisi da li će žrtva nakon svih opisanih procedura biti zbrinuta u sigurnoj kući, prihvatnoj stanici (ovisno o tome šta je stavljeno u funkciju u lokalnoj zajednici) ili kod bližih, odnosno daljih srodnika. Smještaj žrtve obavezuje dežurnog socijalnog radnika da u pismenoj formi obavijesti nadležni centar za socijalni rad prema mjestu prebivališta žrtve o intervenciji i svim radnjama poduzetim tokom intervencije. Po prijemu obavještenja dežurnog socijalnog radnika, o sadržaju obavještenja upoznaje se stručni tim centra, bez obzira na to gdje je i da li je žrtva smještena. Ako je žrtva smještena u sigurnu kuću, stručni tim centra ima obavezu da što prije sa stručnim timom sigurne kuće sačini plan rada sa žrtvom nasilja u porodici. Plan treba sadržavati sva pitanja od značaja za žrtvu i njenu djecu kao što su: dužina boravka u sigurnoj kući, zdravstvena zaštita, školovanje djece, procesuiranje čina nasilja,

kao i precizirani vidovi pomoći koji će joj biti pruženi tokom smještaja. Plan rada se sačinjava i za one žrtve koje su ostale u istom domaćinstvu s nasilnikom, ili su zbrinute u srodničku ili nesrodničku porodicu.

Aktivnosti iz plana se ne ograničavaju samo na rad sa žrtvom. Tim centra uporedo treba raditi i sa počiniteljem nasilja. U praksi se taj rad u većini slučajeva odnosi na stvaranje pretpostavki za održavanje ličnih kontakata počinitelja nasilja sa djecom (ako su s majkom zbrinuta u sklonište ili neko drugo mjesto) pod uvjetom da djeca nisu direktno žrtve nasilja i da nema osnova za pokretanje sudskih postupaka za oduzimanje roditelju prava da živi sa djecom, ili oduzimanja roditeljskog staranja. U rad sa počiniteljem nasilja, u iznimnim situacijama, uključuje se i tim sigurne kuće ako tim centra procijeni da postoji potreba za njihovim uključivanjem. Ukoliko se nakon osnaživanja žrtva odluči na povratak partneru, što se u praksi najčešće dešava, podršku žrtvi nakon povratka kući jedno vrijeme pruža mobilni tim koji čine stručni radnici centra i sigurne kuće (obično psiholog i socijalni radnik). Mobilni tim pruža podršku žrtvi na terenu i ona traje dok žrtva zajedno sa mobilnim timom ne ocijeni da za podrškom više nema potrebe. Mobilnom timu mogu se priključiti i stručni radnici iz drugih ustanova (socijalni radnik i psiholog iz CMZ-a).

Žrtve nasilja za koje po prijavi nije postojala potreba smještaja, nakon intervencije na adresi, pozivaju se u centar za socijalni rad. U centru žrtvu prima stručni radnik (najčešće psiholog), koji u radu sa žrtvom nastoji utvrditi sve relevantne činjenice od značaja za zaštitu žrtve. Ukoliko žrtva ima maloljetnu djecu, posebna pažnja se posvećuje njihovoj zaštiti. Cilj rada sa žrtvom nasilja je upoznati žrtvu sa njenim zakonom propisanim pravima, posebno sa pravima maloljetne djece na zaštitu od svakog vida nasilja i zanemarivanja. Žrtva se upoznaje i s ovlastima centra, te s mjerama i radnjama koje će se u toku rada s njom poduzimati, a koje su od posebne važnosti za zaštitu i sigurnost nje i njene djece.

Neophodno je zajedno sa žrtvom sačiniti plan sigurnosti, posredovati i pomoći joj kod ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć, ili je, ako postoji potreba, uputiti u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu ili savjetovalište. Žrtvi nasilja prijeko je potrebno omogućiti da neometano i bez straha iznese sve činjenice relevantne za utvrđivanje počinjenog nasilja. Po potrebi, u rad sa žrtvom i djecom mogu se uključiti i drugi stručni radnici centra, ali i stručnjaci iz drugih ustanova za čije se uključivanje procijeni potreba (dječiji psihijatar, neuropsihijatar ili ljekari drugih specijalnosti). U rad na podršci žrtvi uključuju se i nevladine organizacije koje se bave problematikom nasilja u porodici ili one koje realiziraju projekte usmjerene na ekonomsko osnaživanje žrtava, pružaju usluge psihoterapije i sl.

U slučaju da u redovnim postupcima koji se vode u centru (saniranje poremećenih bračnih i porodičnih odnosa, posredovanje prije razvoda braka, učestvovanje u brakorazvodnim postupcima, kao i u onim postupcima koje centar vodi za ostvarivanje prava iz oblasti socijalne zaštite za kategorije koje su u stanju socijalne potrebe, ali i u drugim slučajevima) stručni radnici centra dođu do saznanja o prisustvu nasilja u porodici, dužni su o tome odmah obavijestiti nadležnu policijsku upravu, te poduzeti mjere i radnje iz okvira svojih nadležnosti na zaštiti osoba izloženih nasilju.

ŠTA AKO SU ŽRTVE NASILJA U PORODICI DJECA?

Centar za socijalni rad ima posebne ingerencije u oblasti zaštite djece žrtava nasilja koje su regulisane Porodičnim zakonom FBiH. Obavještenje o zanemarivanju ili nasilju nad djecom centru za socijalni rad predstavlja poziv na hitnu reakciju. Ako se zanemarivanje ili nasilje desilo u porodici, centar za socijalni rad će na osnovu pribavljenih dokaza (iz razgovora sa djetetom, nalaza liječnika i drugih stručnjaka koje je potrebno uključiti u slučaj) donijeti odluku o tome da li će dijete biti izuzeto iz porodice ili će roditelji biti upozoreni na propuste u staranju o djetetu i pomoći im u njihovom otklanjanju ili će u što kraćem roku odrediti nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja. Ako centar na osnovu prikupljenih dokaza procijeni da postoji prijetnja potreba za izdvajanjem djeteta iz porodice, o tome će odmah donijeti usmeno rješenje i izvršiti smještaj djeteta u odgovarajuću ustanovu ili drugu porodicu. Čim se stvore uvjeti, centar će pristupiti donošenju pismenog rješenja o izdvajanju djeteta iz porodice. Uporedo sa donošenjem pismenog rješenja, centar će pokrenuti postupak oduzimanja prava roditelju da živi sa djetetom ili oduzimanja roditeljskog staranja, ukoliko se desilo da roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta ili vrši fizičko, odnosno emocionalno nasilje nad djetetom, spolno iskorištava dijete i navodi ga na društveno neprihvatljivo ponašanje. U slučaju da sud donese presudu kojom se roditelju oduzima pravo da živi sa djetetom, centar će djetetu, radi zaštite njegovih prava i interesa, imenovati posebnog staratelja. Ako centar odluči da pokrene postupak oduzimanja roditeljskog staranja, istovremeno djetetu imenuje posebnog staratelja. O nasilju nad djetetom centar obavještava policiju i tužilaštvo u cilju osiguravanja blagovremenih pretpostavki za predistražne i istražne radnje, radi prikupljanja dokaza za pokretanje prijave protiv roditelja koji su ugrozili život i zdravlje djeteta. Nužnost i hitnost u zbrinjavanju i zaštiti života i sigurnosti djeteta prema procjeni nadležnog centra nisu ograničeni postupcima pravosuđa, te ih je potrebno provesti u roku od 24 sata od saznanja o ugroženosti djeteta.

ULOGA CENTRA U PRAĆENJU IZVRŠENJA ZAŠTITNIH MJERA

Posebna zakonska obaveza centra za socijalni rad, kada je nasilje u porodici u pitanju, odnosi se na praćenje izvršenja zaštitnih mjera i vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, evidencije o onima koji su štice zaštitnim mjerama i o onima kojima su zaštitne mjere izrečene. Centar za socijalni rad prati izvršenje izrečenih zaštitnih mjera o čemu obavještava sud, te predlaže prekid, zamjenu mjera drugim mjerama ili produženje trajanja izrečenih zaštitnih mjera. Po prijemu rješenja kojim se počinitelju izriče odgovarajuća zaštitna mjera, u centar se poziva žrtva nasilja s kojom se razgovara o izrečenim zaštitnim mjerama, kako bi se ustanovilo da li žrtva razumije sadržaj rješenja, značenje izrečenih mjera i svoju poziciju tokom trajanja mjera, te se žrtva upućuje na obavezu da o svakom kršenju mjera informiše policiju i centar. Centar žrtvi nasilja pruža psihološku podršku i predlaže mogućnost korištenja terapijskih usluga u porodičnom ili drugom savjetovalištu, po potrebi je upućuje u centar za mentalno zdravlje, ali i druge organizacije i ustanove za koje procijeni da bi mogle doprinijeti osnaživanju žrtve.

U centar za socijalni rad, nakon prijema rješenja o izrečenim zaštitnim mjerama, poziva se i počinitelja nasilja, kako bi se provjerilo da li mu je i u kojoj mjeri sadržaj rješenja jasan, da li razumije značenje i svrhu rješenjem izrečenih mjera, posljedice nepostupanja po izrečenim mjerama, te kako bi se upoznao s mo-

gućim posljedicama ukoliko nastavi sa nasilničkim ponašanjem. Također se upoznaje i s podrškom koju mu centar, i druge institucije sa kojima centar saraduje, mogu pružiti, kako bi promijenio svoje ponašanje. Istovremeno centar nastoji naglasiti svoju obavezu da prati izvršenje zaštitnih mjera i o tome obavještava sud, te eventualno predlaže sudu zamjenu mjera drugim mjerama, prekid mjera, ali i njihovo produženje.

Stručni radnici centra po potrebi tokom trajanja mjera odlaze na adresu žrtve i počinitelja nasilja, kontaktiraju ih telefonom, te usmeno ili pismeno komuniciraju s predstavnicima drugih institucija koje su uključene u podršku žrtvi ili u izvršenje izrečenih zaštitnih mjera (policija, CMZ, zavod za liječenje bolesti ovisnosti). Informacije do kojih se dođe tokom praćenja izvršenja mjera dostavljaju se nadležnom sudu u roku naznačenom u sudskom rješenju. Poteškoće na koje se nailazi u praksi su brojne, a u vrijeme pandemije COVID-19 one su još naglašenije. Naime, postupanje policijskih službenika zaduženih za kontakt sa žrtvama nasilja u porodici kako bi pratili da li se počinitelj nasilja pridržava izrečenih zaštitnih mjera u vrijeme pandemije svelo se na telefonski kontakt. Žrtve su često, pri telefonskom razgovoru s policijskim službenikom, bile primorane izjaviti da nasilnik poštuje zaštitne mjere iako se one realno nisu poštovale jer bi se ti telefonski razgovori odvijali u njegovom prisustvu. Odlazak policijskog službenika na adresu na kojoj žrtva najčešće živi zajedno sa počiniteljem nasilja, za žrtvu predstavlja vid podrške, a za počinitelja nasilja signal da neko u sistemu vodi računa o žrtvama i da se njegovo ponašanje prati. Pojavom sve većeg broja zaraženih koronavirusom kojima je propisana obavezna izolacija, policijskim službenicima je preko noći nametnuta dodatna obaveza koja je znatno otežala njihov rad, a to je obilaženje domaćinstava zaraženih građana i praćenje poštovanja izolacije. U novonastalim okolnostima policijski službenici nisu imali kapaciteta da organiziraju redovne obilaske žrtava nasilja u porodici, posebno s obzirom na činjenicu da su se i sami razbolijevali zbog čega bi i oni odlazili u izolaciju. Sa smanjenim kapacitetima, a većim obimom poslova, bilo je praktično neizvodivo raditi jednako kvalitetno kao i prije pandemije zbog čega je međusektorska saradnja bila otežana. Poseban problem koji se u praćenju izvršenja izrečenih zaštitnih mjera permanentno pojavljuje jeste princip dobrovoljnosti kod liječenja od bolesti ovisnosti počinitelja nasilja u porodici. Naime, ovu je mjeru nemoguće izvršiti ako sam počinitelj nasilja odbija da se uključi u liječenje bez obzira što mu je rješenjem suda izrečena navedena zaštitna mjera. Dosta je sličan slučaj i sa mjerom obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici.

POSTUPANJE CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

U socijalno neuređenoj državi kakva je, nažalost, Bosna i Hercegovina, sa visokom stopom siromaštva, nezaposlenosti, kao i različitim patološkim pojavama u društvu, vrlo je izazovno raditi u centrima za socijalni rad, a uz pandemiju izazvanu koronavirusom taj je izazov postao znatno veći.

Centri za socijalni rad prilagodili su svoj rad dinamici razvoja pandemije. Na samom početku, u onim centrima u kojima je to broj zaposlenika omogućavao, da bi se osigurao kontinuitet rada, organizovan je rad u grupama. Radilo se skraćeno radno vrijeme, realizirali su se samo nužni odlasci na teren, a u službenim prostorijama samo se vršio prijem žrtava nasilja u porodici. Direktan rad sa žrtvama nasilja koje su mogle biti zaražene i bez simptoma povećavao je rizik od zaraze i samih stručnih osoba. Uvedene su mjere zaštite kako zaposlenika tako i klijenata uz upotrebu sredstava zaštite (mjerjenje temperature pri ulasku u centar, korištenje zaštitnih maski, rukavica, sredstava za dezinfekciju) i držanje propisane distance. Međutim, pose-

ban problem s kojim su se zaposlenici centra susreli bio je nedostatak sredstava zaštite, posebno zaštitnih maski kako za zaposlenike tako i za klijente centra. U prva dva mjeseca od pojave pandemije i uvođenja *lockdowna* radilo se i sa umanjenim kapacitetima zbog učestalih bolovanja zaposlenika radi izolacije. Imajući u vidu navedene činjenice, nije teško pretpostaviti koliko su žrtve nasilja u porodici u trenutku globalne svjetske borbe sa koronavirusom ostale na samoj periferiji društvenog interesa, a ujedno koliko su kao takve bile socijalno „nevidljive“.

U svrhu sprečavanja širenja virusa uvedene su epidemiološke mjere za suzbijanje bolesti koje su na samom početku uključivale ograničavanje kretanja, te se propagiralo fizičko distanciranje i ostanak u kući. Za mnoge žene to je značilo ostati u kući u kojoj su svakodnevno izložene različitim oblicima nasilja zbog čega je najdominantnija emocija koju osjećaju strah. Neke od njih su čak smatrale da su sigurnije na ulici gdje su izložene riziku zaraze, nego u vlastitom domu gdje žive u nasilnom odnosu. S ovim scenarijem je, nažalost, suočeno mnogo žrtava nasilja u porodici u vrijeme socijalnog distanciranja i izolacije. Iako boravak kod kuće u izolaciji možda može biti najbolje rješenje s javnozdravstvenog aspekta zbog sprečavanja širenja koronavirusa, u praksi se pokazalo da je upravo ta mjera najviše pogodila žrtve nasilja u porodici. Kada je mjesto u kojem se žrtva treba skloniti i osjećati sigurno isto ono gdje se nalazi i osoba koja je zlostavlja, tada to izaziva posve novu razinu straha, anksioznosti i opasnosti. Što je stanje uzrokovano pandemijom duže trajalo pokazalo se da je došlo do pojave nasilja i u onim porodicama u kojima ga ranije nije bilo. Mogući razlozi za tu pojavu su brojni, a mogu se dovesti u vezu s tim što su porodice tokom pandemije COVID-19 bile suočene s brojnim stresnim situacijama uključujući izolaciju, povećanu brigu za zdravlje, gubitak posla, nesnalaženje s online školom, intenzivnu brigu za druge, ukidanje servisa koje su porodice inače koristile u svakodnevnom životu kao što su vrtići, aktivnosti za djecu i manjak podrške koju im obično pruža proširena porodica.

Mnogo je rizičnih faktora za pojavu i eskalaciju nasilja u situaciji izazvanoj pandemijom. Mjere fizičkog distanciranja, samoizolacije i općenito smanjenje društvenih kontakata, kao i mjere propagiranja ostajanja kod kuće mogu, s tim u vezi, povećati vjerovatnost pojave nasilja u porodici. Fizička i socijalna distanca, ekonomska nesigurnost i gubitak posla, finansijske poteškoće, konstantna upućenost članova porodice jednih na druge mogu biti faktori povećanja rizika za eskalaciju nasilja pa čak, kako je to već spomenuto, i u porodicama gdje nasilja ranije nije bilo. U porodicama u kojima je nasilje prisutno od ranije, period izolacije je bio rizičan za učestalo ponavljanja ciklusa nasilja. Nasilnici veoma često imaju snižen prag tolerancije na frustraciju, što u situaciji ograničenog kretanja, nezadovoljstva, dosade ili brige za egzistenciju može dovesti do češćih epizoda nasilja.

Svjesni da nasilje u porodici ne prestaje u doba pandemije, centri za socijalni rad i policijske uprave i u vanrednim okolnostima nastavili su pružati svoje usluge, te izlaziti na teren po svakoj zaprimljenoj prijavi nasilja u porodici s ciljem daljeg zbrinjavanja žrtava. I pored izmijenjenog načina rada svih subjekata zaštite i uvođenja policijskog sata, žrtve su mogle da prijave nasilje policiji, centru ili na SOS telefon koji je bio dostupan 24 sata. Međutim, mnoge od žrtava odlučile su se na različite strategije izbjegavanja nasilja, kao što su bespogovorna poslušnost, automatizovano obavljanje svakodnevnih kućanskih aktivnosti, nastojanje da budu neprimijećene, povlačenje u sebe i sklanjanje pred nasilnikom. Žrtve nasilja pokušavale su minimizirati problem nasilja, gurajući ga u drugi plan iz straha za egzistenciju, neizvjesnu budućnost kao i rizika od potencijalne zaraze virusom.

Sve navedeno rezultiralo je smanjenim brojem prijava nasilja u porodici. Kako prijava nasilja podrazumijeva odlazak u policijsku stanicu, centar za socijalni rad ili zdravstvenu ustanovu, žrtve su na početku pandemije u tome bile onemogućene kako zbog straha od nasilnika koji ih je više kontrolirao tako i zbog straha od samoga virusa.

ŠTA NAM KAŽU ZVANIČNE STATISTIKE?

Prema evidenciji Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo, u 2019. godini evidentirano je ukupno 1305 slučajeva nasilja u porodici. Općinski sud izrekao je ukupno 658 zaštitnih mjera s kojima je šticeeno 326 žrtava nasilja u porodici, dok je 289 nasilnih osoba kojima su izrečene zaštitne mjere. Tokom 2019. godine u sigurnu kuću zbrinuta je 101 žrtva nasilja u porodici.

U 2020. godini evidentirana su ukupno 1234 slučaja nasilja u porodici. Izrečeno je ukupno 630 zaštitnih mjera s kojima je šticeeno 317 žrtava, dok su zaštitne mjere izrečene prema 273 nasilne osobe. U sigurnu kuću u toku 2020. godine zbrinuta je 91 žrtva nasilja u porodici.

Zvanične statistike pokazuju i to da je u prvim mjesecima pandemije zabilježen manji broj slučajeva nasilja u porodici nego u isto vrijeme prethodne godine. To je činjenica koja naročito uznemirava, ako znamo da su žrtve bar u prvim mjesecima pandemije bile pod većom kontrolom nasilnika, zbog čega su bile socijalno izoliranije i distanciranije od osoba koje im inače pružaju podršku i pomoć. Mogući razlozi za smanjen broj prijava nasilja u porodici jeste veća kontrola žrtava od strane nasilnika, nemogućnost pristupa institucijama koje pružaju pomoć žrtvama, što zbog ograničenog kretanja, što zbog obustave javnog prijevoza i udaljenosti od centra i policije, te nepovjerenja u institucije sistema utemeljenog na nekom od ranijih iskustava žrtava sa policijskim službenicima ili zaposlenicima centra od kojih nisu dobili očekivanu pomoć i podršku. U praksi se nažalost još uvijek dešavaju situacije da se nasilje u porodici okarakterizira kao bračna svađa ili narušavanje javnog reda i mira, zbog čega prijava ne dobije uvijek sudski epilog. Zbog navedenog razloga uočen je i smanjen broj izrečenih zaštitnih mjera, ali povećan broj prijava nasilja u porodici koje nisu rezultirale prekršajnom niti krivičnom prijavom. Podatak da u početnom periodu pandemije nije došlo do povećanja nasilja u porodici dovodi se u vezu sa nemogućnošću prijavljivanja nasilja policiji, centru ili na SOS telefon zbog kontinuiranog prisustva počinitelja nasilja u žrtvinoj blizini te su se prijave nasilja najčešće dešavale kad počinitelj napusti stambeni prostor. Žrtve, također, nisu bile informisane da u periodu trajanja vanredne situacije imaju pravo da traže pomoć, pozovu policiju ili centar, a pogotovo nisu znale da im ta pomoć može biti pružena. U toku vanredne situacije svi resursi su bili usmjereni na suzbijanje i sprečavanje širenja koronavirusa, ali su postojali načini da se nasilje prijavi i potraži adekvatna pomoć. Jedan od načina bila je svakako i mogućnost korištenja linija za psihološku pomoć koje su bile otvorene s ciljem osnaživanja i ohrabrivanja žrtava da izađu iz situacije nasilja.

U centru za socijalni rad, na početku pandemije, formiran je trijažni punkt na kojem se vršila evidencija svih onih koji su se javljali u centar lično ili putem telefona, gdje su bilježeni njihovi podaci, kontakt telefon, kao i osnovna potreba zbog koje su se javili u centar. Klijentima su pružane informacije o njihovim pravima i načinu ostvarivanja tih prava, savjetovanje te su povezivani sa nevladinim organizacijama koje su pružale psihološku podršku. Preko brojnih donatora osigurani su paketi prehrambenih proizvoda kao i paketi sa

sredstvima za ličnu higijenu namijenjeni između ostalog i žrtvama nasilja u porodici. Osigurana je i interventna novčana pomoć sa pojednostavljenim procedurama prikupljanja potrebne dokumentacije za one koji su se zbog ostanka bez posla našli u stanju socijalne potrebe. Sve vrijeme trajanja pandemije zaposlenici centara su u pratnji policije izlazili na teren i izmještali žrtve nasilja u porodici – djecu u druge porodice (hraniteljske, srodničke) ili dom, a žene u alternativne oblike smještaja, u srodničke i nesrodničke porodice. Kao poseban problem s kojim su se suočili zaposlenici centara u prva dva mjeseca pandemije bila je obustava prijema u sigurnu kuću. Sigurne kuće nisu imale jasne upute za postupanje, kao ni mogućnost hitnog testiranja žrtava, niti mogućnost organiziranja izolatorija kako bi primili nove žrtve nasilja vodeći pri tome računa da se ne ugroze one koje su već bile na smještaju kao i zaposlenici sigurne kuće. Nažalost, ni danas nemamo jasne procedure o tome kako postupiti u slučajevima kada je žrtva nasilja u porodici pozitivna na COVID, a zahtijeva izmještanje iz kuće? Gdje zbrinuti žrtve za koje se ustanovi da su pozitivne prilikom smještaja u sigurnu kuću? Kako postupiti u situaciji u kojoj se žrtva i počinitelj, oboje pozitivni, nalaze zajedno u izolaciji? Ovi i slični problemi umnogome otežavaju mogućnost adekvatne zaštite žrtava nasilja u porodici čime društvo doprinosi njihovoj sekundarnoj viktimizaciji.

Žrtve nasilja u porodici suočavaju se s nizom negativnih posljedica kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje, a ako se pravovremeno ne poduzmu aktivnosti za suzbijanje i prevenciju nasilja u porodici, izlaskom iz trenutne krize suočit ćemo se sa nizom novih problema među kojima je i pojava visoke stope različitih problema i poremećaja mentalnog zdravlja. Zbog toga je od izuzetnog značaja da se pravovremeno reagira i uključe stručnjaci koji će planirati i realizirati aktivnosti na nivou primarne prevencije s ciljem stvaranja uslova koji pojavu nasilja čine manje vjerovatnom. Iako se u ovakvim kriznim situacijama fokus mora zadržati prvenstveno na tome da se obezbijedi zaštita i sigurnost žrtvama nasilja, potrebno je naći načina da se radi i sa onima koji vrše nasilje. Nužno ih je potaknuti da potraže stručnu pomoć, a s druge strane u ovakvim vanrednim uslovima tu pomoć učiniti dostupnom kroz sistemsko djelovanje. Kako bismo omogućili pravovremenu podršku žrtvama i počiniteljima nasilja u porodici neophodna je odgovornost društva i nadležnih institucija, ali i pojedinaca, s ciljem prevencije tragičnih događaja i dugoročnih negativnih posljedica na mentalno i fizičko zdravlje članova zajednice u kojoj živimo. Na prevenciju nasilja i mediji mogu imati značajan utjecaj slanjem poruka da žrtve i u vrijeme krize imaju pravo tražiti pomoć, kao i informiranjem o tome na koji način potrebnu pomoć mogu ostvariti. Također, građani trebaju znati da su ako posumnjaju da se u njihovom okruženju dešava nasilje u porodici (npr. čuju plač, zvanje upomoć i lomljenje predmeta, duže vrijeme ne mogu uspostaviti telefonski kontakt sa osobom za koju znaju ili pretpostavljaju da je žrtva nasilja u porodici i sl.) dužni pozvati najbližu policijsku upravu ili centar za socijalni rad, jer žrtva najčešće priželjkuje takvu reakciju. Izuzetno je važno u ovakvim okolnostima pokazati solidarnost, humanost, hrabrost, kao i socijalnu odgovornost na individualnom nivou.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE RADA NA SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI U VRIJEME PANDEMIJE I U DRUGIM VANREDNIM SITUACIJAMA

- Neophodno je izraditi poseban protokol u radu sa žrtvama nasilja u porodici koji bi ublažio traume i osjećaj nemoći kod žrtava i omogućio bolju zaštitu i zbrinjavanje u kriznim situacijama.
- Izraditi upute s korisnim informacijama o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u vrijeme pande-

mije kako za servise podrške tako i za same žrtve.

- Omogućiti veću dostupnost informacijama o svim mogućim oblicima podrške žrtvama.
- Osigurati sredstva za sigurne kuće kako bi оформili potreban prostor za izolaciju.
- Unaprijediti multisektorsku saradnju.
- Kontinuirano provoditi edukacije stručnjaka iz sistema zaštite žrtava.
- Kadrovski osnažiti centre za socijalni rad i policiju.
- Podizati svijest o važnosti problema nasilja u porodici.
- Stvoriti uvjete da bilo kakva krizna situacija, pandemija ili neke slične okolnosti ne ometaju rad svih koji su u mreži podrške i pomoći žrtvama nasilja u porodici.
- Javno djelovati s ciljem razvijanja građanske savjesti (komšija, rođaka, prijatelja i drugih osoba iz socijalne mreže) o odgovornosti prijavljivanja sumnje na nasilje u porodici.

POSTUPANJE POLICIJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

UVOD

Nasilje u porodici je jedan od osnovnih vidova kršenja ljudskih prava i zato međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava zahtijevaju od država da poduzmu odlučne mjere kako bi osigurale odgovornost počinioca i zaštitile žrtve. Pojava nasilja u porodici predstavlja veliki društveni problem i kao takav zahtijeva maksimalnu uključenost svih vladinih i nevladinih institucija. U ovom poglavlju će se razmatrati intervencija policije i njeno postupanje po prijavi nasilja u porodici, sa kratkim osvrtom na situaciju u doba pandemije COVID-19.

Intervencija policije je posebno važna jer policija u najvećem broju slučajeva predstavlja prvi kontakt žrtve sa nadležnim organima. Dakle, policija ima ključnu ulogu u prepoznavanju i iniciranju potrebnih radnji, kako bi se osigurala zaštita žrtve i kaznio počinitelj nasilja. Ključni elementi početne intervencije policije su: sprečavanje dalje eskalacije nasilja, osiguranje ili organizovanje transporta žrtve do zdravstvene ustanove, pojedinačno obavljanje razgovora s učesnicima i svjedocima na licu mjesta, vođenje detaljnog zapisnika, upoznavanje žrtve sa njenim pravima, podnošenje zahtjeva za zaštitne mjere, provođenje zaštitne mjere, podnošenje izvještaja o učinjenom krivičnom djelu nadležnom tužilaštvu i dr. radnje neophodne za dokumentovanje djela. Ovlaštena službena lica nisu ni u doba pandemije nimalo reducirala svoj rad, jer se od njih zahtijevao potpun i još veći angažman oko vršenja provjere ne(kretanja) pozitivnih osoba po rješenju o izolaciji.

Policija postupa i po Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici koji propisuje da samo policija podnosi zahtjeve za zaštitne mjere, a u izuzetnim slučajevima i tužilaštvo.

Za svih šest zaštitnih mjera policija podnosi zahtjeve za zaštitne mjere nadležnom općinskom sudu, ali samo prve tri zaštitne mjere policija i sprovodi na terenu, kao i šestu zaštitnu mjeru za koju nije potrebno podnositi zahtjev općinskom sudu. Znači, jedino u rukama policije se nalazi instrument – zaštitne mjere – kojim mogu da zaštite žrtvu nasilja od nasilnika. U nastavku ćemo se dotaći samo zaštitnih mjera koje sprovodi policija shodno *Pravilniku o načinu i provođenju zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije FBiH* (Službene novine Federacije BiH, broj 20/13).

POSTUPANJE OVLAŠTENIH SLUŽBENIH LICA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI (NAJBOLJE PRAKSE U POLICIJSKOM PRVOM KONTAKTU SA ŽRTVOM)

Na osnovu zakonskih ovlaštenja predviđenih Krivičnim zakonom FBiH, Zakonom o krivičnom postupku FBiH, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, kao i drugim zakonskim i podzakonskim aktima koji, između ostalog, regulišu problematiku nasilja u porodici, policija je obavezna poduzeti sve neophodne mjere i radnje u cilju zaštite žrtve nasilja u porodici.

U slučaju zaprimanja dojave o nasilju ili zaprimanja zahtjeva za pružanje pomoći osobi izloženoj bilo kojem obliku ili modalitetu nasilja u porodici službena osoba dužna je postupiti na sljedeći način:

- Odmah i bez odlaganja na mjesto događaja uputiti patrolu od najmanje dva policijska službenika (poželjno je da budu različitog spola), radi provjera navoda prijave i pružanja intervencije uz primjenjivanje policijskih ovlaštenja te zaštite osobe izložene nasilju i sprečavanja počinitelja da nastavi sa nasiljem.
- Rukovodilac smjene u policijskoj stanici popunjava potrebne podatke o događaju u knjigu dnevnih događaja.
- Policijski službenici koji su upućeni na intervenciju putem sredstava za komunikaciju izvijestit će rukovodioca smjene u nadležnoj policijskoj stanici o zatečenom stanju i prikupiti informacije i dokaze za razrješavanje svih činjenica i okolnosti u vezi sa prijavljenim događajem.
- O svemu u vezi sa prijavom obavezno upoznati dežurnog tužioca kantonalnog tužilaštva i postupiti po njegovom ovlaštenju.
- Treba izvršiti sve potrebne uviđajne radnje po odobrenju nadležnog kantonalnog tužioca, a kriminalistički tehničar treba sačiniti fotodokumentaciju i skicu lica mjesta.
- Uputiti žrtvu na ljekarski pregled radi dobijanja potrebne medicinske dokumentacije za dokumentovanje navedenog krivičnog djela.
- Pribaviti podatke i informacije kojim će se osobi za koju se pretpostavlja da je žrtva nasilja pružiti mogućnost da policijskom službeniku neometano i bez straha da izjavu.
- Posebno treba uzimati u obzir sve obavijesti koje se tiču okolnosti vezanih za trajanje, kontinuitet i način počinjenog nasilja, eventualno ranije nasilje, te jesu li nadležna tijela već postupala u slučaju nasilja u porodici i u kojem opsegu.
- Potrebno je posebno uzeti u obzir i izloženost i prisutnost djece nasilju u porodici. O tome treba uzeti izjavu za zapisnik o saslušanju svjedoka i precizno unijeti sadržaj navoda žrtve o činjenicama koje su se dogodile.
- U slučaju da postoji osnovana sumnja da je izvršeno krivično djelo "nasilje u porodici" i ako su ispunjeni zakonom propisani uslovi, potrebno je izvršioca lišiti slobode i privesti ga u službene prostorije nadležne policijske stanice.
- Ovisno o utvrđenim okolnostima i ispunjenim uslovima, radi zaštite žrtve policijski službenici treba da traže i izricanje odgovarajućih zaštitnih mjera u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (Sl. novine Federacije, broj 20/13).

- Policijski službenik treba da uputi zahtjev o izricanju zaštitnih mjera, u zakonski predviđenom roku (12 sati od prijave), nadležnom općinskom sudu za prekršaje. (Zahtjev o izricanju zaštitne mjere dat je u Pravilniku o načinu i provođenju zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije (Službene novine Federacije, broj 19/14, obrazac broj 1).
- Podnošenjem zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera (iz člana 11. Pravilnika o načinu i provođenju zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije), policijski službenik je dužan nadležnom tužilaštvu podnijeti i izvještaj o počinjenom krivičnom djelu ako postoje osnovi sumnje da je počinitelj nasilja počinio i krivično djelo iz člana 222. KZ FBiH.
- Policijski službenici koji su lišili slobode počinitelja krivičnog djela i predali ga nadležnom kantonalnom tužitelju, dužni su saznati odluku tužitelja o određivanju pritvora, ili ako tužitelj nije odredio pritvor, dužni su o tome odmah obavijestiti žrtvu nasilja.
- Ukoliko je nasiljem oštećeno dijete ili maloljetna osoba, potrebno je obaviti audio-vizuelni razgovor sa djetetom ili maloljetnikom primjenjujući Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH (Službene novine Federacije BiH, broj 7/14), i to obavezno navesti u izvještaju o učinjenom krivičnom djelu i pozvati se na član 222. stav 4. KZ FBiH i o tome odmah obavijestiti nadležnog kantonalnog tužioca. Kod obavljanja razgovora sa djetetom ili maloljetnikom odmah zatražiti dolazak i intervenciju socijalnog radnika nadležnog centra za socijalni rad ili prisustvo stručnog savjetnika, psihologa kantonalnog tužilaštva radi zaštite djeteta vodeći računa da boravak u policijskoj stanci bude što kraći.
- Tokom postupanja policijski službenici dužni su na primjeren i jasan način upoznati žrtvu nasilja sa njenim zakonskim pravima, posebno zaštitnim mjerama shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici (Službene novine Federacije, broj 20/13), kao i uslovima njihovog izricanja i primjene kao i mogućnosti sklanjanja žrtve u odgovarajuće sklonište za žrtve nasilja u porodici.
- Ukoliko je žrtvi neophodan i potreban smještaj u sklonište za žrtve nasilja u porodici, od nadležnih centara za socijalni rad zatražit će se poduzimanje mjera potrebnih da se žrtvu odmah smjesti u odgovarajuće sklonište pri čemu treba čuvati tajnost i sigurnost adrese smještaja.

PRAVILNIK O NAČINU I PROVOĐENJU ZAŠTITNIH MJERA ZA POČINIOCE NASILJA U PORODICI KOJE SU U NADLEŽNOSTI POLICIJE FBiH (SLUŽBENE NOVINE FEDERACIJE BiH, BROJ 20/13)

Ovim pravilnikom uređuje se način i postupak provedbe zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici, kao i druga važna pitanja za sprovođenje zaštitnih mjera koje su u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

PRIPREMANJE I PLANIRANJE PROVOĐENJA ZAŠTITNIH MJERA

Postupanje policijske uprave i policijske stanice

Za pripremanje, planiranje i provedbu zaštitnih mjera zadužena je policijska uprava ili policijska stanica na čijem području žrtva nasilja u porodici ima prebivalište ili boravište.

Odgovorno lice za pripremanje i planiranje izvršenih zaštitnih mjera

Kada rukovodilac policijske uprave ili policijske stanice zaprimi rješenje suda za provođenje izrečene zaštitne mjere, dužan je odmah on lično, ili ovlašteni rukovodilac, odrediti policijskog službenika koji će biti zadužen za provođenje izrečene zaštitne mjere – tzv. **voditelj mjere**.

Voditelj mjere poslove na provođenju izrečene zaštitne mjere obavlja na osnovu rješenja suda za prekršaje o izrečenoj zaštitnoj mjeri.

Aktivnosti voditelja mjere

- Kada dobije rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri, voditelj mjere je dužan provjeriti sigurnost žrtve nasilja i prikupiti potrebne informacije radi utvrđivanja da li se počinilac nasilja ponaša u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.
- Voditelj mjere pozvat će žrtvu nasilja na saradnju radi uspješne provedbe zaštitne mjere, podučiti o mjerama i sredstvima njene samozaštite, važnosti postupanja po preporuci za privremeno zbrinjavanje žrtve nasilja u sigurnu kuću u slučaju osnovane opasnosti po sigurnost žrtve, načinima i sredstvima međusobnog komuniciranja za sve vrijeme trajanja provedbe zaštitne mjere radi osiguranja blagovremene razmjene obavijesti i poduzimanja mjere za njezinu zaštitu.
- Žrtva nasilja će se uputiti da o svakoj namjeri napuštanja boravišta prethodno obavijesti policijsku upravu ili policijsku stanicu radi blagovremenog uključivanja u provedbu zaštitne mjere policijske uprave na čijem području će boraviti.

Izrada procjene ugroženosti mjera zaštite

Radi planskog i organizovanog provođenja izrečene zaštitne mjere voditelj mjere izrađuje procjenu ugroženosti i plan provođenja zaštitne mjere.

- Procjena ugroženosti se izrađuje na osnovu podataka koji se pribavljaju uvidom u policijske evidencije, obavijesti dobivenih od žrtava nasilja, njene rodbine, komšija, prijatelja i poznanika u njenom životnom

i radnom okruženju kao i podataka koji se prikupe od institucija koje raspolažu podacima vezanim za upoznavanje ličnosti počinioca nasilja i žrtve nasilja, te procjene njihovog ponašanja.

Procjena ugroženosti žrtve nasilja u pravilu sadrži:

- podatke o počiniocu nasilja i obavijesti o njegovom ranijem prijavljivanju te ponašanju nakon izrečene zaštitne mjere;
- podatke o žrtvi i njenom ponašanju nakon izrečene zaštitne mjere;
- podatke o počiniocu nasilja kojim raspolaže organ starateljstva;
- zaključak o procijenjenom ponašanju počinioca nasilja i žrtve nasilja tokom trajanja zaštitne mjere uz procjenu ugroženosti žrtve nasilja;
- zaključak o potrebi zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnu kuću na period koji je prema procjeni voditelja mjere neophodan za ostvarivanje zaštite žrtve nasilja, ali ne duže od šest mjeseci uz dostavljanje pismene preporuke organu starateljstva o neophodnosti zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, u skladu sa procjenom stepena ugroženosti.

Izrada plana provođenja zaštitnih mjera

Na osnovu izrađene procjene ugroženosti izrađuje se plan provođenja izrečene zaštitne mjere koji po pravilu sadrži:

- 1) naziv suda, broj rješenja, izrečenu zaštitnu mjeru i vrijeme njezinog trajanja;
- 2) lične podatke i fotografiju počinioca nasilja;
- 3) mjere i radnje koje će se planski provoditi tokom trajanja zaštitne mjere;
- 4) preventivni prostor potreban za provedbu zaštitne mjere u kojem će se prema počiniocu primjenjivati ovlaštenje upozorenja;
- 5) podatke o policijskim službenicima koji će biti angažovani na provođenju planiranih mjera i radnji s rokovima provođenja;
- 6) radnje koje će provoditi organ starateljstva i druge institucije ili nevladine organizacije koje se bave poslovima zaštite od nasilja u porodici i način ostvarivanja saradnje tih organa na planskom provođenju utvrđenih zadataka;
- 7) hitne mjere i radnje koje se mogu očekivati u provedbi zaštitne mjere, te način i nosioce njihove provedbe;
- 8) potrebna tehnička i druga oprema neophodna za provođenje izrečene zaštitne mjere;
- 9) način upoznavanja ostalih policijskih službenika sa zaštitnom mjerom i planom njene provedbe.

Plan provođenja zaštitne mjere odobrava i njeno provođenje nadzire nadležni rukovodilac policijske uprave ili policijske stanice koja provodi zaštitnu mjeru.

Plan provođenja mjera mora biti kvalitetno izrađen tako da osigura potpunu zaštitu žrtve nasilja od počinioca nasilja.

Primjerak procjene ugroženosti žrtve nasilja i plana provođenja zaštitne mjere može se koristiti u operativne svrhe.

Učešće organa starateljstva u izradi provođenja zaštitnih mjera

- 1) sačinjavanje i dostavljanje socijalne anamneze porodice;
- 2) mišljenje stručnog tima organa starateljstva (psihologa, pedagoga, socijalnog radnika i drugih stručnjaka po potrebi);
- 3) informacije o preduzetim aktivnostima o pitanjima psihosocijalnog tretmana i savjetovanja.

Ove podatke je dužan organ starateljstva dostaviti policijskoj upravi ili policijskoj stanici u roku od 48 sati od upoznavanja s izrečenom zaštitnom mjerom.

Razgovor sa žrtvom nasilja i počiniocima nasilja u toku provođenja zaštitnih mjera

Policijski službenici su dužni u toku provođenja zaštitnih mjera obaviti razgovor, koristeći senzibilizirane (pažljivo birane) izraze sa žrtvom nasilja u porodici i počiniocem nasilja u prisustvu predstavnika organa starateljstva, o čemu se sastavlja zapisnik.

Zapisnik potpisuje policijski službenik i predstavnik organa starateljstva koji su prisustvovali razgovoru sa žrtvom nasilja i počiniocem nasilja.

Provjera postupanja s izrečenom zaštitnom mjerom

Voditelj mjere dužan je tokom provedbe zaštitne mjere u kontaktu sa žrtvom nasilja najmanje jedanput sedmično provjeriti postupa li počinitelj nasilja u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.

Ovisno o okolnostima i ponašanju počinioca nasilja prema izrečenoj zaštitnoj mjeri kontakt-osoba (voditelj mjere) dužan je sačiniti služenu zabilješku ili izvještaj.

Određivanje drugog policijskog službenika za provođenje zaštitne mjere

Ako voditelj mjere nije u mogućnosti preduzeti neodgodive mjere ili radnje kojima bi se zaštitili zdravlje i sigurnost žrtve nasilja, nadležni rukovodilac uprave policije ili policijske stanice dužan je odmah odrediti drugog policijskog službenika koji će osigurati daljnje provođenje zaštitne mjere.

OBAVEZA POLICIJSKOG SLUŽBENIKA KADA ZATEKNE POČINIoca NASILJA U KRŠENJU ZAŠTITNE MJERE

Policijski službenik koji zatekne počinioca nasilja u kršenju zaštitne mjere ili u okolnostima koji upućuju na namjeru kršenja zaštitne mjere ili koji zaprimi dojavu ili prijavu žrtve nasilja ili druge osobe o ponašanju počinioca nasilja kojim se vrši zaštitna mjera, bez odgađanja će poduzeti potrebne mjere i radnje radi zaštite

zdravlja i sigurnosti žrtve nasilja, a o poduzetim aktivnostima će obavijestiti voditelja mjere ili osobu koja ga zamjenjuje.

Policijski službenik će, ako se dese radnje iz prvog stava, radi zaštite zdravlja i sigurnosti žrtve nasilja, privremeno smjestiti žrtvu nasilja u sigurnu kuću, ako žrtva nasilja pristane, o čemu policijski službenik sačinjava zapisnik koji sam potpisuje i koji dostavlja voditelju mjere. Policijski službenik sačinjava zapisnik i u slučaju kada žrtva nasilja odbije prijedlog za privremeni smještaj u sigurnu kuću.

Voditelj mjere je dužan u roku od 24 sata od privremenog smještaja žrtve nasilja u sigurnu kuću o tome obavijestiti pismeno nadležni organ starateljstva.

Policijski službenik može, ako ocijeni da je to neophodno, lišiti slobode počinioca nasilja koji bude zatečen u kršenju zaštitne mjere ili za kojega postoji osnovana sumnja da je prekršio zaštitnu mjeru, te ga zadržati u policijskoj upravi ili policijskoj stanici do 12 sati i protiv njega u tom roku obavezno podnijeti zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka.

Pomoć za počinioca nasilja

Ako policijski službenik ocijeni da je neophodno pružiti određenu pomoć kada je u pitanju zdravstveno stanje počinioca nasilja za vrijeme provođenja zaštitne mjere, treba ga uputiti nadležnom organu starateljstva ili nevladinoj organizaciji, odnosno drugom pravnom licu koje je nadležno za ta pitanja, radi pružanja odgovarajuće pomoći.

U tom slučaju organ starateljstva je dužan osigurati psihosocijalnu pomoć za počinioca nasilja ukoliko procijeni da mu je potrebna ta pomoć ili ga uputiti u centar za mentalno zdravlje kod nadležne zdravstvene ustanove ili nevladinoj organizaciji koja se u svojoj oblasti bavi savjetodavnim i terapijskim radom.

PROVEDBA ZAŠTITNIH MJERA PO PRAVILNIKU

“Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog objekta i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni objekat.”

Zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor može se izreći osobi koja je učinila nasilje prema članu porodice sa kojim živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru, ako nadležni sud ocijeni da postoji opasnost da bi bez provođenja ove mjere nasilna osoba mogla ponovo učiniti radnje nasilja.

Osoba kojoj je izrečena mjera iz stava 1. ovog člana dužna je odmah napustiti stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, prema potrebi, uz prisustvo policijskog službenika.

Mjera iz stava 1. ovog člana određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine.

Provođenje ove mjere vrši se tako što je policijski službenik dužan pozvati počinioca nasilja i detaljno ga upoznati sa rješenjem suda o izrečenoj mjeri, a onda poduzeti sljedeće mjere:

- dovesti počinioca nasilja u objekat (stan, kuću ili drugi objekat) iz kojeg se treba udaljiti radi uzimanja ličnih dokumenata i predmeta nužnih za svakodnevnu ličnu upotrebu i dobijanja podataka o njegovom mogućem smještaju;
- narediti počiniocu nasilja da ključeve objekta iz kojega se udaljava preda žrtvi nasilja ili drugoj prisutnoj osobi koja će ih predati žrtvi nasilja;
- udaljiti počinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog objekta na udaljenost određenu rješenjem suda;
- upozoriti počinioca nasilja na obavezu poštivanja izrečene zaštitne mjere za cijelo vrijeme određeno rješenjem suda;
- upozoriti počinioca na zabranu vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor iz kojeg je udaljen za vrijeme određeno u rješenju suda i na posljedice kršenja te zabrane.

U slučaju da počinitelj odbije žrtvi nasilja ili drugoj prisutnoj osobi predati ključeve objekta iz kojega se udaljava, policijski službenik treba odmah podnijeti zahtjev za pokretanje prekršajne odgovornosti kod nadležnog općinskog suda, a ključevi će se prisilno oduzeti samo kada je njihovo oduzimanje utvrđeno u rješenju suda.

Policijski službenik omogućit će počiniocu nasilja da u njegovoj prisutnosti i u za to potrebnom vremenu da lične podatke i uzme predmete nužne za svakodnevnu upotrebu, te će ga upozoriti da bez odobrenja nadležnog suda, a za vrijeme trajanja zaštitne mjere, ne smije ulaziti u objekat iz kojeg je udaljen. O preduzetim mjerama policijski službenik će sačiniti zapisnik.

Žrtva nasilja može promijeniti bravu na svom stanu i o tome upoznati policijskog službenika i organ starateljstva.

Policijski službenik će počinioca nasilja koji nakon upozorenja pokuša ući u prostor u koji mu je rješenjem suda zabranjen pristup ili u slučaju zatjecanja počinioca nasilja u tom prostoru ili objektu iz kojeg je udaljen, te u slučaju dojave ili prijave zbog postojanja osnovane sumnje da je počinitelj nasilja postupio protivno izrečenoj mjeri, uz podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka privesti nadležnom općinskom sudu.

U slučaju postojanja okolnosti koje upućuju na opasnost da će nakon udaljenja, protivno izrečenoj mjeri, pokušati ući u prostor ili objekat iz kojeg je udaljen, policijski službenik će počinioca nasilja lišiti slobode i zadržati u policijskoj upravi ili policijskoj stanici do 12 sati i odmah podnijeti zahtjev za pokretanje prekršajne odgovornosti kod nadležnog općinskog suda ili preduzeti druge mjere radi sprečavanja počinioca nasilja da uđe u stan, kuću ili drugi objekat iz kojeg je udaljen ili da ugrozi zdravlje i sigurnost žrtve nasilja.

Ova mjera se najmanje podnosi općinskom sudu jer se iz dosadašnje prakse postavlja pitanje kod ovlaštenih službenih lica: Šta ako je stan ili kuća vlasništvo nasilnika? Da li se tada narušavaju prava počinioca nasilja u porodici ukoliko mu se izrekne zaštitna mjera udaljenja iz stana?

Odgovor se može naći u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, i to čl. 8. st. 2 kojim se dozvoljava intervencija države tj. njeno miješanje u pravo na dom, prije svega kada je to u interesu "zaštite prava i sloboda drugih", odnosno u konkretnom slučaju žrtve nasilja.

Zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici

Zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici može se izreći osobi koja je učinila nasilje u porodici. U rješenju kojim sud izriče mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici, nadležni sud će odrediti mjesta ili područja, te udaljenost ispod koje se nasilna osoba ne smije približiti žrtvi nasilja u porodici.

Mjera iz stava 1. ovog člana određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine, izuzev ako sud odluči da je duži vremenski period u interesu žrtve nasilja.

- (1) Zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici provodi se tako što je ovlašteni policijski službenik dužan odmah i bez odlaganja po prijemu rješenja suda pozvati počinioca nasilja i detaljno ga upoznati o mjestima i prostorima na koja u toku provođenja zaštite mjere ne smije dolaziti niti se približavati žrtvi nasilja na udaljenost koja je određena u rješenju suda, kao i mjerama koje će se preduzeti ako ne bude poštovao utvrđene zabrane.
- (2) U toku trajanja zaštitne mjere iz stava (1) ovog člana, policijski službenik je dužan redovno pratiti provođenje mjere i u vezi s tim preduzeti sljedeće mjere:
 - 1) u slučaju zatjecanja počinioca nasilja u prostoru koji je u rješenju suda i planu provođenja zaštitne mjere zabranjen za njegov boravak, treba biti upozoren na potrebu poštivanja zabrane utvrđene u rješenju suda kao i na posljedice u slučaju njenog kršenja;
 - 2) na dojavu žrtve nasilja ili druge osobe da počinitelj nasilja ne poštuje zabrane utvrđene u rješenju suda, odmah treba izaći na mjesto takvog događaja te narediti počiniocu nasilja da napusti prostor u kojem se nalazi žrtva nasilja bez obzira na to da li je do takvog kontakta došlo slučajno ili namjerno;
 - 3) u slučaju saznanja o namjeri ili planu počinioca nasilja da postupi protivno zabrani utvrđenoj u rješenju suda ili da ugrozi zdravlje i sigurnost žrtve nasilja na drugi način, treba odmah preduzeti mjere i radnje na pronalasku počinioca nasilja i upozoriti ga na posljedice takvog ponašanja;
 - 4) u slučaju postojanja okolnosti iz tačke 3) ovog stava, policijski službenik je dužan dati preporuku žrtvi nasilja za privremeno zbrinjavanje u sigurnu kuću ako procijeni da je to opravdano s obzirom na postojeću opasnost.
- (3) Ako počinitelj nasilja krši zaštitnu mjeru iz stava (1) ovog člana ili odbije izvršiti naređenje policijskog službenika da napusti prostor u skladu s tačkom 2) stava (2) ovog člana, treba biti lišen slobode i uz zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka predat nadležnom sudu.
- (4) Ako okolnosti upućuju na to da bi počinitelj nasilja, uprkos upozorenju iz tačke 3) stava (2) ovog člana, mogao prekršiti zaštitnu mjeru, žrtvi nasilja treba pružiti neposrednu policijsku zaštitu dok postoji opasnost po njeno zdravlje i sigurnost.
- (5) Neposredna zaštita iz stava (4) ovog člana, zavisno od utvrđenih okolnosti, provodi se stalnim ili povremenim policijskim patroliranjem ili zasjedom na mjestima i prostoru u kojem se kreće žrtva nasilja.
- (6) Kada se ostvare okolnosti iz st. (4) ili (5) ovog člana i nakon osiguranja neposredne policijske zaštite, a policijski službenik procijeni da je opravdano radi zaštite zdravlja i sigurnosti žrtve nasilja, može postupiti po odredbi člana 25. st. (2) i (3) ovog pravilnika.

Zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju

Zaštitna mjera zabrane uznemiravanja i uhođenja može se izreći osobi koja uznemirava ili uhodi člana porodice, a postoji opasnost da se takvo ponašanje ponovi.

Mjera iz stava 1. ovog člana određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine, izuzev ako sud odluči da je duži vremenski period u interesu žrtve nasilja.

Nigdje nije opisano ni u jednom zakonu niti u protokolu na osnovu čega policija procjenjuje koju će zaštitnu mjeru donijeti i koliko će zaštitnih mjera tražiti zahtjevom ili zašto se baš opredijelila za pojedine zaštitne mjere. Oni koji su to previdjeli u Zakonu ili bilo kojem podzakonskom aktu vode se činjenicom da su to ovlaštena lica koja su sa iskustvom, da rade dugo na terenu i da se radi o educiranim ovlaštenim licima, odnosno profesionalcima koji samovoljno procjenjuju koju će zaštitnu mjeru podnijeti i koliki broj zaštitnih mjera će podnijeti po jednom zahtjevu.

- (1) Mjera zaštite uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju provodi se tako što je ovlašteni policijski službenik dužan odmah po prijemu rješenja suda pozvati počinioca i detaljno ga upoznati o utvrđenoj zabrani i načinu njenog provođenja u periodu koji je utvrđen u rješenju suda.
- (2) U toku provođenja zaštitne mjere iz stava 1. ovog člana, ovlašteni policijski službenik je dužan redovno pratiti provođenje predviđenih mjera i ovlašten je preduzeti sljedeće mjere: 1) ako zatekne počinioca nasilja u blizini žrtve nasilja ili zaprimi dojavu ili prijavu o ponašanju počinioca nasilja suprotno izrečenoj zaštitnoj mjeri, dužan je odmah utvrditi okolnosti pod kojima je počinilac došao u blizinu žrtve nasilja; 2) u odnosu na ponašanje počinioca prema tački 1) stav (2) ovog člana, policijski službenik je dužan prikupiti obavještenja i dokaze o ponašanju počinioca nasilja koja su suprotna izrečenoj zaštitnoj mjeri.
- (3) U slučaju da je do kontakta između počinioca nasilja i žrtve nasilja došlo slučajno ili namjerno, policijski službenik je dužan narediti počiniocu nasilja da odmah napusti prostor u kojem se nalazi žrtva nasilja.
- (4) Ako okolnosti ukazuju na to da počinilac nasilja lično ili putem druge osobe uznemiruje ili uhodi žrtvu nasilja, treba organizirati i provesti zasjedu ili druge mjere radi sprečavanja ugrožavanja zdravlja i sigurnosti žrtve nasilja ili ukoliko se procijeni da je opravdano radi osiguranja zaštite žrtve nasilja, treba je uz njen dobrovoljni pristanak zbrinuti u sigurnu kuću.
- (5) Ako počinilac nasilja ne postupa prema izrečenoj zaštitnoj mjeri iz stava (1) ovog člana ili ne postupi po naređenju iz stava (2) ili postoje okolnosti iz stava (3) ovog člana, u tom slučaju treba biti lišen slobode i uz zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka predan nadležnom sudu.

Lišenje slobode i zadržavanje

Policijska uprava dužna je za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici izaći na lice mjesta odmah po zaprimljenoj prijavi.

Policijska uprava dužna je svaku osobu za koju postoje osnovne sumnje da je počinila nasilje u porodici lišiti slobode i zadržati je ako su ispunjeni uvjeti iz člana 153. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10).

(Postupak za lišenje slobode i zadržavanje)

- (1) U skladu s odredbama člana 16. Zakona, policijska uprava ili policijska stanica je dužna za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici odrediti policijskog službenika koji će odmah izaći na lice mjesta koje je označeno u zaprimljenoj prijavi.
- (2) Radi zaštite žrtve nasilja policijski službenik je dužan na licu mjesta odmah preduzeti potrebne mjere na sprečavanju nasilja i nakon toga utvrditi činjenično stanje u odnosu na nasilje u porodici i o tome sačiniti zapisnik.
- (3) Zapisnik treba da sadrži mjesto izvršenja nasilja, lične podatke za lice koje je izloženo nasilju, oblik, vrijeme i način izvršenja nasilja i radnje nasilja, lične podatke za počinioca nasilja i druge potrebne podatke.
- (4) Zapisnik iz stava 3. ovog člana ima značaj javne isprave na osnovu kojeg se sačinjava zahtjev za izricanje zaštitne mjere koji se podnosi nadležnom sudu.
- (5) Zapisnik ne smije sadržavati konstatacije da se radi o lažnoj prijavi ili da se radi o nasilju, već treba da sadrži radnje nasilja koje su se u konkretnom slučaju desile i prijedlog zaštitne mjere.
- (6) Sastavljeni zapisnik se odmah dostavlja rukovodiocu policijske uprave ili policijske stanice na razmatranje i mogu se preduzeti sljedeće mjere: 1) ako se utvrdi da je počilac nasilja izvršio neku od radnji nasilja iz člana 7. Zakona, odmah se u skladu s odredbama čl. 17. i 18. Zakona podnosi zahtjev nadležnom sudu za izricanje zaštitnih mjera, s tim da se može istovremeno žrtva nasilja zbrinuti u sigurnu kuću ako ona na to pristane, 2) ako se utvrdi da postoje osnovi sumnje da je počilac nasilja u porodici počinio radnje predviđene za lišenje slobode i zadržavanje počinioca, postupa se prema članu 16. stav 2. Zakona.

Rokovi za podnošenje zahtjeva

Policijska uprava je obavezna za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu u roku od 12 sati od saznanja za radnje nasilja iz člana 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

Uz zahtjev iz stava 1. ovog člana prilažu se prikupljeni dokazi i obavezno izvod iz službene evidencije ukoliko je ta osoba bila prijavljivana za slučajeve nasilja u porodici. Zahtjev za izricanje zaštitnih mjera podnosi se nadležnom sudu prema mjestu gdje žrtva nasilja ima prebivalište ili boravište.

Nadležni sud dužan je u roku od 12 sati od prijema zahtjeva za izricanje zaštitne mjere iz člana 9. tač. 1), 2) i 3) ovog zakona postupiti prema zahtjevu i donijeti rješenje.

Obavezni elementi zahtjeva za izricanje zaštitne mjere su:

- puni naziv organa koji podnosi zahtjev;
- broj protokola;
- mjesto i datum;
- naziv suda kojem se podnosi zahtjev;
- zakonski osnov na osnovu kojeg se podnosi zahtjev;
- osnovni podaci o nasilnoj osobi za koju se zahtijeva izricanje zaštitne mjere;
- naziv zaštitne/ih mjere/a koja/e se zahtijeva/ju od suda da je/ih izrekne;
- radnje nasilja iz člana 7. za koje postoje osnove sumnje da ih je nasilna osoba počinila;
- ime i prezime žrtve/ava i srodstvo sa nasilnom osobom;
- obrazloženje;
- potpis ovlaštene službene osobe i prilozi uz zahtjev.

Primjer zahtjeva za zaštitne mjere koje popunjava ovlašteno službeno lice dat je u obrascu broj 1.

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

Obrazac broj 1

(naziv kantona)

(naziv kantonalnog ministarstva)

(naziv policijske uprave ili stanice)

Broj: _____

Datum: _____

OPĆINSKI SUD ZA PREKRŠAJ _____

Na osnovu člana 17. stav 1. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici
("Službene novine Federacije BiH", broj 20/13), Policijska uprava podnosi:

ZAHTJEV

O izricanju zaštitne mjere

Dana _____ zaprimili smo prijavu o nasilju u porodici.

Nakon izvršenog izlaska po prijavi na lice mjesta nasilja utvrđeno je da je:

(ime i prezime i ime jednog od roditelja počinioca nasilja), rođen _____ u mjestu _____,
JMB _____

te se predlaže da se izreknu sljedeće zaštitne mjere:

(naziv zaštitnih mjera)

Obrazloženje

Da je dana _____ nad _____, rođen/a _____ u mjestu _____

(ime i prezime i ime jednog od roditelja počinioca nasilja)

Počinio radnju nasilja iz člana 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koja se sastoji u sljedećem:

(kratak opis radnje nasilja) _____

Imajući u vidu gore navedeno, predlažemo da su izreknu zaštitne mjere:

_____(naziv zaštitne mjere koja je predložena)

U prilogu dostavljamo sljedeću dokumentaciju:

1. Zapisnik o izlasku po podnesenoj prijavi
2. Zapisnik o izvršenom saslušanju žrtve nasilja u porodici
3. Zapisnik o izvršenoj konsultaciji s organom starateljstva
4. Druga dokumentacija koja je prikupljena tokom obrade prijave

Dostavlja se:

- Naslovu _____

- a/a _____

(potpis rukovodioca – policijske uprave ili policijske stanice)

MULTIDISCIPLINARNI PRISTUP U POSTUPKU ZAŠTITE ŽRTVE NASILJA U PORODICI I PROVOĐENJU IZREČENIH ZAŠTITNIH MJERA

Nadležne institucije iz člana 8. stav 1. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije) kao i nadležni pravosudni organi dužni su za područje jedne ili više općina potpisati protokol o saradnji kojim će biti utvrđena međusobna prava i obaveze u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanja zaštite žrtvama nasilja u porodici, kao i u radu sa nasilnim osobama.

U Federaciji Bosne i Hercegovine potpisano je osam kantonalnih protokola o međusobnoj saradnji kantonalnih institucija u pružanju pojedinih vidova pomoći žrtvama nasilja u porodici. Tim protokolima pristupilo je 72% općina u Federaciji Bosne i Hercegovine, dok u jednom broju općina postoje i lokalni protokoli. Uspostavljena međusobna saradnja i propisane procedure u postupanju svih institucija u pružanju pomoći žrtvama nasilja (policija, zdravstveni radnici, socijalni radnici, obrazovne ustanove i sudstvo i nevladine organizacije) garant su adekvatnije zaštite svake žrtve nasilja u porodici, uključujući i djecu.

Multisektorski odgovor na nasilje u porodici predstavlja holistički i koordiniran pristup čiji je cilj uskladiti i uvezati programe i aktivnosti koje su razvile i koje primjenjuju različite institucije (i ne samo one) u oblasti psihosocijalne zaštite, provođenja zakona (policija, tužilaštvo i pravosudni organi) i zdravstva. Multisektorski odgovor zasniva se na međuinstitucionalnom partnerstvu i saradnji, zahtijeva zajedničku filozofiju rješavanja pitanja nasilja u porodici, te slijedi principe i standarde koje određuju uključeni partneri. Multisektorski odgovor na nasilje u porodici povećava nivo sigurnosti i podrške žrtvama kroz jednu efikasnu, direktnu i dosljednu mrežu usluga. Koordinirano djelovanje relevantnih institucija/organizacija poboljšava kvalitet usluga koje se pružaju žrtvama putem olakšavanja pristupa programima obuke za članove multisektorskih timova. Mreža dobro obučanih pružatelja usluga, s neophodnim vještinama i odgovarajućim stavovima, može pružiti adekvatnu i efikasnu podršku prilagođenu potrebama žrtava, te smanjiti rizik od ponovne viktimizacije. Mreža efikasnih i kvalitetnih usluga povećat će povjerenje žrtava u sposobnost i prijemčivost nadležnih institucija/organizacija. Multisektorski odgovor na nasilje u porodici uvodi trajne i održive sisteme koordinacije, te pomaže u stvaranju kulture na nivou institucija i zajednice prema kojoj nasilje u porodici nije prihvatljivo niti se može tolerirati.

Samo multidisciplinarni pristup i saradnja svih institucija sistema države mogu usmjereno i sveobuhvatno djelovati na unapređenju zaštite i pomoći žrtvama nasilja u porodici, kao i na hitnom i efikasnom rješavanju slučajeva.

JAČANJE ODGOVORA NA NASILJE U PORODICI TOKOM I NEPOSREDNO NAKON KRIZE COVID-19 U POLICIJI

Pozitivno je što u svijetu, pa i kod nas u BiH na nivou svih institucija postoji svijest o prisutnosti nasilja u porodici u vrijeme vanrednih situacija kao što je sada pandemija COVID-19.

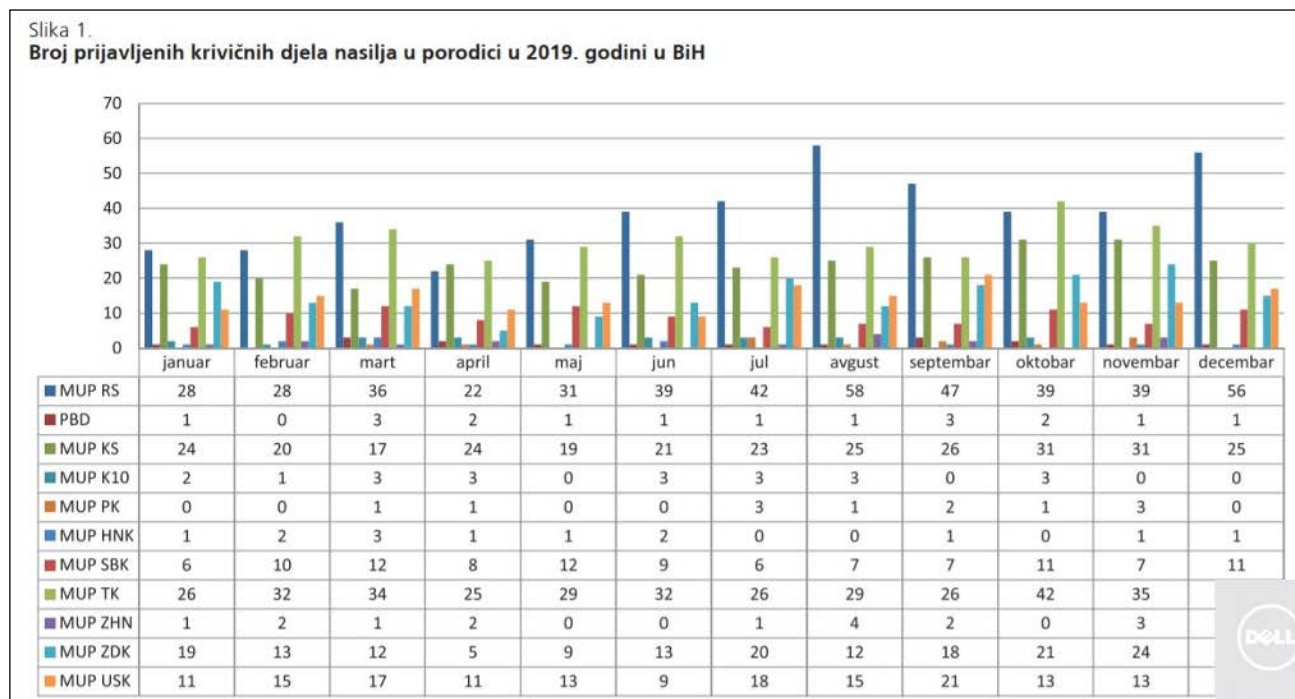
S druge strane, zabrinjavajuće je što je uz donošenje mjera suzbijanja koronavirusa i zatvaranja granica, u medijima izvještavano o povećanju nasilja u porodici. Kod žrtve nasilja se javlja dilema da li je sigurnija na ulici gdje je izložena prijetnji virusa, ili u vlastitoj kući gdje živi u nasilnom odnosu.

Zbog konstantne kontrole zlostavljača nad žrtvom, dodatno joj je otežan i ograničen pristup subjektima zaštite, prvenstveno policiji i centrima za socijalni rad.

Vrijedi istaći da policija u vrijeme pandemije nije reducirala svoj rad niti jednog momenta. Sve službe policijskih uprava i stanica neprekidno su radile u službi građana. Međutim postavlja se pitanje da li su građani bili dovoljno informirani o tome i da li su žrtve znale da policijske stanice rade u vrijeme *lockdowna*, te da u slučaju nasilja mogu da izađu iz svojih kuća i prijave nasilje.

U zemljama EU u prvoj sedmici od uvođenja mjera ograničenog kretanja zabilježen je značajan porast slučajeva nasilja u porodici, pa je neophodno sagledati i problematiku u BiH u doba pandemije COVID-19.

Na slici 1. prikazan je broj prijavljenih krivičnih djela nasilja u porodici u 2019. godini u BiH po mjesecima za svako nadležno ministarstvo unutrašnjih poslova u BiH i Policiju Brčko distrikta.¹

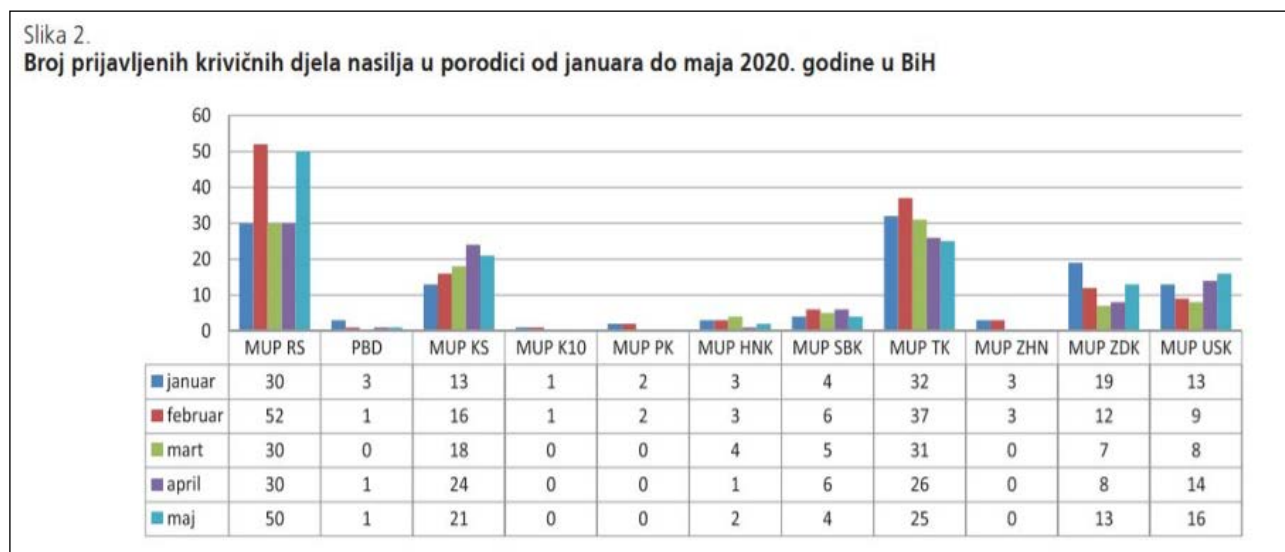


Najveći broj prijava nasilja u porodici u 2019. godini evidentiran je u MUP-u RS (465), a za njim slijede MUP TK (366), MUP KS (286), MUP ZDK (181), MUP USK (173), te MUP SBK (106). Znatno manje prijava evidentirano je u ostalim kantonima.

¹ Priručnik "Analiza nasilja u porodici u BiH u doba pandemije", Friedrich Ebert Stiftung

Kada se posmatra svaki nadležni policijski organ posebno i problematika nasilja u porodici, evidentno je da nema značajnih oscilacija u povećanju broja prijava u ovoj oblasti tokom 2019. godine, osim u avgustu (58) i decembru (56) u Republici Srpskoj i u Tuzlanskom kantonu u oktobru (42) kada je evidentiran nešto značajniji porast.

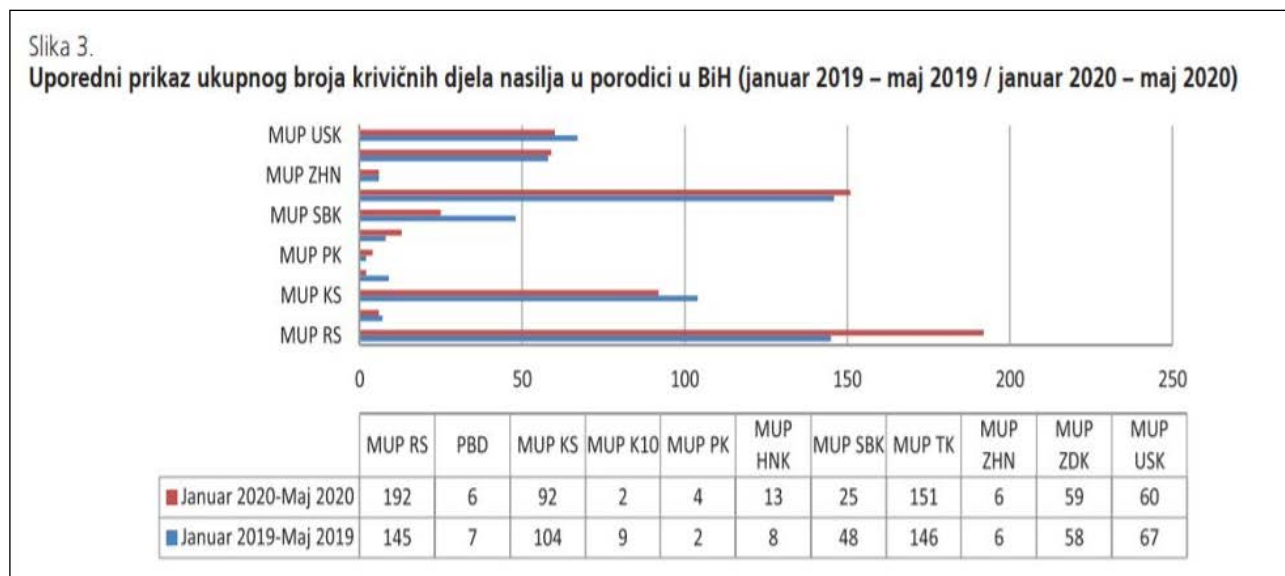
Na slici 2. prikazan je ukupan broj prijavljenih krivičnih djela nasilja u porodici za prvih pet mjeseci 2020. godine u BiH po mjesecima za svako nadležno ministarstvo unutrašnjih poslova u BiH i Policiju Brčko distrikta.²



Najveći broj prijava za posmatrani period (januar–maj) u 2020. godini evidentirao je MUP RS (192), potom MUP TK (151), MUP KS (92), MUP USK (60), MUP ZDK (59), dok je u ostalim kantonima evidentirano znatno manje prijave.

S obzirom da je predmet ove analize nasilje u porodici u BiH u doba pandemije, potrebno je izvršiti poređenje ukupnog broja prijava nasilja u porodici od januara 2019. do maja 2019. godine i ukupnog broja prijava od januara 2020. do maja 2020. godine, kako bismo vidjeli da li je u posmatranom periodu došlo do povećanja broja prijava u 2020. u odnosu na 2019. godinu.

² Priručnik "Analiza nasilja u porodici u BiH u doba pandemije", Friedrich Ebert Stiftung



Posmatrajući statističke pokazatelje zvaničnih institucija (Slika 3) nadležnih za procesuiranje krivičnih djela nasilja u porodici, u prvom redu ministarstava unutrašnjih poslova i Policije BD, može se zaključiti **da u BiH nije došlo do značajnog broja porasta prijave nasilja u porodici u ključnim mjesecima ekspanzije koronavirusa.**³

S druge strane, predstavnici nevladinih organizacija u BiH ukazuju na činjenicu da je nasilje u porodici povećano za oko 20% tokom pandemije, a slične podatke bilježe i zemlje u regionu i svijetu.

S obzirom na iznesene podatke i navode, kako vladinog tako i nevladinog sektora, može se zaključiti da je u BiH ipak zabilježen određeni porast broja prijave nasilja u porodici u vrijeme pandemije COVID-19.

Činjenica da u početnom periodu nije došlo do povećanja nasilja dovodi se u vezu s nemogućnošću prijavljivanja nasilja u porodici zbog kontinuiranog prisustva počinioca u blizini žrtve.

Osim toga, žrtve nisu bile informirane da u periodu vanredne situacije imaju pravo da traže pomoć od policije koja je čitavo vrijeme pandemije bez prekida postupala po prijavama svih vrsta, pa tako i nasilja u porodici.

U toku pandemije policija je nailazila na niz izazova koji su usložnjavali postupanje, kao na primjer:

- Uzimanje izjave od gluhoj osobe, što inače zahtijeva angažovanje tumača za znakovni jezik. U ovoj situaciji policijski službenici sjedili u prostoriji bez maske da bi žrtva mogla da čita sa usana jer nije poznavala znakovni jezik.
- Javljala se nemogućnost hitnog postupanja po prijavi nasilja zbog izolacije žrtve ili nasilnika jer su pozitivni na koronavirus.
- Policija je u doba pandemije radila uz reducirana sredstva zaštite (maske, dezinfekciona sredstva; mjerača temperature na ulazu u MUP-ove koji nisu bili na raspolaganju na početku pandemije);

³ Priručnik "Analiza nasilja u porodici u BiH u doba pandemije", Friedrich Ebert Stiftung

- Otežan je rad policije u toku pandemije kod uzimanja izjave jer ne postoji posebna kancelarija u kojoj bi se samo uzimale izjave od svjedoka ili osumnjičenih lica.
- Kada se radi pritvorski slučaj, odnosno kada je nasilnik lišen slobode, i ako je tada nasilnik zaražen, on neće biti primljen u tužilaštvo ili u sudstvo nego se vraća u porodicu u izolaciju ako je blaži slučaj ili u klinički centar kod težih slučajeva zaraze.
- Edukacija policijskih službenika se odvija online gdje često kancelarije nemaju odgovarajuću tehničku opremu, tako da je i edukacija u vrijeme pandemije otežana.
- U doba pandemije evidentirana je i nemogućnost saradnje sa školama; policijski službenici koji se bave preventivnim radom u policiji nisu mogli nastaviti edukativna predavanja učenicima osnovnih i srednjih škola.
- Veoma je bitno navesti da je potrebno svaki slučaj nasilja prvo prijaviti u najbližu policijsku stanicu mjesta gdje žrtva ima prebivalište pa tek onda u službu CSR ili u sigurnu kuću. Ovo je potrebno naglasiti radi provođenja sistemskih radnji u policiji tokom zaprimanja prijave i podnošenja zahtjeva za zaštitne mjere u toku 12 sati od saznanja za prijavu nasilja.
- Potrebno je također navesti da je neophodno osnaživanje žrtve prije podnošenja prijave policiji jer se žrtva veoma često odluči da koristi član 97. ZKP FBiH, "Korištenje blagodeti zakona" (preko 60% koristi ovaj član), odustajući tako od prijave protiv nasilnika.
- Nedostatak u radu profesionalaca koji rade na problematici nasilja u porodici je taj što ne postoji njihova supervizija.

Pandemija COVID-19 je i u Republici Srpskoj, kao i u cijelom svijetu, svojom opasnošću po živote ljudi i dugotrajnošću, kao rijetko koja pandemija do sada, značajno uticala na položaj žrtava nasilja u porodici, prvenstveno žena koje se najčešće javljaju kao žrtve. Jedan od razloga koji bitno doprinosi takvoj situaciji jeste i činjenica da se mjere za suzbijanje i sprečavanje širenja ove zarazne bolesti najčešće svode na ograničavanje kretanja izvan kuće i na rad od kuće. Na taj način žrtve su prisiljene da veći dio dana borave u zajedničkim prostorijama sa nasilnikom, što za žrtve uglavnom nije sigurno okruženje, a prisutnost nasilnika i izostanak komunikacije sa drugim ljudima značajno povećavaju opasnost od viktimizacije.

Na početku pandemije žrtve su se susretale sa nemogućnošću prijavljivanja nasilja policiji ili na SOS telefon zbog kontinuiranog prisustva učinioca u žrtvinoj blizini, a prijave nasilja najčešće su se dešavale kad partner napusti stambeni prostor. Žrtve nisu bile informisane da u periodu trajanja vanredne situacije imaju pravo da traže pomoć, pozovu policiju, a pogotovo nisu znale da im ta pomoć može biti pružena, a postojali su i problemi vezani za smještaj žrtava u sigurne kuće. Dodatna materijalna kriza otežava mogućnost izlaska iz nasilne zajednice, te najveći procenat žena trpi višestruko nasilje. Žrtve su izložene ekonomskom, fizičkom, seksualnom i psihičkom nasilju, koje u prosjeku traje najmanje godinu dana. Dugotrajni stres, gubitak zaposlenja i briga oko finansijske budućnosti faktori su koji su doveli do pojave prvih oblika nasilja čak i u porodicama u kojima se nasilje ranije nije dešavalo.

U navedenim situacijama psihološka podrška je neophodna. Međutim, to je samo jedan aspekt pomoći žrtvama. Bitan segment pomoći je osnaživanje žrtava da prijave nasilje, da ojačaju samopouzdanje, da u toku procesa odvajanja od nasilnika steknu uvid u međusobne odnose, emocionalno se opuste, promijene obrasce ponašanja i steknu mrežu podrške.

Prema nekim podacima u 2020. godini, kao i početkom 2021. godine, zabilježen je porast broja obraćanja žena žrtava nasilja raznim udruženjima u odnosu na 2019. godinu za oko 20%. To upućuje na zaključak da je neophodno jačanje društvene svijesti o prisutnosti nasilja u porodici na ovim prostorima, kao i o znatnom porastu nasilja u porodici u doba pandemije. S druge strane, neophodno je da žrtve nasilja u porodici budu upoznate sa normativnim rješenjima i mogućnostima koje im ona daju, kao i da postoji obaveza svih subjekata zaštite da im pruže adekvatnu pomoć i zaštitu nakon što prijave nasilje.

S pravnog aspekta i pravovremenog odgovora organa gonjenja i pravosudnih organa na povećanu pojavu nasilja u porodici, izuzetno je važan novi normativno-pravni okvir na području entiteta Republike Srpske, koji je usvajanjem izmjena Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske znatno poboljšao, jer su sve radnje nasilja u porodici kvalifikovane isključivo i samo kao krivično djelo.

Pitanja vezana za nasilje u porodici u Republici Srpskoj prvi put su samostalno regulisana 2005. godine u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj, koji je potom pretrpio niz izmjena i dopuna, kao i donošenja potpuno novog zakona. Svim tim zakonima propisivana je i prekršajna odgovornost učinioca za prekršaje nasilja u porodici. Upravo navedeno je stvaralo neujednačenost u postupanju kod takvih djela, tako da su neka djela, sa potpuno istim bitnim obilježjima, procesuirana kao prekršaji, a neka kao krivična djela – što je zavisilo od stava tužilaštava odnosno policije. Donošenjem Zakona o izmjenama o dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 84/2019), u Republici Srpskoj, djela iz oblasti nasilja u porodici više se ne mogu kvalifikovati kao prekršaj. Od dana 1. 5. 2020. godine, kada su izmjene i dopune stupile na snagu, predmetnim zakonom se uređuje zaštita od nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, lica koja se u smislu ovog zakona smatraju članom porodice ili porodične zajednice, subjekti zaštite i postupak zaštite žrtava nasilja u porodici, osnivanje Savjeta za borbu protiv nasilja u porodici, mjere za zaštitu žrtve od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici.

Imajući u vidu da je prioritetan cilj i svrha zakonodavca, a time i svih zakonskih izmjena i dopuna, da se što hitnije zaštititi žrtva od nasilnika, prekršajni postupak se, sa svojim specifičnim prekršajnim odredbama u kojima je i institut „hitnog postupka“, pokazao kao najpogodniji za hitno procesuiranje nasilnika. Na prekršajni postupak, kao procesni zakon koji se dijelom primjenjuje u djelima nasilja u porodici, upućuju odredbe člana 13. stav 2. i odredbe člana 23. stav 4. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Upravo zbog samih karakteristika Zakona o prekršajima Republike Srpske, koji kroz njegove institute propisuju postupak uz apsolutnu procesnu zaštitu prava i žrtve i nasilnika, podrazumijevajući i poštujući sva prava koja su propisana i Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i sloboda, prekršajni postupak u vrlo kratkim, zakonom propisanim rokovima, „dovodi“ do pravosnažnih i izvršnih sudskih odluka. Upravo ta „ažurnost“ i hitnost donošenja odluka je potrebna i neophodna prilikom procesuiranja djela nasilja u porodici.

Imajući u vidu izloženo, a kako bi ovaj Priručnik bio lakše primjenljiv za sve subjekte zaštite, a naročito za policiju i centre za socijalni rad koji su najčešće u prvom kontaktu sa žrtvom, autor se odlučio da detaljnije, i prvo, elaborira prekršajni postupak, koji je u većini slučajeva prvi u hronološkom postupanju u odnosu na krivični postupak.

Dakle, fokusirajući se na postupak izricanja hitnih mjera zaštite od strane subjekata zaštite, kao mjera kojima je zakonodavac „dodijelio ulogu“ najhitnijih i najefikasnijih, kao *lex specialis* zakon primijenit će se Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19). U prekršajnom postupku koji se vodi prilikom izricanja hitnih mjera zaštite, za sva pitanja koja nisu regulisana Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, primjenjivaće se Zakon o prekršajima Republike Srpske. Ta druga pitanja mogu biti pitanja vezana npr. za mjere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i svjedoka, za branioca, za pretres, za sadržaj rješenja, i sl., odnosno za sva ona pitanja koja su značajna za jedan postupak. Naime, nije ni bila namjera zakonodavca da Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici reguliše i pitanja prekršajnog postupka, što je dobro rješenje (kao što se i u pojedinim zakonima, osim Krivičnog zakonika, propisuju i pojedina krivična djela, a ne propisuje i krivični postupak, već se primjenjuje Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske).

Postupak izricanja hitnih mjera zaštite učiniocu nasilja u porodici propisan je odredbama člana 13. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici sa ciljem otklanjanja neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve i radi sprečavanja ponavljanja nasilja i garantovanja bezbjednosti žrtve. Hitne mjere zaštite se mogu izreći i prije pokretanja postupka ili u toku postupka. Iz navedenog proizilazi da se mogu izreći i prije i poslije postupka za izricanje zaštitnih mjera kao i krivičnog postupka.

Prijedlog za izricanje hitne mjere zaštite može podnijeti nadležni policijski službenik, centar za socijalni rad ili žrtva nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici. Analizirajući ovu odredbu zaključujemo da se njome pravo podnošenja prijedloga za izricanje hitne zaštitne mjere proširilo i na žrtvu nasilja u porodici. Međutim, postavlja se praktično pitanje, prije svega za žrtvu, da li je sposobna da taj teret, od podnošenja do dokazivanja, „iznese“ i uspješno procesuirala pred sudom. Za navedeno su potrebna posebna stručna znanja tokom cijelog postupka, kako od sačinjavanja valjanog prijedloga (sa svim neophodnim elementima) pa do zastupanja na sudu gdje se žrtva pojavljuje u ulozi kako podnosioca prijedloga za izricanje hitnih mjera zaštite, sa jedne strane, tako i ključnog svjedoka, sa druge strane i sl. U ovakvom slučaju jedino i ispravno rješenje je da žrtva angažuje stručnu osobu odnosno advokata, koji posjeduje posebna znanja čime bi se otklonile poteškoće u zastupanju prijedloga. Slijedom izloženog, navedeno bi trebalo biti izuzetak, jer je prvenstveno na ostalim subjektima zaštite obaveza za podnošenje prijedloga, i to prvenstveno policije pa tek onda centara za socijalni rad, koji bi takođe, po mišljenju autora, bili u vrlo delikatnom položaju s obzirom da im nije prioritet (imajući u vidu njihovu nadležnost) imati ulogu stranke u prekršajnom postupku odnosno ovlaštenog državnog organa. Naravno, to se može prevazići posebnim obukama zaposlenih da podnose prijedloge i zastupaju žrtve pred sudovima, ali bi to bio dugotrajan i težak proces s obzirom na složenost materije i nedostatak kadrova koji su specijalizovani za rad na predmetima nasilja u porodici. S obzirom da centri za socijalni rad nemaju mogućnosti za privođenje i zadržavanje, kao i po hitnom postupku izvođenje nasilnika pred sud, smatramo da je najefikasnije da prijedloge za izricanje hitnih mjera zaštite podnosi policija. Naravno, da se sa sigurnošću konstatovati da su oni i najosposobljeniji i najpozzvaniji da podnose prijedloge, pogotovo kada se ima u vidu njihovo prethodno iskustvo u postupanju pred sudovima u istim ili sličnim prekršajnim postupcima.

Novinu u zakonskoj regulativi ove materije predstavlja i odredba člana 12a Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojom je predviđeno obavezno vršenje procjene rizika u svakom slučaju prijavljenog nasilja. Stoga ćemo se ukratko osvrnuti i na ovaj institut koji je ne manje važan, a u nadležnosti je policije. U većini istraživanja, prvi kontakti žrtve su upravo sa policijom, i taj prvi kontakt i reakcija policijskog službenika presudno utiču na daljnju proceduru u vezi nasilja u porodici. Ukoliko policijski službenik zadobije povjerenje žrtve, to je garancija da će cjelokupni postupak biti na pravom putu i sa povoljnim ishodom za žrtvu. U tom smislu, po svakoj prijavi nasilja u porodici vrši se procjena rizika, na osnovu prikupljenih obavještenja:

- a) da li je učinilac ranije ili neposredno prije procjene rizika učinio nasilje u porodici ili neki drugi vid nasilja i da li je spreman da ga ponovi,
- b) da li je prijetio ubistvom ili samoubistvom,
- c) da li posjeduje oružje,
- d) da li je mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance,
- e) da li postoji sukob oko starateljstva nad djetetom ili oko načina održavanja ličnog kontakta djeteta i roditelja koji je učinilac,
- f) da li je učiniocu izrečena hitna mjera ili mjera zaštite od nasilja u porodici,
- g) da li žrtva doživljava strah i kako ona procjenjuje rizik od ponavljanja nasilja i
- h) druge činjenice i okolnosti od značaja za procjenu rizika.

Nakon što se izvrši, procjena se dostavlja nadležnom tužilaštvu i centru za socijalni rad. Sljedeći bitan korak koji treba preduzeti jeste podnošenje prijedloga za izricanje hitne mjere zaštite, pod uslovom da postoji neposredna opasnost po fizički i psihički integritet žrtve ili opasnost od ponavljanja nasilja i garantovanja bezbjednosti žrtve. Znači, zakonodavac se ograničio samo na ova dva uslova koja moraju biti alternativno ispunjena, tj. dovoljno je da je ispunjen bilo koji.

Prijedlog za izricanje hitne mjere zaštite podnosi nadležni policijski službenik, centar za socijalni rad ili žrtva nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici.

- primjer Prijedloga za izricanje hitne mjere zaštite:

BOSNA I HERCEGOVINA

REPUBLIKA SRPSKA

Policijska uprava Prijedor, PS I,

(podnosilac prijedloga)

Broj akta:

HITNO

U Prijedoru, dana:

OSNOVNOM SUDU U PRIJEDORU

(naziv suda kome se podnosi zahtjev)

Na osnovu člana 13. stav 3. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19) , kao ovlašteni organ, p o d n o s i m o,

PRIJEDLOG

ZA IZRICANJE HITNE MJERE ZAŠTITE

zabrana približavanja i kontaktiranja učiniocu nasilja sa žrtvom nasilja u porodici.

da u roku od 24 časa od predaje ovog prijedloga, u h i t n o m prekršajnom postupku u smislu člana 175. stav 1. Zakona o prekršajima Republike Srpske („Službeni glasnik republike Srpske“ broj 63/014,110/16 i 100/17)

n a s i l n i k u: M.M.

(lično ime okrivljenog fizičkog lica, ime jednog od roditelja, njegova adresa prebivališta, odnosno boravišta, jedinstveni matični broj, mjesto zaposlenja, za stranca broj pasoša, odnosno lične karte, a po mogućnosti i broj telefona, ranije kažnjavanje)

zbog toga što je: -----

(vrijeme i mjesto izvršenja radnje nasilja, činjenični opis radnje nasilja, i druge okolnosti potrebne da se radnja nasilja što tačnije odredi)

(primjer: zbog toga što je dana 21.05.2020. godine oštećena/žrtva T.T. radila kao konditorska radnica u preduzeću „Mira AD Prijedor“ u Prijedoru, oko 00:20 časova po završetku smjene, pred preduzeće je došao M.M. (sa kojim je oštećena/žrtva dvije godine emotivnoj vezi) koji je oštećenu/žrtvu svojim vozilom odveo do njene kuće u ulici... u Prijedoru; negdje oko 01:00 časova, kada su vozilom stigli pred kuću, u parkiranoj vozilu, nakon kraće rasprave nasilnik M.M. je fizički napao oštećenu/žrtvu, zadavši joj tri udarca zatvorenom pesnicom u predjelu glave, usljed čega je ista zadobila povrede u vidu hematoma i podliva ispod lijevog oka. Nasilnik M.M se udaljio vozilom u nepoznatom pravcu, a oštećena se javila u Dom zdravlja Prijedor gdje je pribavila nalaz i mišljenje ljekara o zadobijenim povredama. Nasilnik je ponovo dana 21.05.2020. godine oko 14:00 časova ponovo došao do kuće oštećene/žrtve, gdje je tom prilikom u kući zatekao oštećenu/žrtvu, te insistirao da se sa njim pomiri i da ga ona ne prijavi policiji. Kako je ista to odbila, istu je verbalno napao izgovarajući joj pogrdne riječi da je kurva i drolja, isto ponavljajući glasno i vičući, više puta, što je kod oštećene/žrtve izazvalo osjećanje uznemirenosti i straha.)

na osnovu dokaza, izvedenih na pretresu:

- procjene rizika Policijske uprave Prijedor, PS Prijedor I,
- zapisnika o saslušanju oštećene/žrtve T.T.
- zapisnika o ispitivanju nasilnika M.M.
- nalaza i mišljenja Doma zdravlja Prijedor

predlažemo da

se izrekne hitna zaštitna mjera, kako slijedi:

Zabrane približavanja i kontaktiranja sa žrtvom nasilja, T.T., na području Grada Prijedora, kao i na bilo kom drugom mjestu gdje žrtva nasilja boravi i to na udaljenosti od najmanje 200 metara, ispod koje se M.M. ne smije približiti žrtvi nasilja T.T., a koja se određuje u trajanju od 30 dana, od dana donošenja ovog rješenja i koju će izvršiti Ministarstvo unutrašnjih poslova u skladu sa Pravilnikom o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova.

Ovlašteni organ: _____ (potpis i pečat)

Jako je važno da ovlašteni radnik suda konstatuje vrijeme prijema prijedloga, zato što sud o njemu mora odlučiti u sljedeća 24 časa (član 13. stav 3. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici).

Prijedlogom se mogu predložiti dvije vrste hitnih mjera zaštite, bilo pojedinačno bilo zajedno, a to su:

- a) udaljenje učinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i/ili
- b) zabrana približavanja i kontaktiranja učiniocu nasilja sa žrtvom nasilja u porodici.

Kada sud primi prijedlog, u obavezi je da hitno postupa, čak i poslije redovnog radnog vremena (u neradne dane, dane vikenda, poslije kraja redovnog radnog vremena), a na koje postupanje upućuju kako odredbe člana 13. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici tako i odredbe iz člana 175. Zakona o prekršajima Republike Srpske, gdje ove posljednje glase: „(1) U slučajevima iz člana 170. do 174. ovog zakona, kao i u drugim opravdanim slučajevima, sud može sprovesti hitni prekršajni postupak po dežurnom sudiji, pri čemu se prekršajni postupak može voditi i van radnog vremena.“ Daljim tumačenjem i analizom pojedinih odredbi članova od 170. do 174. da se zaključiti da policijski službenik može nasilnika koji je zatečen u vršenju nasilja lišiti slobode i odmah, a najkasnije u roku od 12 časova, izvesti pred sud, kako bi se obezbijedilo njegovo prisustvo u sudu pod sljedećim uslovima:

- a) kada nije poznat identitet lica; ili
- b) kada lice nema prebivalište ili boravište u Bosni i Hercegovini, ili privremeno boravi u inostranstvu, a postoji sumnja da može pobjeći kako bi izbjeglo odgovornost za prekršaj; ili
- c) postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti prekršaj ili dovršiti pokušani prekršaj;
- d) postoji opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze koji su važni za prekršajni postupak, i
- e) policijski službenik je u obavezi lice koje je lišeno slobode odmah izvesti pred sud.

Hitne mjere zaštite izriču se u trajanju koje ne može biti duže od 30 dana, a na rješenje kojim je odlučeno o prijedlogu za izricanje hitnih mjera zaštite može se uložiti žalba u roku od tri dana od dana izricanja, s tim da žalba na odluku suda o izrečenoj hitnoj mjeri zaštite ne odgađa njeno izvršenje. Sve navedeno treba svakako biti i sastavni dio rješenja kojim sud odlučuje po prijedlogu. Po žalbi na takvo rješenje odlučuje vijeće nadležnog osnovnog suda koji je donio odluku isto u vrlo kratkom roku od 48 časova od prijema žalbe.

Dakle, normativno-pravni okvir, kako Zakona o zaštiti od nasilja u porodici tako i Zakona o prekršajima Republike Srpske, u potpunosti omogućava hitan prekršajni postupak, pred osnovnim sudovima u kome se nasilniku, kada su ispunjeni određeni zakonski uslovi, mogu izreći adekvatne i odmah izvršne hitne mjere zaštite.

I na kraju, jako je bitno, a vezano za izricanje bilo koje od hitnih mjera zaštite, da podnosilac prijedloga mora uvjeriti sud na pretresu i dokazati da postoji neposredna opasnost po fizički i psihički integritet žrtve ili opasnost od ponavljanja nasilja, da bi bila izrečena predložena hitna mjera zaštite.

- neki od primjera izreke Rješenja o izrečenim hitnim mjerama zaštite

primjer br. 1.

RJEŠENJE

M.M....., sinu, rođen godine, u Banja Luci, nastanjen u mjestu, Grad Prijedor, JMB, izričese

HITNA MJERA ZAŠTITE

- Zabrane približavanja i kontaktiranja sa žrtvom nasilja, M.D., na području Grada Prijedora, kao i na bilo kom drugom mjestu gdje žrtva nasilja boravi i to na udaljenosti od najmanje 200 metara, ispod koje se M.M. ne smije približiti žrtvi nasilja, a koja se određuje u trajanju od 30 dana od dana donošenja ovog rješenja i koja će se izvršiti po postupku propisanom Pravilnikom o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova („Službeni glasnik Republike Srpske” broj 73/14).

Upozorava se M.M. da ako prekrši obavezu iz izrečene hitne mjere zaštite da će počiniti krivično djelo iz čl. 190 st. 5 Krivičnog zakonika RS za koje je predviđeno izricanje novčane kazne i kazne zatvora u trajanju do 3 godine.

primjer br. 2.

RJEŠENJE

okrivljenom M.M., sin, rođen godine u, sa prebivalištem na adresi..... bb, opština, JMB....

IZRIČESE

Hitna mjera zaštite zabrane kontaktiranja i približavanja sa žrtvom nasilja u porodici J.J, kći....., rođenagodine, sa prebivalištem na adresi, Prijedor, u trajanju od 30 (trideset) dana od prijema ovog rješenja.

Hitna mjera zaštite zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici J.J. određuje se na način da se učinilac nasilja u porodici ne smije približiti žrtvi na udaljenost od najmanje 200 metara kako u mjestu prebivališta, tako i u bilo kom drugom mjestu gdje žrtva nasilja boravi.

Izrečenu mjeru će provesti Policijska uprava Prijedor, po postupku predviđenom za tu zaštitnu mjeru shodno Pravilniku o načinu sprovođenja hit-

nih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova („Službeni glasnik Republike Srpske” broj 73/14), a u tom periodu će nadležni organ za provođenje mjere pratiti izvršenje mjere i o tome izvještavati sud, sudu predložiti prekid, produženje ili zamjenu drugom mjerom i prije isteka perioda od trideset dana, a o čemu će sud donijeti odluku.

Žalba na odluku suda o izrečenoj hitnoj zaštitnoj mjeri ne odgađa izvršenje rješenja o određivanju hitne zaštitne mjere.

Kao ostale mjere za zaštitu žrtve od nasilja, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predviđa zaštitne mjere čija je svrha da se žrtvi osigura nužna zaštita i bezbjednost, te otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja ili mogu pogodovati ili podsticajno djelovati da učinilac ubuduće vrši radnje nasilja u porodici.

Kao zaštitne mjere u članu 23. predviđaju se:

- a) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora,
- b) zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici,
- c) zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici,
- d) obavezan psihosocijalni tretman i
- e) obavezno liječenje od zavisnosti.

Kao i hitne mjere zaštite, i zaštitne mjere izriče osnovni sud u prekršajnom postupku, a na prijedlog istih onih subjekata kao i kod hitnih mjera zaštite, tj. policije, centra za socijalni rad ili žrtve. Za razliku od hitnih mjera zaštite, rokovi za izricanje zaštitnih mjera su duži, ali i ne tako dugi da gube svoju svrhu. Sud je dužan izreći zaštitne mjere u roku od 30 dana od dana podnošenja prijedloga za izricanje zaštitne mjere. Prilikom predaje ovakvih prijedloga za izricanje zaštitne mjere, na samom prijedlogu na prigodnom mjestu treba naznačiti da se takođe radi o „hitnom” postupku. To je važno iz praktičnih razloga, jer su neki sudovi/sudije preopterećeni velikim brojem predmeta, tako da se može desiti da na neki način zbog objektivnih razloga, sud prekorači pomenuti rok od 30 dana, što može imati za posljedicu da žrtve porodičnog nasilja ne dobiju odgovarajuću zaštitu, a stanja i uslovi koji pogoduju nasilniku ne budu blagovremeno otklonjena.

Takođe, poučeni iskustvom, smatramo da bi se istovremenom predajom prijedloga za izricanje hitnih mjera zaštite i zaštitnih mjera, tj. oba prijedloga, najbolje mogla ostvariti njihova svrha tj. blagovremena i sveobuhvatna zaštita žrtve kako odmah tako i na jedan relativno duži vremenski period. Kad se kaže „odmah” misli se na hitne mjere zaštite koje se izriču do 30 dana i stupaju na snagu odmah po donošenju rješenja, a „relativno duži vremenski period” upućuje na zaštitne mjere koje se izriču na period od 30 dana pa do godinu dana odnosno šest mjeseci.

Dakle, relevantne zakonske odredbe dozvoljavaju da se istovremeno predaju sudu na odlučivanje oba prijedloga, kako prijedlog za izricanje hitnih mjera zaštite tako i prijedlog za izricanje zaštitnih mjera. Ovakvim postupanjem predlagača zasigurno bi se izbjeglo prekoračenje zakonskih rokova. Sudovi bi odmah po hitnom postupku rješavali po oba prijedloga ili ukoliko to ne bude moguće zbog nekih objektivnih razloga kojima može biti ograničen sud u postupanju (kao npr. vremenski predugo trajanje postupka pred sudom po prijedlogu za izricanje hitnih mjera zaštite), onda postupajući sudija može odmah zakazati i pretres po

prijedlogu za izricanje zaštitnih mjera, čime bi se uveliko ubrzalo odlučivanje. Takođe, spriječilo bi se i eventualno odugovlačenje postupka po predloženim zaštitnim mjerama i obezbijedio neophodni kontinuitet u zaštiti žrtve od nasilja u porodici jer odugovlačenje može biti uzrokovano raznim okolnostima koje su izvan kontrole suda, kao što je npr. nemogućnost uručenja poziva nasilniku koji je nedostupan jer više nije na istoj adresi zbog izrečene hitne mjera zaštite udaljenja iz stana i sl.

Članom 29. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisano je da sud može učiniocu nasilja izreći jednu ili više zaštitnih mjera kad postoje uslovi za njihovo izricanje propisani ovim zakonom, kao i to da može zatražiti od centra za socijalni rad da mu pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da dostavi svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene zaštitne mjere. Naravno ovdje nije potrebno isticati da ukoliko se zatraži pomoć i mišljenje, takođe se treba hitno postupati. Protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može se izjaviti žalba okružnom sudu u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja, a žalba ne odgađa izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere.

Sada ćemo se ukratko osvrnuti i na krivične odredbe vezane za nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, ali ne tako detaljno kao u odnosu na prekršajne odredbe, zato što se krivično djelo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti, što znači da je procesuiranje u nadležnosti osposobljenih nosilaca pravosudnih funkcija. Međutim, kako je novim izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 15/21) „oštećeni uveden kao tužilac“ pod određenim uslovima tj. ako tužilac, nakon potvrđivanja optužnice, izjavi da odustaje od optužnice, oštećeni kao tužilac može preuzeti krivično gonjenje pod uslovima propisanim zakonom; tako par sljedećih komentara mogu biti od pomoći žrtvi/oštećenju kao tužiocu u eventualnom preuzimanju krivičnog gonjenja.

Navedeni član kojim je nasilje u porodici inkriminisano kao krivično djelo u Krivičnom zakoniku Republike Srpske glasi:

„Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici“

Član 190.

- (1) Ko primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (2) Ako je pri izvršenju djela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo pogodno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje naruši, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
- (3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su djela učinjena prema djetetu ili u prisustvu djeteta, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do deset godina.
- (4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
- (5) Ko prekrši zaštitne mjere ili hitne mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom i kaznom zatvora do tri godine.

- (6) Članom porodice ili porodične zajednice, u smislu ovog krivičnog djela, smatraju se supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu, te lica koja su međusobno bila ili su još u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.“

Osnovni oblik (stav 1. člana 190. KZ RS)

Kod osnovnog oblika krivičnog djela u pogledu krivice potreban je umišljaj; a radnja izvršenja se sastoji od više alternativno predviđenih radnji, i to: primjena nasilja, prijetnja da će se napasti na život ili tijelo, drsko ili bezobzirno ponašanje. Posljedica je u vidu konkretne opasnosti, tj. u ugrožavanju spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja člana porodice ili porodične zajednice. Međutim, treba napomenuti da, iako to na prvi pogled nije vidljivo iz predmetne odredbe, pogotovo za nestručna lica kao što su i same žrtve, i nanošenje vidljivih povreda koje se mogu kvalifikovati kao lake tjelesne na tijelu žrtve takođe predstavlja posljedicu.

ad. 1. Nasilje može biti: fizičko, psihološko, emocionalno i ekonomsko nasilje.

- Fizičko nasilje je primjena fizičke sile kojom se žrtvi nanosi ili pokušava da nanese laka tjelesna povreda, odnosno ugrožava tjelesni integritet bez nanošenja povreda, kao što je: batinanje, guranje, ujedanje, šamaranje, udaranje šakama, davljenje, bacanje, šutiranje, čupanje kose, paljenje, polijevanje vodom, naftom ili benzinom, nanošenje opekotina cigarom, udaranje motkom, i sl. Kao posljedica fizičkog zlostavljanja najčešće su vidljive povrede, u vidu hematoma, ogrebotina, posjekotina, opekotina, tragova gušenja na vratu, na glavi, rukama, grudnom košu, stomaku, nogama. Pojedinačni akt fizičkog nasilja predstavlja dovoljan osnov za krivično gonjenje nasilnika, što znači da nije potreban kontinuitet i više akata nasilja. Takođe, na tijelu žrtve nije neophodno postojanje vidljivih promjena, i to se dokazuje raspoloživim sredstvima, kao što su svjedoci, video-zapisi sa nadzornih kamera i sl.
- Psihološko nasilje se sastoji u vrijeđanju, prijetnji upotrebom sile ili da će se oduzeti djeca, raznim kontrolama i izolovanju žrtve, strašenju, omalovažavanju, izrugivanju, klevetanju, kontinuiranom neosnovanom kritikovanju, zloupotrebi povjerenja, emotivnoj rezervisanosti, emocionalnom ucjenjivanju i sl.
- Emocionalno nasilje obuhvata nepružanje pažnje i ljubavi, ismijavanje, zanemarivanje emotivnih potreba žrtve, odbacivanje, i sl.
- Ekonomsko nasilje se manifestuje u nedavanju zajedničkih prihoda ili oduzimanju materijalnih sredstava, uslovljavanju raznih materijalnih davanja, zabrani zaposlenja, oštećenju ili uništenju imovine i sl.

ad. 2. Prijetnja da će se napasti na život ili tijelo predstavlja oblik ispoljavanja psihičkog nasilja. Mora biti objektivno ozbiljna i da subjektivno kod žrtve izazove osjećanje ugrožene sigurnosti, a što zavisi od psihičkih karakteristika žrtve kojoj je prijetnja upućena, jer ista prijetnja će izazvati različite osjećaje ugrožavanja sigurnosti kod različitih osoba.

ad. 3. Pod bezobzirnim ponašanjem podrazumijeva se ponašanje koje uveliko odstupa od uobičajenog u okviru porodice i manifestuje se kao omalovažavanje, mržnja, netrpeljivost, prezir, bahatost, kontrola nad žrtvom.

ad. 4. Ugrožavanje se sastoji u izazivanju opasnosti i mogućnosti da dođe do povrede zaštićenog dobra. Ugrožavanje po pravilu prethodi neposrednom ispoljavanju nasilja i predstavlja konkretnu opasnost da se nasilje zaista i desi.

Drugi oblik (stav 2. člana 190. KZ RS)

Kvalifikatornu okolnost kod ovog oblika krivičnog djela predstavlja korišćenje oružja (vatrenog ili hladnog oružja), opasnog oruđa (predmeti namijenjeni obavljanju određenih poslova podobni za nanošenje teške tjelesne povrede ili teško narušavanje zdravlja, sjekira, motika, kramp, lopata i sl.) ili drugih sredstava (ljudski proizvodi, cigla, stolica, boca i dr. ili prirodni, grana, kamen i sl.) koje je podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, i nije bitno da li je došlo i do povređivanja, dovoljno je da postoji samo „ugrožavanje“, a ne i vidljive tjelesne povrede. Posljedica je stvaranje konkretne opasnosti po tjelesni integritet ili duševno stanje žrtve, kao i nanošenje lake tjelesne povrede.

Treći oblik (stav 3. člana 190. KZ RS)

Treći oblik postoji u slučaju kada je počinjeno nasilje uzrokovalo tešku tjelesnu povredu ili teško narušavanje zdravlja ili su djela učinjena prema djetetu ili u prisustvu djeteta. Znači, teža posljedica kojom je nanesena teška tjelesna povreda ili je došlo do teškog narušavanja zdravlja, odnosno djelo je učinjeno prema djetetu ili u prisustvu djeteta.

Četvrti oblik (stav 4. člana 190. KZ RS)

Četvrti oblik, kao najteži oblik krivičnog djela, postoji kad je nasilje dovelo do smrti člana porodice ili porodične zajednice, a propisana kazna za ovaj najteži oblik nasilja u porodici je kazna zatvora od tri do petnaest godina.

Peti oblik (stav 5. člana 190. KZ RS)

Peti oblik krivičnog djela nasilja u porodici postoji kad izvršilac prekrši zaštitne mjere ili hitne mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona.

Stavom 6. člana 190. relevantnog Krivičnog zakonika Republike Srpske propisano je ko se sve smatra članom porodice odnosno porodične zajednice.

Takođe, ne manje važno, potrebno je napomenuti i to da ako pojedine radnje učinioca koje su definisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici (čl. 6. st. 2), čine bitna obilježja nekog drugog krivičnog djela (a ne djela „nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici“) propisanog Krivičnim zakonikom Republike Srpske, pravilno je da se učinilac goni i optuži za to posebno inkriminisano krivično djelo. Međutim, ako su ostvarena i obilježja krivičnog djela „nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici“, učinioca treba goniti za počinjena oba krivična djela u skladu sa odredbama o sticaju krivičnih djela.

Kod procesuiranja predmetnog krivičnog djela, a analizom većine sudskih odluka, sudovi bi trebali:

- izbjegavati vođenje postupka za osnovni oblik krivičnog djela „nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici“ kada iz dokaza u spisu proizlazi da se radi o kvalifikovanom obliku krivičnog djela;
- kada činjenice u spisu upućuju na drugačiju krivičnu sankciju ne izdavati kazneni nalog niti prihvatati sporazum o priznanju krivice;
- kod povratnika (kao i prekršajno kažnjavanih, i učinilaca kojima su izricane hitne mjere zaštite ili zaštitne mjere) izuzetno izricati uslovne osude, a izrečene opozvati kad se za to stvore zakonski uslovi;
- kod izricanja presude potrebno je poslati učiniocu jasno i snažno usmeno upozorenje o neprihvatljivosti nasilnog ponašanja;
- evidentno je da treba pooštriti kaznenu politiku, s obzirom da je brojnost ove vrste krivičnih djela u porastu u vrijeme pandemije.

Na kraju, potrebno je napomenuti da pandemija bitnije ne utiče na rad pravosudnih institucija, s obzirom da tužilaštva i sudovi funkcionišu, mada otežano zbog zaposlenih, a ponekad i stranaka, koji su povremeno zaraženi koronavirusom. Naime, rukovodioci ovih institucija, u saradnji sa resornim Ministarstvom pravde Republike Srpske kao i Visokim sudskim i tužilačkim savjetom Bosne i Hercegovine, obezbijedili su uslove da ove institucije mogu nesmetano funkcionisati i u vrijeme pandemije. Redovno se vrše sve propisane mjere zaštite kako bi se zaposleni i stranke u postupku zaštitili od koronavirusa. Neprekidnim, 24-časovnim dežurstvom, kako dežurnih tužilaca tako i sudija, u vrijeme pandemije, obezbijeđeno je nesmetano procesuiranje nasilnika bilo u prekršajnom postupku u cilju hitnog postupanja prilikom izricanja hitnih mjera zaštite odnosno zaštitnih mjera, kao i u krivičnom postupku. Dakle, pandemija nije bitnije uticala na procesuiranje nasilnika, pred pravosudnim institucijama tj. tužilaštvima i sudovima.

POSTUPANJE TUŽILAŠTVA U PREDMETIMA NASILJA U PORODICI

6

UVOD

Kao državni organ nadležan za otkrivanje i gonjenje učinilaca krivičnih djela, tužilaštva imaju ključnu ulogu u efikasnom procesuiranju nasilja u porodici. Pri tome, kada se ova osnovna dužnost tužilaštva dovede u vezu sa načelima krivično-procesnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini od reformi izvršenih 2003. godine, onda uloga tužilaštva u otkrivanju, dokazivanju i gonjenju učinilaca krivičnih djela još više dobija na značaju. Naime, kao što je poznato, krivični postupak se može pokrenuti i sprovesti samo po zahtjevu tužioca, a zakonska pravila prikupljanja dokaza i njihovog izvođenja na glavnom pretresu tužiocu daju apsolutno ključnu ulogu u pogledu ishoda krivičnog postupka. Iako se postupanje tužilaštva u predmetima nasilja u porodici, u načelu, ne razlikuje od postupanja u bilo kojoj drugoj vrsti predmeta, ova vrsta predmeta ima određene specifičnosti koje se moraju imati u vidu kod sprovođenja istraga ove vrste krivičnih djela i njihovog dokazivanja na glavnom pretresu. To se odnosi na obavezu efikasnog postupanja tužilaštva, ali i činjenicu da se ova krivična djela, po pravilu, vrše u uskom porodičnom krugu, te da je potrebna naročito proaktivna uloga tužilaštva u pogledu planiranja istrage i prikupljanja dokaza. Takvim postupanjem umanjio bi se značaj svjedočenja žrtve, što se – kada žrtva, kao privilegovani svjedok, iskoristi svoje zakonsko pravo i odbije svjedočenje – obično navodi kao ozbiljan problem u pogledu nedovoljnog procesuiranja nasilja u porodici.

POSTUPANJE BEZ NEOPRAVDANOG ODGAĐANJA

Članom 49. stav 1. Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija) države potpisnice su se obavezale da će preduzeti neophodne zakonodavne, odnosno druge mjere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci za sve vidove nasilja obuhvaćene ovom konvencijom sprovede bez neopravdanog odgađanja. Time je za sve države potpisnice i njihove nadležne organe uvedena obaveza postupanja u predmetima nasilja u porodici sa standardom *bez neopravdanog odgađanja*.

S druge strane, kao što je poznato, zakoni o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini izričitu obavezu naročito hitnog postupanja propisuju samo za situaciju kada se osumnjičeni, odnosno optuženi nalazi u pritvoru. Ipak, bez obzira na postojanje obaveze svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku da naročito hitno

postupaju samo u pritvorskim predmetima, te bez obzira na načelnu obavezu propisanu zakonima o zaštiti od nasilja u porodici o potrebi hitnog postupanja, a imajući u vidu obaveze preuzete Istanbulsom konvencijom i činjenicu da se u praksi i danas mogu sresti predmeti nasilja u porodici u kojima istrage (ali i postupci pred sudovima) neopravdano dugo traju, uz dobro poznate negativne posljedice dugotrajnog trajanja istrage i vođenja sudskih postupaka, smatramo da bi se u okviru tužilačkog sistema Bosne i Hercegovine trebala dodatno propisati obaveza tužilaca da ažurno postupaju u predmetima nasilja u porodici. Iako je u tom pogledu moguće usvojiti različite pristupe, poput sačinjavanja planova rješavanja starih predmeta, obavezujućih uputstava glavnog okružnog/kantonalnog tužioca ili glavnog republičkog/federalnog tužioca, smatramo da bi najprikladniji način, zbog jednoobraznog postupanja svih tužilaštava u Bosni i Hercegovini, bilo donošenje odluke Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine, kojom bi bila posebno propisana obaveza postupanja tužilaštava (ali i sudova) u predmetima nasilja u porodici bez neopravdanog odgađanja. Sličan pristup već je zabilježen i u drugim vrstama predmeta. Na taj način bila bi uvedena formalna obaveza ažurnog postupanja, što bi, u slučaju neopravdanog kršenja ove obaveze, moglo dovesti i do disciplinskog sankcionisanja nosilaca pravosudnih funkcija. Pored propisivanja generalne obaveze postupanja tužilaštava u predmetima nasilja u porodici sa standardom *bez neopravdanog odgađanja*, smatramo da bi trebalo propisati obavezu naročito hitnog postupanja (slično pritvorskim predmetima) u onim situacijama gdje je žrtva smještena u sigurnu kuću ili gdje druge opravdane okolnosti konkretnog predmeta to zahtijevaju, nezavisno od određivanja pritvora. Na taj način, ne samo da bi se ispunila obaveza iz člana 49. Istanbulske konvencije, nego bi se, prije svega, žrtvama pružila dodatna zaštita i tako doprinijelo ostvarivanju njihovog prava na efikasan krivični postupak.

U novonastalim okolnostima pandemije izazvane koronavirusom, predmeti nasilja u porodici nisu prepoznati kao prioritet u radu pravosudnih institucija Bosne i Hercegovine. Visoki sudski i tužilački savjet je tokom 2020. godine (opravdano) donio odluke o potrebi hitnog postupanja u predmetima koji su se odnosili na zaštitu stanovništva od aktuelne zarazne bolesti, kao i u predmetima koji su se odnosili na izbore sprovedene u Bosni i Hercegovini. S druge strane, Republika Srpska i Federacija BiH su tokom 2020. godine donijele zakonodavne mjere kojima je propisano postupanje u vezi sa primjenom rokova u svim sudskim postupcima. Naime, propisano je da rokovi u krivičnom postupku prestaju teći, izuzev u predmetima koji se smatraju hitnim. Međutim, predmeti nasilja u porodici nisu smatrani hitnim, pa se odredba o prekidu rokova primjenjivala i u ovoj vrsti predmeta. Kada se ovo dovede u vezu sa činjenicom da je Visoki sudski i tužilački savjet odlučio da u 2020. godini neće vršiti ocjenjivanje rada sudija i tužilaca, onda se može zaključiti da se sve navedeno negativno odrazilo na efikasnost procesuiranja predmeta nasilja u porodici tokom 2020. godine. Argument da je slična situacija i u drugim vrstama predmeta malo znači žrtvama konkretnih krivičnih djela. S druge strane, ovi predmeti, po pravilu, ne podrazumijevaju veliki broj prisutnih lica u sudnici, a niti tokom preduzimanja radnji dokazivanja u istrazi, pa zakazivanje i održavanje ročišta u takvim predmetima ne bi predstavljalo kršenje bilo kakvih epidemioloških mjera i u onim situacijama kada pravosudne institucije rade sa smanjenim kapacitetima, kao što je bio slučaj tokom većeg dijela 2020. godine. Donošenje odluke o prioritarnom rješavanju predmeta nasilja u porodici još više dobija na značaju kada se ima u vidu krajnje promjenljiva situacija sa epidemijom usljed koje su u Bosni i Hercegovini ponovo uvedene brojne epidemiološke mjere.

OBAVJEŠTAVANJE TUŽIOCA O KONKRETNOM KRIVIČNOM DJELU

Zakoni o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini propisuju da je ovlašćeno službeno lice, u slučaju postojanja osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora do pet godina, dužno obavijestiti tužioca o svim raspoloživim informacijama i istražnim radnjama koje je preduzeo najkasnije sedam dana od dana saznanja o postojanju osnova sumnje da je krivično djelo učinjeno. Takođe, ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje je zakonom propisana kazna zatvora veća od pet godina, ovlašćeno službeno lice dužno je odmah obavijestiti tužioca i pod njegovim nadzorom preduzeti potrebne mjere da se pronađe izvršilac krivičnog djela, da se spriječi skrivanje ili bjekstvo osumnjičenog ili saučesnika, da se otkriju i sačuvaju tragovi krivičnog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokazi i da se prikupe sve informacije koje mogu biti korisne u krivičnom postupku.

Kada je u pitanju nasilje u porodici, u praksi, o izvršenom krivičnom djelu ovlašćena službena lica policije obavještavaju dežurnog tužioca i to odmah po zaprimanju prijave ili neposredno nakon toga, bez obzira na zaprijećenu kaznu, što predstavlja dobru praksu postupanja zasnovanog na *lex specialis*. Naime, obavještavanjem dežurnog tužioca uspostavlja se njegovo rukovođenje i njegov nadzor nad istragom, te se sve sljedeće radnje i aktivnosti ovlašćenih službenih lica u okviru istrage trebaju sprovoditi uz nadzor tužioca i pod njegovim rukovođenjem. Zbog toga, za pravilno usmjeravanje istrage, odmah nakon zaprimanja prijave, nužno je da dežurni tužilac raspolaže sa što više relevantnih informacija o izvršenom krivičnom djelu koje će dobiti od ovlašćenih službenih lica.

Prve radnje koje se preduzimaju tokom istrage podrazumijevaju izlazak na lice mjesta izvršenog krivičnog djela i vršenje uviđaja. Međutim, kada je u pitanju nasilje u porodici, uviđaj se u praksi i dalje rijetko vrši, što predstavlja primjer pogrešne prakse, jer se neposrednim opažanjem može utvrditi niz činjenica i okolnosti koje su od značaja za dokazivanje krivičnog djela (poput fiksiranja izgleda lica mjesta i eventualnih tragova, polomljenog ili razbacanog pokućstva, fiksiranja mjesta preduzimanja konkretnih radnji i slično). Čak i u onim situacijama kada je izgled lica mjesta izmijenjen, uviđaj treba vršiti, uz konstatovanje u zapisniku o uviđaju da je lice mjesta djelimično ili potpuno izmijenjeno. Takođe, radnje prvog zahvata, nakon zaprimanja prijave, trebalo bi da podrazumijevaju i fotografisanje oštećenog lica i fotografisanje povreda na žrtvi (što se u praksi i dalje samo ponekad čini), na koji način se potkrepljuje iskaz žrtve, a što je od velikog značaja i za kasnije vještačenje tjelesnih povreda. Takođe, žrtvu bi odmah trebalo uputiti u odgovarajuću medicinsku ustanovu radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći, ali i u cilju prikupljanja relevantnih dokaza koji se odnose na njeno zdravstveno stanje. Pored fizičkih povreda, u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, u cilju dokazivanja eventualnog psihičkog zlostavljanja, žrtvu bi trebalo uputiti i u drugu odgovarajuću medicinsku ustanovu, poput centara za mentalno zdravlje, na koji način je moguće pribaviti i dokaze o postojanju psihološke traume. U okolnostima uzrokovanim epidemijom koronavirusa u praksi je bilo problema u pogledu prikupljanja medicinske dokumentacije od zdravstvenih ustanova, naročito u pritvorskim predmetima gdje je postojala obaveza hitnog postupanja, što ukazuje da bi sa zdravstvenim ustanovama bilo korisno usaglasiti protokole o postupanju kojima bi, bez obzira na njihovu usredsređenost na epidemiju, bilo omogućeno brzo prikupljanje potrebne medicinske dokumentacije. Naravno, po zaprimanju prijave potrebno je utvrditi identitet svih zatečenih lica na licu mjesta, radi njihovog saslušanja, ali i iz razgovora sa žrtvom utvrditi postoje li druga lica koja su vidjela žrtvu neposredno nakon inkriminisanog događaja ili lica kojima je oštećena prenijela svoja saznanja, radi pribavljanja njihovih iskaza, te obavijestiti

i druge nadležne organe, poput centra za socijalni rad. Takođe, kada okolnosti predmeta to zahtijevaju, neophodno je pribaviti naredbu za pretresanje stana, prostorija i lica, odnosno za privremeno oduzimanje predmeta. Takođe, nužno je razmotriti sve okolnosti od značaja za procjenu rizika, te po potrebi policijskim službenicima pružiti neophodnu pomoć u pogledu predlaganja hitnih zaštitnih mjera.

Nakon preduzimanja svih radnji dokazivanja i prikupljanja dokaza ovlašćena službena lica nadležnom tužilaštvu dostavljaju izvještaj o počinjenom krivičnom djelu. Ono što se u praksi zapaža jeste da, u nekim slučajevima, i pored toga što se dežurni tužilac izjasnio o pravnoj kvalifikaciji djela, te naložio prikupljanje dokaza, nakon čega su saslušani oštećeni i drugi svjedoci, te ispitan osumnjičeni, ovlašćena službena lica nadležnom tužilaštvu dostavljaju izvještaj o preduzetim mjerama i radnjama (umjesto izvještaja o počinjenom krivičnom djelu), koji se u tužilaštvima potom zavodi u KTA upisnik. Ovo je pogrešna praksa, koju treba napustiti, jer KTA upisnik predstavlja upisnik događaja gdje nije moguće odrediti postojanje krivičnog djela i njegovog učinioca, te prijavljeni događaj zahtijeva dodatne provjere, u smislu prikupljanja dokaza da bi se moglo odlučiti o postojanju osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo. Ovo je naročito česta praksa u slučajevima nasilja u porodici sa lakšim posljedicama, što može ukazivati na postojanje predrasuda u smislu nerazumijevanja prirode i suštine ovog krivičnog djela. Kako je već navedeno, i za ovlašćena službena lica mora važiti pravilo da prilikom sprovođenja radnji dokazivanja i dostavljanja izvještaja o počinjenom krivičnom djelu postupaju sa standardom *bez neopravdanog odgađanja*.

SPROVOĐENJE ISTRAGE

Prema odredbama krivično-procesnih zakona u Bosni i Hercegovini, tužilac naređuje sprovođenje istrage ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo, a o sprovođenju istrage donosi se naredba. Nakon donošenja naredbe o sprovođenju istrage neophodno je preduzeti potrebne radnje dokazivanja, a dokazne radnje preduzete prije donošenja naredbe o sprovođenju istrage mogu se koristiti u daljem toku postupka. Korisnim se pokazala praksa pojedinih tužilaštava koja, nakon zaprimanja izvještaja o počinjenom krivičnom djelu, prilikom zavođenja predmeta kroz upisnik, provjeravaju i postupajućem tužiocu dostavljaju listu drugih predmeta istog osumnjičenog lica u tom tužilaštvu. Na taj način, moguće je doći do ranije prikupljenih dokaza koji se mogu koristiti i u aktuelnoj istrazi, a s druge strane, ukoliko se u novoj istrazi dođe do novih činjenica i dokaza, moguće je ponovo otvoriti ranije obustavljene istrage, s obzirom da zakoni o krivičnom postupku predviđaju da tužilac može ponovo otvoriti istragu ako pribavi nove dokaze koji ukazuju na to da postoje osnovi sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo.

Osnovna radnja dokazivanja koja se preduzima tokom istrage jeste saslušanje oštećenog lica. Bilo da tu radnju dokazivanja preduzima tužilac ili ovlašćena službena lica ili i jedni i drugi, od kvalitetno uzete izjave oštećenog u istrazi u velikoj mjeri zavisi sam ishod krivičnog postupka. Nažalost, naš krivičnopravni sistem podrazumijeva da žrtva treba da kontaktira sa više različitih organa i da se više puta izjašnjava o događaju, što sve kod žrtve stvara osjećaj da državnim organima nedostaje fokus i volja za rješavanjem problema.

Međutim, upravo sa ciljem stvaranja povjerenja, tužiocu se trebaju u što ranijoj fazi postupka sastati sa oštećenom ili njenim advokatom. Naime, oštećenu je neophodno jasno i precizno upoznati sa osnovnim informacijama o krivičnom postupku, pojasniti mogućnost podnošenja imovinskopravnog zahtjeva,

dati pojašnjenja u vezi sa mehanizmima zaštite svjedoka tokom krivičnog postupka, te ukazati na mogućnost pružanja psihološke podrške. U tom smislu, u većini tužilaštava formirani su odjeli za podršku svjedocima, koji mogu pružiti značajnu pomoć tužiocima prilikom uzimanja iskaza od oštećene. Uobičajena uloga službenika za podršku svjedocima je da ocijeni psihičko stanje svjedoka u vrijeme istrage, da dà svoje mišljenje o tome je li svjedok sposoban za svjedočenje i da li su potrebne mjere zaštite i podrške, te da pruži psihološku podršku svjedoku za vrijeme istrage. Ono što treba prihvatiti kao pozitivnu praksu jeste slanje oštećenoj, uz poziv za svjedočenje, obrasca sa osnovnim informacijama o odjelu za podršku svjedocima, uz navođenje osnovnih informacija o podršci koju odjel pruža, te uz navođenje imena kontakt-osoba kojima se oštećena može obratiti. Takođe, nema smetnji da odjel za podršku svjedocima kontaktira oštećenu prije njenog dolaska u tužilaštvo ili da obavi terensku posjetu kod žrtve, gdje će se razgovor voditi u atmosferi koja je prijatnija za žrtvu. Isto tako, u cilju kvalitetne pripreme za saslušanje oštećene, službenike odjela za podršku svjedocima treba upoznati sa konkretnim predmetom i osnovnim informacijama o oštećenoj. S druge strane, u praksi bi trebalo više koristiti mehanizme predviđene zakonima o zaštiti svjedoka u Bosni i Hercegovini u pogledu saslušanja ugroženih svjedoka, poput načina saslušanja oštećene, udaljavanja optuženog prilikom svjedočenja žrtve ili svjedočenja oštećene putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka. Iako je, u nekim situacijama, prethodno potrebno izvršiti timsko vještačenje (vještak neuropsihijatar i psiholog) kako bi se napravila procjena psihičkog stanja oštećene, s ciljem utvrđivanja da li je oštećena traumatizirana izvršenim djelom nasilja u porodici, potrebno je napomenuti da to nije uvijek neophodno za primjenu mjera zaštite svjedoka. U tom pogledu, treba prihvatiti široko prihvaćenu praksu u predmetima ratnih zločina pred sudovima u Bosni i Hercegovini, gdje su sudovi prilikom donošenja odluke o određivanju mjera zaštite za ugrožene svjedoke uzimali u obzir stručnu ocjenu službenika za podršku svjedocima i na osnovu takve procjene donosili odluke o primjeni mjera zaštite.

Od oštećene je potrebno uzeti što je moguće detaljniji iskaz, sa kratkim uvodom u kome će iznijeti osnovne podatke o sebi i svom odnosu sa osumnjičenim, zatim što precizniji opis okolnosti i načina izvršenja konkretnog krivičnog djela, opis eventualnih povreda i vlastitog osjećaja uz navođenje drugih okolnosti značajnih za konkretni predmet. Te okolnosti se mogu odnositi na podatke o tome da li je, kada i kome pričala o konkretnim događajima, o eventualnim ranijim slučajevima fizičkog, psihičkog ili drugog nasilja i slično. Međutim, kako je pravilno uočeno, uobičajeno očekivanje tužilaca u odnosu na oštećenog je da, u najmanju ruku, saraduje. Kada su u pitanju žrtve ovog krivičnog djela, takva očekivanja su nerealna. Tužilac treba prije svega da razumije prirodu porodičnog nasilja, kao i posljedice koje takvo nasilje ostavlja na žrtvu, da odnose sagleda kroz prizmu žrtve, a ne kroz prizmu tužioca ili „običnog“ oštećenog u nekom drugom krivičnom djelu sa elementima nasilja.

U predmetima nasilja u porodici, često je potrebno saslušati djecu, bilo zbog toga što je djelo izvršeno na štetu djece ili u prisustvu djece.

Saslušanje djeteta koje je oštećeno krivičnim djelom nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici sprovodi se u skladu sa postupkom propisanim posebnim zakonima. U tom smislu, važno je ukazati na potrebu pridržavanja načina saslušanja djeteta na propisani način, jer će se u suprotnom raditi o nezakonitom dokazu. Tokom istrage nužno je saslušati i eventualne očevice konkretnog krivičnog djela i to na sve relevantne okolnosti koje su neposredno opazili. Iako se krivična djela nasilja u porodici najčešće događaju u zatvorenom

krugu porodice, odnosno porodične zajednice, ponekad će izvršenju takvih krivičnih djela prisustvovati i druga lica. Značaj njihovog saslušanja ogleda se, prije svega, u činjenici da je na taj način moguće prikupiti i druge dokaze, te tako omogućiti pozitivan ishod krivičnog postupka, nezavisno od činjenice što će žrtva tokom postupka možda iskoristiti svoju privilegiju i uskratiti svjedočenje. U pogledu prava svjedoka da odbije svjedočenje, pozitivnu novinu donose izmjene Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske koji sada, u odredbi člana 148. stav 1. tačka b) propisuje da, između ostalih, svjedočenje mogu odbiti srodnici osumnjičenog, odnosno optuženog po krvi u pravoj liniji, srodnici u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno, kao i srodnici po tazbini do drugog stepena zaključno, *osim djeteta koje je neposredno oštećeno krivičnim djelom*.

Takođe, tokom istrage neophodno je iz razgovara sa oštećenom utvrditi da li ju je nakon inkriminiranih događaja neko vidio, odnosno da li je nekome ispričala o događajima koji su predmet istrage. Svjedoci koji imaju posredna saznanja takođe mogu biti od značaja za dokazivanje konkretnog krivičnog djela u smislu potkrepljivanja iskaza oštećene, pa tako mogu svjedočiti o stanju, izgledu i povredama koje su zapazili na oštećenju. Takođe, svjedoke po čuvenju potrebno je saslušati na okolnosti šta im je i kada oštećena saopštila, kao i da li im je pričala o detaljima predmetnih događaja. U praksi se često događa da tužiocima u optužnicama predlažu saslušanje u svojstvu svjedoka policijskih službenika koji su zaprimili prijavu oštećene, odnosno koji su prvi izašli na lice mjesta. I njihovi iskazi su od velikog značaja, jer oni takođe mogu svjedočiti o izgledu i stanju lica mjesta izvršenja krivičnog djela, ali i o izgledu, stanju i povredama oštećene, te o drugim važnim okolnostima. Policijski službenici, nakon zaprimanja prijave, odnosno izlaska na lice mjesta sačinjavaju službenu zabilješku u koju unose osnovne informacije o zaprimanju prijave, njihovom izlasku na lice mjesta, zatečenim licima, njihovom stanju i izgledu, te drugim bitnim okolnostima njihovog postupanja. U praksi se ovakve službene zabilješke prilažu uz optužnicu, odnosno predlaže se njihovo izvođenje kao dokaza tokom dokaznog postupka. Međutim, po pravilu, od trenutka sačinjavanja službene zabilješke do trenutka svjedočenja policijskih službenika pred sudom moguće je da prođe i duži vremenski period, od godinu ili više dana. Policijski službenici ponekad se ne mogu sjetiti svih važnih detalja koje su zapazili i to zbog proteka vremena ili činjenice da su, u međuvremenu, bili na mnogo drugih sličnih intervencija. S tim u vezi, imajući u vidu da službena zabilješka ima veoma ograničenu dokaznu snagu, tužilac bi trebao razmotriti mogućnost da takve policijske službenike, koje namjerava pozvati pred sud kako bi svjedočili o važnim detaljima konkretnog krivičnog djela, tokom istrage sasluša u svojstvu svjedoka, dok su im događaji o kojima trebaju svjedočiti još uvijek vremenski bliski. Na taj način, u slučaju da se tokom glavnog pretresa svjedoci ne mogu prisjetiti svih važnih detalja, moguće im je predočavati zapisnike iz istrage i na taj način potvrditi ranije dat iskaz.

Važan dio prikupljanja dokaza tokom istrage odnosi se i na medicinsku dokumentaciju žrtve, bez obzira da li se u konkretnom slučaju radi o primjeni fizičkog ili psihičkog nasilja. U tom smislu, tokom istrage nužno je pribaviti svu relevantnu medicinsku dokumentaciju, počev od prijave o ozljedi i nalaza sačinjenih obično u službama hitne medicinske pomoći, pa do dokumentacije sačinjene od strane zdravstvenih ustanova u koje je žrtva potom upućena. Takođe, da bi se ljekar specijalista sudske medicine mogao izjasniti o ukupnom djelovanju konkretnih povreda, tokom istrage nužno je pribaviti i medicinsku dokumentaciju o eventualno izvršenim kontrolnim pregledima žrtve. Na osnovu toga i uz fotografije povreda na žrtvi, vještak će moći dati mišljenje o vrsti i težini svake pojedine povrede i njihovom ukupnom djelovanju s obzirom na njihovu prirodu ili posebne okolnosti slučaja, kao i mišljenje o tome kakvo djelovanje te povrede

obično proizvode, a kakvo su u konkretnom slučaju proizvele, te čime su povrede izvršene i na koji način. Slično važi i za prikupljanje dokaza neophodnih za dokazivanje psihološke traume. Pored upućivanja žrtve u relevantne ustanove, poput centara za mentalno zdravlje, i ovdje je važno pribaviti drugu relevantnu medicinsku dokumentaciju koja će, uz izdavanje naredbe za vještačenje, omogućiti dokazivanje povreda psihičkog integriteta žrtve.

U predmetima nasilja u porodici tokom istrage potrebno je pribaviti i izvještaj socijalnog radnika, odnosno socijalnu anamnezu. Naime, pored toga što se socijalna anamneza može koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, pribavljanjem anamneze, ali i druge dokumentacije koju posjeduju centri za socijalni rad moguće je doći do niza saznanja o činjenicama bitnim za dokazivanje u konkretnom krivičnom postupku (to mogu biti ranije prijave nasilja u porodici, izlasci na lice mjesta ili druge službene radnje koje su preduzimali službenici centra za socijalni rad i slično). Tužilac bi navedenom dokumentacijom trebalo da raspolaže prije saslušanja oštećene, kako bi kroz njen iskaz mogao provjeriti sve relevantne činjenice, ali i pribaviti druge dokaze na koje ukazuje socijalna anamneza. Takođe, nužno je provjeriti da li su prema osumnjičenom ranije izricane zaštitne mjere, pa ih predložiti kao dokaze, nezavisno od činjenice da li ih je osumnjičeni kršio.

Kao što je poznato, prema odredbama zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, optužnica se ne može podići bez ispitivanja osumnjičenog. Takođe, ispitivanje osumnjičenog u istrazi vrši tužilac ili ovlaštena službena lica. U tom pogledu, treba napomenuti da bi tužioci, ukoliko sami ne ispituju osumnjičenog tokom istrage (što bi trebalo prihvatiti kao pravilo, ali što se u praksi ne događa uvijek), ovlaštenim službenim licima trebali dati jasna uputstva da osumnjičenog ispituju tako da mu se saopšti za koje krivično djelo se tereti, uz obavezno navođenje činjeničnog opisa krivičnog djela koje mu se stavlja na teret.

Konačno, kada okolnosti predmeta to zahtijevaju, tužilac bi tokom istrage trebao narediti i psihijatrijsko vještačenje osumnjičenog, što se u praksi i dalje rijetko čini. Odredbe krivično-procesnih zakona u Bosni i Hercegovini propisuju da će se u slučaju ako se pojavi sumnja da je isključena ili smanjena uračunljivost osumnjičenog ili da je osumnjičeni učinio krivično djelo zbog zavisnosti od alkohola ili opojnih droga ili da zbog duševnih smetnji nije sposoban da učestvuje u postupku, odrediti psihijatrijsko vještačenje. Nezavisno od pitanja uračunljivosti, primjena mjera bezbjednosti medicinskog karaktera nemoguća je bez odgovarajućeg vještačenja osumnjičenog. Na taj način moguće je dobiti niz podataka o strukturi ličnosti osumnjičenog, te prognozi njegovog budućeg ponašanja, što je sve nužno za primjenu odgovarajuće mjere bezbjednosti. S druge strane, praksa pokazuje da se psihijatrijsko vještačenje osumnjičenog u predmetima nasilja u porodici rijetko sprovodi.

Na kraju – ali ne i manje važno – ostaje pitanje imovinskopravnog zahtjeva. Praksa u Bosni i Hercegovini nije zabilježila slučaj dosuđivanja imovinskopravnog zahtjeva u predmetima nasilja u porodici. S druge strane, odredbe krivično-procesnih zakona izričito propisuju obavezu tužioca da tokom istrage prikuplja dokaze o imovinskopravnom zahtjevu. U predmetima nasilja u porodici, po pravilu, radi se o naknadi nematerijalne štete. Argument koji se obično iznosi u prilog postojeće prakse jeste da se prikupljanjem dokaza i odlučivanjem o imovinskopravnom zahtjevu u značajnoj mjeri odugovlači krivični postupak. Međutim, to se ne može prihvatiti. Naime, dokazivanje nematerijalne štete i njene visine tokom istrage podrazumijeva izdavanje naredbe za vještačenje vještaku neuropsihijatrijske struke, koji će na osnovu uvida u medicinsku dokumentaciju, neposrednog pregleda oštećene, uvidom u spise predmeta i primjenom drugih stručnih metoda procijeniti posljedice izvršenog krivičnog djela na psiho-fizičko stanje žrtve. Kako se tokom istrage preduzimaju

brojne druge radnje dokazivanja, uključujući i razna vještačenja, izdavanjem dodatne naredbe za vještačenje svakako se ne odugovlači krivični postupak, a pogotovo se ne odugovlači u značajnoj mjeri. Slično važi i za saslušanje vještaka na glavnom pretresu. Važno je napomenuti da je potrebno voditi računa o činjenici da je za utvrđivanje visine naknade štete u skladu sa pravilima obligacionog prava neophodno da vještak utvrdi specifične vidove nastale štete (intenzitet i trajanje pretrpljenih bolova i straha, te stepen umanjenja opšte životne aktivnosti) kojima onda analogno odgovaraju specifični vidovi dosuđene naknade štete.

U novonastalim okolnostima pandemije izazvane koronavirusom, pored činjenice da pravosudne institucije dugo nisu radile punim kapacitetima, uočeni su i drugi problemi. U pravosudnim institucijama primjenjuju se opšte epidemiološke mjere poput ograničenja broja lica koja mogu u isto vrijeme biti prisutna u službenim prostorijama, mjerenja tjelesne temperature, dezinfekcije i slično. Problem je predstavljao nedostatak jasnih protokola postupanja u slučajevima sumnje na zarazu, naročito u predmetima koji ne trpe odlaganje, poput pritvorskih predmeta. Kada su u pitanju osumnjičena lica, nakon lišenja slobode ovlašćena službena lica policije su takva lica vodila na brze testove na virus, nakon čega su sprovedena u službene prostorije policije, odnosno tužilaštva. Problem je predstavljala i nemogućnost saslušanja svjedoka koji su u bili zaraženi virusom ili smješteni u izolaciju, što je usporavalo rad na konkretnim predmetima.

POSTUPANJE TUŽILAŠTVA NAKON PODIZANJA OPTUŽNICE

U fazi glavnog pretresa, pored preduzimanja konkretnih radnji u postupku, kao veoma značajno pitanje u radu tužilaštva postavlja se pitanje psihološke pripreme svjedoka, a naročito oštećene za svjedočenje pred sudom. Kao pozitivnu praksu treba usvojiti kontaktiranje oštećene pred njeno svjedočenje na glavnom pretresu od strane odjela za podršku svjedocima i samog tužioca, te pružanje neophodnih osnovnih informacija o njenom svjedočenju. Oštećenoj je neophodno ukratko objasniti proceduru dolaska i boravka na sudu, ali i upoznati je sa ulogom suda i stranaka u postupku. Sa oštećenom je neophodno još jednom razmotriti mogućnost primjene mjera zaštite kako bi se sudu mogao podnijeti odgovarajući prijedlog. Odjel za podršku svjedocima tužilaštva takve informacije potom može dostaviti odjelu za podršku svjedocima suda.

U onim sudovima gdje su formirani odjeli za podršku svjedocima, kada se ne primjenjuju druge mjere zaštite svjedoka, ponekad će biti dovoljno da službenik odjela za podršku svjedocima bude prisutan u sudnici tokom njihovog svjedočenja. Pored toga, neophodno je omogućiti primjenu odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojim je predviđeno da žrtva nasilja u porodici može izabrati, prije ili u toku postupka, **lice od povjerenja** koje će biti prisutno tokom jednog ili više postupaka ili radnji u vezi zaštite od nasilja u porodici (član 21a).

Organizacija tužilaštava u Bosni i Hercegovini je takva da će različiti tužioci postupati u konkretnom predmetu od faze podnošenja krivične prijave pa do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka. Postoji velika vjerovatnoća da će jedan tužilac biti dežurni i ovlašćen za donošenje konkretnih uputstava ovlašćenim službenim licima policije u najranijoj fazi istrage, drugi će sprovoditi istragu i podići optužnicu, a treći će zastupati optužnicu pred sudom. Moguće je i to da će različiti tužioci zastupati optužnicu na glavnom pretresu. To se naročito događa u većim tužilaštvima usljed nemogućnosti da se obezbijedi da tužilac koji duži predmet i koji je podigao optužnicu istu i sam zastupa pred sudom. U takvim slučajevima, psihološka

priprema svjedoka još više dobija na značaju. S tim u vezi, veoma je značajno i to da tužilac koji je zadužen predmetom prati tok glavnog pretresa kako bi mogao davati nužna uputstva tužiocima koji će zastupati optužnicu pred sudom.

SPECIJALIZACIJA TUŽILACA

Predmeti nasilja u porodici podrazumijevaju niz specifičnosti. Takođe, u praksi se i dalje, nažalost, može sresti nerazumijevanje prirode i suštine ovog krivičnog djela. Zbog navedenog, kao apsolutna potreba nameće se sprovođenje obuke tužilaca, ali i njihove specijalizacije u predmetima nasilja u porodici. Zbog unutrašnje organizacije tužilaštava u Bosni i Hercegovini, teško je očekivati da jedan tužilac bude zadužen predmetom od podnošenja krivične prijave pa do okončanja krivičnog postupka. Zbog toga, još više dobija na značaju potreba edukacije svih tužilaca, a ne samo onih koji rade na predmetima nasilja u porodici. Isto tako, obuke bi trebale obuhvatiti i prikupljanje dokaza u vezi sa imovinskopравnim zahtjevom. Takođe, u okviru napora za efikasno procesuiranje ove vrste predmeta, moglo bi se razmisliti o formiranju odsjeka unutar tužilaštva koji bi bili nadležni isključivo za predmete nasilja u porodici, odnosno za predmete rodno zasnovanog nasilja. Specijalizacijom tužilaca i mogućnošću da se u svom radu isključivo posvete ovoj vrsti predmeta, uz uvođenje obaveze postupanja bez neopravdanog odgađanja, svakako bi doprinijelo boljoj zaštiti žrtava, ali i efikasnijim istragama i suđenjima u predmetima nasilja u porodici.

Adisa Zahiragić, Kantonalni sud u Sarajevu

MJERE ZAŠTITE, KRIVIČNI ZAKON I PRAKSA U FBIH

UVOD

Polazeći od činjenice da je u Federaciji Bosne i Hercegovine na snazi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH kojim su propisani principi zaštite od nasilja u porodici koji će se primjenjivati zajedno sa međunarodnim standardima koje je Bosna i Hercegovina prihvatila, i to u svim slučajevima radi osiguranja najdjelotvornije zaštite za žrtve nasilja u porodici, te da je izricanje zaštitnih mjera hitnog karaktera bez provođenja složene formalne procedure pred nadležnim sudovima, može se zaključiti da je zaštita žrtava nasilja u porodici obuhvaćena odgovarajućim pravnim okvirom. Pri tome je važno istaći da je nasilje u porodici propisano Krivičnim zakonom FBiH kao krivično djelo (član 222, stav 1-6) tako da je već odavno prevaziđena dilema da nasilje u porodici može biti i prekršaj.

Nasilje u porodici je kompleksan društveni problem koji se javlja u svim društvima širom svijeta (kako bogatim tako i siromašnim) te predstavlja oblik ugrožavanja ljudskih prava i prepoznaje se kroz zaštitu predviđenu članovima 3, 8. i 14. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda te se posmatra i kao društveni model ponašanja, rodno uslovljeno ponašanje kao i zdravstveni problem porodice i društva. Ravnoteža moći između muškarca i žene nejednako je raspoređena i u savremenom dobu, kako u svijetu tako i kod nas, što je u Bosni i Hercegovini očigledno kada se analizira broj žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, s tim što izuzetak čini sudska vlast. I dalje se susrećemo s fenomenom nasilja kao rodno uslovljenog ponašanja da se osobe ne poštuju samo zbog činjenice što su drugog spola ili se iskazuju kao pripadnici LGBTI populacije. Nedovoljno se ohrabruje koncept po kojem su sva živa bića slobodna da razviju svoje vlastite sposobnosti i naprave slobodan izbor bez ograničenja. Kada govorimo o nasilju u porodici, ne trebamo zaboraviti koliko je taj problem povezan i sa zdravljem porodice te se ne može posmatrati izolovano samo u okviru te porodice jer su posljedice u užoj i široj zajednici povezane na različite načine (zdravlje žrtve i učinioca nasilja te odgovori društva u kojem žive).

U uvjetima pandemije (COVID-19) u kojima trenutno živi cijeli svijet, postojeći problemi u svakom društvu potiskuju se i odlaže se njihovo rješavanje. U te probleme se uključuje i problem nasilja u porodici. Neformalni razgovori među tužiocima u FBiH tokom 2020. i 2021. godine pokazuju da se nasilje u porodici u BiH dešava češće nego ranijih godina, ali da prijavljivanje ne odgovara stvarnim problemima na terenu. Takođe je zapaženo da se ozbiljniji problemi nasilja u porodici trenutno rješavaju smještajem žrtava u sigurne kuće, ali da izostaju formalni postupci protiv nasilnika. U svakom slučaju moguće je istaći podatke koji se odnose na broj predmeta u 2020. i 2021. godini (izricanje zaštitnih mjera u vezi sa primjenom Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i presude za krivično djelo nasilje u porodici za Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu).

PRAKSA SUDOVA U UVJETIMA PANDEMIJE (NASILJE U PORODICI)

Kada se uporede podaci o postupanju u žalbenom postupku pred Kantonalnim sudom u Sarajevu (predmeti nasilje u porodici) u 2019, 2020. i prvom tromjesečju 2021. godine, primjećuje se porast ovih predmeta u žalbenom postupku u 2021. godini.

U 2019. godini u žalbenom postupku pred Kantonalnim sudom u Sarajevu postupalo se u 39 predmeta, 2020. godini u 37 predmeta (žalbe na presude), dok se situacija u 2021. godini mijenja te se u drugostepenom postupku, za samo tri mjeseca ove godine, odlučivalo u 29 predmeta, što predstavlja znatan porast u odnosu na prethodne dvije godine.

Navedeni podaci pokazuju da nasilje u porodici u uvjetima pandemije u Kantonu Sarajevo raste, što predstavlja društveni problem kojem svi ovlašteni organi trebaju ozbiljnije pristupiti. Od sudova se očekuje sankcionisanje ovakvih oblika ponašanja, što je primarna uloga sudova, dok je preventivna uloga sekundarnog karaktera i njome se snažnije trebaju pozabaviti centri za socijalni rad, porodično savjetovalište Kanton Sarajevo kao i psihološka podrška putem zdravstvenih centara.

Krivični predmeti

Analizirajući strukturu krivičnih predmeta u vezi s nasiljem u porodici koji se pojavljuju u ovoj godini, može se zaključiti da se povećava broj slučajeva nasilnog ponašanja koje dolazi od mlađih osoba (mladi muškarci između 19 i 25 godina starosti) prema roditeljima, što je često povezano s njihovom ovisnošću o opijatima. Pored toga, i dalje su žene kao partnerice u porodičnim zajednicama najčešće žrtve nasilja u porodici. Također se primjećuje da se nasilje ponavlja i postaje kontinuirano te da se vrlo često odvija u okolnostima u kojima su prisutna malodobna djeca. Za ova krivična djela koja se pojavljuju u različitim kvalifikovanim oblicima sve se češće izriču zatvorske kazne, za razliku od ranijih godina kada su preovladavale uvjetne osude u procentu od skoro 80%. U posljednje dvije godine taj procenat je znatno niži, što bi moglo biti predmet neke buduće analize. Primjećuje se također da se stav sudija promijenio kada je u pitanju ocjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti prilikom donošenja presuda. Postepeno se prihvata stav da se radi o specifičnom krivičnom djelu gdje je narušeno povjerenje među članovima porodice pa se mijenja i stav prema žrtvi tako da se donose osuđujuće presude i bez svjedočenja žrtve pred sudom.

Pri tome je primijećeno da se koristi Priručnik o postupanju u slučajevima nasilja u porodici. Ako se pred sudom izvode dokazi koji su relevantni i dovoljni za dokazivanje krivnje optuženog, nije nužno svjedočenje žrtve nasilja u porodici. Ova sudska praksa se polako uvodi u odlučivanje pred sudovima tako da se tek trebaju vidjeti rezultati. Odlučivanje u predmetima nasilja u porodici je moguće i bez svjedočenja žrtve, i to u situacijama kada je optužnica kvalitetno pripremljena (precizan opis radnji izvršenja i dokazi koji nisu isključivo vezani za iskaz žrtve; npr. dokazi o fizičkim povredama žrtve, nalaz vještaka medicinske struke, posredni svjedoci koji svjedoče o eventualnim problemima unutar porodice, izvještaj centra za socijalni rad o eventualnom praćenju problema u porodici, izrečene zaštitne mjere, detaljni izvještaji pripadnika policije sa terena o zatečenom stanju nasilja i sl.). Pored toga, u sudskoj praksi je neophodno analizirati svaki slučaj nasilja u porodici u vezi prisustva djece te na pravilan način, u skladu s odredbama KZ FBiH, cijeliti kvalifikaciju konkretnog krivičnog djela. Ako postoji propust u činjeničnom opisu optuženja da nije

navedeno da su kritičnoj situaciji svjedočila djeca, a u dokaznom postupku se to utvrdi, potrebno je da se cijeni kao otežavajuća okolnost prilikom odluke o sankciji.

Na brojnim edukacijama među sudijama i tužiocima na ovu temu, primijećeno je da se različito tumači član 222, stav 4. KZ FBiH“(4) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina“. Tužiocima se sukobljavaju u tumačenju citiranog člana (stav 4) KZ FBiH jer jedan broj smatra da se radi o navedenoj kvalifikaciji ako su samo prisutna djeca bez obzira što nasilje nije direktno usmjereno prema djeci, dok drugi smatraju da nije moguća primjena ove kvalifikacije te da se radi o okolnosti koja može utjecati na odluku o kazni. Očigledno je da se treba nastaviti sa raspravama na ovu temu kroz edukacije ili okrugle stolove.

Takođe se na edukacijama nosilaca pravosudnih funkcija još uvijek primjećuju rodne predrasude koje se teško prevazilaze, posebno kod ocjene iskaza žene žrtve. Uglavnom se traže razlozi da se umanju značaj iskaza žrtve (nedovoljno se vjeruje ženi žrtvi) bez obzira na spol nosioca pravosudne funkcije.

ZAŠTITNE MJERE

Postupanje u predmetima izricanja zaštitnih mjera u primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (u daljem tekstu: Zakon) odvija se u skladu sa hitnošću postupka i zakonskim rokovima. Za prva tri mjeseca pred Kantonalnim sudom u Sarajevu završen je 21 predmet u žalbenom postupku, s tim što je važno naglasiti da većina rješenja o izricanju zaštitnih mjera pred prvostepenim sudom nema izjavljenih žalbi tako da je broj izrečenih mjera pred prvostepenim sudom znatno veći. Član 9. Zakona propisuje zaštitne mjere (udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju, obavezan psihosocijalni tretman, obavezno liječenje od ovisnosti) koje izriče sud, dok se privremeno lišenje slobode i zadržavanje koristi u policiji.

Edukacije sudija i policijskih službenika o efikasnoj i pravilnoj primjeni Zakona odvijaju se godinama na području Federacije BiH tako da je praksa sudova kao i policijskih službenika ujednačenija, za razliku od ranijih godina kada su bila različita postupanja pred sudovima.

Sudije pred općinskim sudovima u FBiH donose rješenja o izricanju zaštitnih mjera u skladu sa Zakonom a prema zahtjevu za izricanje mjera koji dolazi iz nadležnih policijskih uprava/stanica. To su najčešće mjere (preko 80%) zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju. Ovaj procenat izricanja zaštitnih mjera prisutan je kako pred Općinskim sudom u Sarajevu tako i pred drugim općinskim sudovima u FBiH. Policijske uprave još uvijek rijetko predlažu zaštitnu mjeru “udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor“, ali se primjećuje u sudskoj praksi da je sud prihvati i izrekne ukoliko se predloži. Nije dovoljno istraženo unutar policijskih organa koji su razlozi da se ova mjera ne predlaže, ali se nameće pitanje – kako je moguće efikasno ispuniti sve obaveze, koje su propisane za pripadnike policije u Pravilniku o provođenju zaštitnih mjera MUP-a FBiH, ako nasilnik i žrtva dijele isti stambeni prostor, prilikom izvršenja izrečenih zaštitnih mjera (zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasi-

lju). S druge strane, primijećeno je u sudskoj praksi, na osnovu izvještaja sudova, da se nedovoljno koristi član 20, stav 1. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH koji glasi "Nadležni sud može učiniocu izreći više zaštitnih mjera ako to smatra opravdanim", što znači da je sud ovlašten da izrekne zaštitnu mjeru i mimo zahtjeva policije. Ne primjećuje se da su sudovi spremni izreći mjeru "udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor" pored izrečenih pomenutih zaštitnih mjera, u situaciji ako očigledno iz sudskog predmeta proizilazi da nasilnik i žrtva dijele isti stambeni prostor.

Ovdje je važno istaći da je citirani Zakon na snazi od 2013. godine te da je propisano članom 19, stav 4. ("Prilikom izricanja zaštitne mjere nadležni sud nije ograničen posebnim formalnim dokaznim pravilima radi utvrđivanja činjenica o izvršenju radnji nasilja iz člana 7. ovog zakona, kao i posljedicama koje su nastupile") da sud nije vezan formalnostima postupka. Međutim, dilemu u sudskoj praksi i različito postupanje sudova u FBiH u periodu 2013–2017. stvorila je odredba člana 3 Zakona ("Primjenu i provođenje ovog zakona u skladu sa svojim nadležnostima osigurat će općinski sud – prekršajno odjeljenje suda /u daljnjem tekstu: nadležni sud/, policija, organ starateljstva i druge institucije nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu, uz obavezu zajedničkog i koordiniranog djelovanja") te se u većini slučajeva vode prekršajni postupci uz primjenu Zakona o prekršajima FBiH prilikom izricanja zaštitnih mjera. Sudije su različito tumačile član 3. Zakona smatrajući da su sudije, ukoliko se donošenje rješenja veže za rad prekršajnog odjeljenja suda, u obavezi da provode prekršajni postupak. U posljednje tri godine situacija se u tom pravcu znatno popravila pa se u Federaciji više ne vode prekršajni postupci prilikom izricanja zaštitnih mjera.

Iz sudske prakse takođe proizilazi da se prekršajni postupci vode ukoliko nasilnik krši izrečene zaštitne mjere te se kažnjava u prekršajnom postupku, što je dobra praksa, ali zavisi od rada policijskih organa koji su ovlašteni da podnose prekršajne zahtjeve.

Praksa izricanja zaštitnih mjera u skladu sa Zakonom prilično je stabilna kod svih prvostepenih i drugostepenih sudova u FBiH u pogledu dosljedne primjene Zakona. Iako se prilikom izricanja zaštitnih mjera ne vode prekršajni postupci, ostaje problem evidentiranja ovih predmeta u sudskom sistemu (takozvani CMS) pod oznakom prekršajnih predmeta (Pr) tako da se sačinjavaju zbirni izvještaji iz prekršajnih odjela sudova i daje se tretman ovim predmetima kao da su sudski predmeti iz prekršajne oblasti. Imaju oznaku "hitno" zbog kratkih zakonskih rokova što nije dovoljno za prepoznatljivost ove vrste sudskih predmeta u elektronskom sistemu evidentiranja.

PREPORUKE

1. Nastaviti sa kontinuiranim edukacijama (pojedinačno za nosioce pravosudnih funkcija i multisektorski uz prisustvo predstavnika policije, centara za socijalni rad, nevladinih organizacija kao i psihologa);
2. Organizirati rasprave među sudijama prvog i drugog stepena u cilju otklanjanja dilema u sudskoj praksi predmeta nasilja u porodici (postupanje u krivičnim predmetima i predmetima u vezi sa izricanjem zaštitnih mjera);
3. Pokrenuti aktivnosti prema Visokom sudskom i tužilačkom vijeću da krivični predmeti nasilja u porodici dobiju oznaku hitnosti u CMS evidenciji;

4. Pokrenuti aktivnosti u promjeni načina evidentiranja predmeta (SMS) u kojima se odlučuje o izricanju zaštitnih mjera u vezi sa nasiljem u porodici u cilju skidanja oznake Pr kao prekršajni predmet. U većini sudova u FBiH ne djeluju prekršajni odjeli jer sudije rade sve vrste predmeta;
5. Pokrenuti aktivnosti i na izmjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH da se u članu 3. briše "prekršajno odjeljenje" i ostane nadležni sud.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Priručnik: *Postupanje službi podrške i pravosuđa u predmetima nasilja u porodici tokom pandemije COVID-19: osvrt stručnjaka* je publikacija koja je namijenjena stručnjacima u sistemu zaštite, nosiocima pravosudnih funkcija i policiji. U postupanju u predmetima nasilja u porodici ove službe su neraskidivo povezane i Priručnik to nedvojbeno pokazuje. Autori i autorice Priručnika u svojim tekstovima daju osvrt na izazove i nejasnoće u postupanju u slučajevima nasilja u porodici koju donose nerijetko neujednačene stručne prakse i tumačenja zakona. Priručnik daje doprinos stručnoj zajednici u cilju ujednačavanja praksi, postupanja u skladu sa zakonom, te adekvatnijem korištenju resursa u zaštiti osoba izloženih nasilju ali i sankcionisanju počinitelja.

Autori i autorice se osvrću i na izazove s kojima su se susretali prilikom postupanja u slučajevima nasilja u porodici tokom COVID-19 pandemije. Analiza¹ koja je prethodila izradi priručnika, nedvojbeno je pokazala da su žrtve nasilja zbog pandemije dodatno ugrožene i u povećanom riziku od nasilja zbog niza okolnosti kao što su: izolacija, smanjeni socijalni kontakti, ograničeno kretanje, više vremena u zatvorenom prostoru sa nasilnim partnerom, zbog čega im može biti otežano traženje pomoći. Prema saznanjima sigurnih kuća i evidencijama SOS telefona, nasilje u porodici je bilo u porastu, mada zvanične statistike policije i pravosuđa to ne pokazuju, što ukazuje na činjenicu da se žrtve ovim sektorima nisu dovoljno obraćale za pomoć.

Iako su nevladine organizacije upozoravale na povećanje nasilja, na početku pandemije, tokom *lockdowna* nisu na vrijeme donesene upute o postupanju u slučajevima nasilja i preporuke za prijem žrtava u sigurnu kuću. Sigurne kuće su više od dva mjeseca bile zatvorene za prijem novih žrtava nasilja što je moglo dovesti do vrlo ozbiljnih posljedica u teškim slučajevima gdje je život žrtava nasilja ozbiljno bio u opasnosti. Također, izostala je konkretna i hitna pomoć i podrška sigurnim kućama od države, zbog čega je rad sigurnih kuća ozbiljno doveden u pitanje. Krizni štab prilikom donošenja određenih mjera i preporuka nije uzeo u obzir specifičnost potreba žrtava nasilja i postupanja u slučajevima nasilja i nisu na vrijeme urađene preporuke o postupanju, a samim tim na početku pandemije nije osigurana mogućnost testiranja žrtava nasilja koje su trebale biti primljene u sigurnu kuću. Također, izostala je koordinirana briga o najosjetljivijim kategorijama našeg društva, a neke od donesenih mjera kao što su ograničeno kretanje ili zabrana posjeta u ustanovama za smještaj starijih osoba povećale su njihovu vulnerabilnost.

¹ Bećirović Fatima. 2021. Pandemija COVID-19 i odgovor institucija i sigurnih kuća na nasilje u porodici [Elektronski izvor]: analiza i preporuke. Sarajevo : Atlantska inicijativa, 2021. <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/Pandemija-COVID-19-i-odgovor-institucija-i-sigurnih-kuca-na-nasilje-u-porodici-analiza-i-preporuke.pdf>

Tokom pandemije postojanje besplatnog SOS telefona (1264 i 1265) pokazalo se vrlo značajnim i korisnim za žrtve nasilja kojima je ta besplatna linija bila jedini način da dobiju podršku, pored svakako i drugih telefonskih linija, kako nevladinih organizacija tako i vladinih institucija, ali i online platformi za one kojima je takav vid komunikacije bio dostupan.

Uprkos negativnom medijskom izvještavanju o radu institucija, potrebno je naglasiti da veliki broj stručnih osoba odgovorno i savjesno obavlja svoj posao, te da adekvatno podržava većinu žrtava nasilja. Dobre prakse također trebaju mjesto u medijskom prostoru jer na taj način šaljemo poruku žrtvama nasilja da postoje stručnjakinje i stručnjaci koji odgovorno i savjesno rade svoj posao i da ih sistem može zaštititi.

Istaknuta je potreba za ekonomskim osnaživanjem žena, dokvalifikacije i edukacije. To će nakon što pandemija prođe biti od posebnog značaja ne samo za žene žrtve nasilja nego za žene generalno jer su mnoge ostale bez posla i upitan je povratak na staro radno mjesto.

Na nivou institucija kao ni na nivou sigurnih kuća ne postoji kontinuirana briga za mentalno zdravlje odnosno profesionalna podrška i prevencija profesionalnog stresa za stručne osobe kao što je supervizija, koja je u vrijeme kriznih situacija posebno značajna i neophodna. Supervizija podrazumijeva i kontinuirano stručno usavršavanje, ali i podršku jer stručne osobe također prolaze kroz određene krize, izložene su raznim rizicima, a u obavezi su da pruže adekvatnu pomoć i podršku svim korisnicama i korisnicima.

Za sagledavanje šire slike i posljedica pandemije na žrtve nasilja bilo bi neophodno uraditi istraživanje na nivou BiH, odnosno provesti intervju sa žrtvama nasilja koje su bile u sigurnoj kući, koje su bile na tretmanu centra za socijalni rad, policije, pravosuđa i centra za mentalno zdravlje, ali i sa onim žrtvama nasilja koje su pomoć dobile samo putem SOS telefona ili neke online platforme. Takvo istraživanje i analizu potrebno je uraditi s vremenskim odmakom nakon što pandemija prođe i bude moguće jasnije sagledati sve ono što je bio problem, što su propusti, ali i što je primjer dobre prakse u ovakvim okolnostima.

Pored podrške i zaštite žrtava nasilja ne smije se zaboraviti ni to da i počinitelji nasilja trebaju pomoć i podršku, trebaju dobiti priliku da se mijenjaju i da izgrade kvalitetnije odnose i veze sa članovima porodice, a u tome im može pomoći adekvatna stručna pomoć kroz zaštitnu mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana.

Neke od preporuka za unapređenje rada u oblasti nasilja u porodici u kriznim situacijama koje su ispitanice i ispitanici naveli, a koje su dodatno usaglašene kroz rad stručnog panela podijeljene su po sektorima:

Krizni štabovi

- U kriznim situacijama potrebno je voditi računa o osjetljivim i marginaliziranim kategorijama građana, među kojima su i žrtve nasilja i u skladu s tim donositi mjere i preporuke za postupanje. S tim u vezi potrebno je ostvariti konsultacije sa kriznim štabovima, odnosno u krizne štabove trebaju biti uključeni i predstavnici socijalne zaštite kako bi mogli davati preporuke koje neće dodatno ugroziti marginalizirane grupe građana.
- U svojim obraćanjima krizni štabovi trebaju naglasiti da žrtve nasilja imaju pravo i tokom policijskog sata napustiti mjesto stanovanja kako bi se sklonile od nasilnika ili tražile pomoć.

Zakoni i procedure

- Izmjenama i dopunama zakona osigurati da žrtve nasilja budu prepoznate u cijeloj Bosni i Hercegovini kao socijalna kategorija kako bi u skladu s tim ostvarile određena prava kada su u situaciji da traže pomoć institucija.
- Potrebno je raditi na tome da procedure smještaja žrtava nasilja u sigurnu kuću u kantonima gdje nema sigurne kuće budu pojednostavljene i drugačije u odnosu na procedure smještaja drugih kategorija na trajni smještaj u ustanove socijalne zaštite.
- Raditi na jačanju multisektorske saradnje, boljoj i kvalitetnijoj saradnji i postupanju u skladu sa nadležnostima, te raditi na uspostavi i jačanju općinskih/gradskih multisektorskih timova. Nastaviti procedure formiranja multisektorskih timova u općinama i gradovima gdje je to započeto ili gdje još nije uspostavljeno.

Pravosuđe

- S obzirom da je u RS-u usvojen novi zakon o zaštiti od nasilja u porodici, potrebno je da se organizira obavezna edukacija posebno za tužitelje i sudije o provedbi zakona i izricanja zaštitnih mjera. Potrebno je uskladiti krivični zakon RS-a sa zakonom o zaštiti od nasilja u porodici u dijelu definiranja nasilja kao krivičnog djela.
- Dodatno istaći obavezu hitnog postupanja u svakom slučaju nasilja u porodici.
- Kaznena politika za nasilje u porodici je uglavnom neadekvatna, kazne su blage i u najvećoj mjeri uvjetne, preporuka je da se izriču veće kazne.
- Važno je da se pored mjere pritvora istovremeno podnosi zahtjev i za neku drugu zaštitnu mjeru iako se ta mjera može početi primjenjivati nakon što se počinitelj pusti iz pritvora, s obzirom na to da nije moguće naknadno podnositi zahtjev za drugu zaštitnu mjeru.
- Potrebno je uraditi širu analizu koja bi obuhvatila FBiH i RS o izricanju i provedbi zaštitnih mjera u Bosni i Hercegovini.

Sigurne kuće

- Osigurati sredstva iz budžeta u kriznim situacijama za podršku sigurnim kućama, te pojednostaviti procedure dodjele sredstava i podrške u kriznim situacijama od strane države i donatora.
- Osigurati u krizi resurse za podršku ženama koje ne žele ili iz bilo kojeg drugog razloga ne mogu biti smještene u sigurnu kuću, a žrtve su nasilja (odnosi se i na Centre za socijalni rad).
- Edukativne programe za oblast nasilja potrebno je dopuniti preporukama o postupanju u kriznim situacijama (odnosi se i na Centre za socijalni rad).
- Neophodno je da se za stručne osobe osigura supervizija kao profesionalna podrška s ciljem jačanja profesionalnih kompetencija i prevencije profesionalnog stresa, što je posebno važno u kriznim situacijama (odnosi se i na Centre za socijalni rad).

Socijalni rad

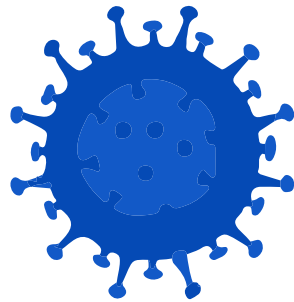
- Omogućiti formiranje kriznih timova pri centrima za socijalni rad koji bi iz svoje baze i evidencije identificirali porodice koje su visoko rizične i u kojima je ranije evidentirano nasilje i organizirati način praćenja takvih porodica tokom kriznih situacija.
- Protokole o postupanju u slučajevima nasilja u porodici potrebno je dopuniti preporukama za postupanje u kriznim situacijama (nisu samo nadležnost CZR nego i drugih institucija).
- U situacijama kao što je pandemija potrebno je da žrtve nasilja budu na listi prioriteta za npr. hitno postupanje, besplatno i hitno testiranje kada je u pitanju pandemija i sl. (nisu samo nadležnost CZR nego i drugih institucija).
- Potrebno je osigurati programe ekonomskog osnaživanja žena žrtava nasilja (nisu samo nadležnost CZR nego i drugih institucija).

Policija

- Neophodno je napraviti razliku prilikom podnošenja zahtjeva za zapisnik o evidentiranom nasilju u odnosu na npr. zapisnik o saobraćajnoj nezgodi i osloboditi žrtvu nasilja da plaća troškove izdavanja zapisa o prijavljenom nasilju.
- Kontinuirana i obavezna edukacija policijskih službenika, posebno edukacija u vezi podnošenja zahtjeva za zaštitne mjere i praćenja provedbe zaštitnih mjera.
- Važno je da se pored mjere pritvora istovremeno podnosi zahtjev i za neku drugu zaštitnu mjeru iako se ta mjera može početi primjenjivati nakon što se počinitelj pusti iz pritvora, s obzirom na to da nije moguće naknadno podnositi zahtjev za drugu zaštitnu mjeru.

Mediji

- Uspostaviti stalnu partnersku saradnju medija i institucija, kako bi problematika nasilja bila sastavni dio medijskih sadržaja kao metoda preventivnog djelovanja i promjene društvene svijesti o ovom problemu.
- Veliki broj građana još uvijek ne zna da informaciju i podršku može dobiti putem besplatnog SOS telefona, stoga je potrebno nastaviti s medijskim kampanjama i promocijom SOS telefona 1264 i 1265 kao i promocijom broja policije 122. Izbjeći kreiranje senzacionalističkih medijskih izvještavanja o slučajevima nasilja sa tragičnim posljedicama i/ili izvještavanje isključivo tokom obilježavanja kampanje 16 dana aktivizma.



British Embassy
Sarajevo

Priručnik je nastao u sklopu projekta “Jačanje odgovora na nasilje u porodici tokom COVID-19 pandemije u Bosni i Hercegovini” koji podržava Vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su stavovi i mišljenja autora i autorica publikacije i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.